

פרק יח / חשש ע"ז בפאה

- הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל ב
- הגאון רבי ישראל הלוי בעלסקי זצ"ל ח
- הגאון רבי בן ציון יעקב הלוי וואזנר שליט"א כד
- הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל מ
- הגאון רבי חיים יוסף דוד ווייס שליט"א נז
- הגאון רבי יצחק עבאדי שליט"א סד
- הרה"ג רבי יעקב אהרן שפירא שליט"א סח
- הגאון רבי נחום רוטשטיין שליט"א עז

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל חבר בית הדין הרבני הגדול בירושלים (קובץ תשובות חלק א, יורה דעה סי' עז)

ב"ה, י' כסלו תש"נ. לכב' הרה"ג מוהר"ר אליעזר סטפנסקי שליט"א, ברכה ושלוש רב. על דבר השאלה אם מותר להשתמש בפאות נכריות העשויות משערותיהן של עובדי אלילים הגרים בהודו, שהם מסתפרים לע"ז שלהם, אם אין בהם משום תקרובות ע"ז ואסורים בהנאה.

ודאי עצם השאלה תלוי במציאות, באיזה אופן הם עושים זאת, אמנם כת"ר צירף למכתבו חוות דעת של אחד הידוע כמומחה הכי גדול בענייני הודו, ד"ר... לפי דבריו נתינת השערות אינם בגדר קרבן אלא בגדר נדבה, ואם אירע לאחד איזה צרה או שמחה, נודר דבר חשוב לע"ז כגון כלי זהב וכסף, וכך יש שמנדבים שערותיהן.

לפי חוקי ההינדו אסור לנשים לגלח שערות ראשן, כי אם באופן זה, והשערות אצלן דבר חשוב. הוא הוסיף כי השערות דבר טמא הוא לפי ההינדו ואסור להם להכניס שערות לבית ע"ז. והם מסתפרים מחוץ לבית ע"ז (רק בשטח השייך לרשות ע"ז), ובתי עכו"ם מעמידים מגלחים חוץ לבית ע"ז שלהם, והם המגלחים שערות ראשן. ובזמן הקודם לא היו נותנים השערות לכמרי בית אלילים, אלא היו זורקים אותן לאשפה, ורק בזמן האחרון לוקח המנהל של בית הע"ז את השערות ומוכר לסוחרים. השערות מעולם לא היו מכניסים לבית ע"ז, כי כאמור הם דבר טמא אצלם. אלו המסתפרים בכלל, אין להם ענין בזה לאן הולכות השערות, והעיקר אצלם לגלח שערותיהם בשטח הקרוב לבית הע"ז. זה תוכן דבריו.

והנה קיימא לן ביו"ד (סי' קל"ט סעיף ב'), "דבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר מדין תקרובות, אלא אם כן עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת, והוא דרך לעובדה באותו דבר, אע"פ שאין דרך לעובדה בזה הענין, כיצד, עבודה זרה שעובדים אותה שמקשקשים לפניה במקל ושיבר מקל לפניה נאסר, מפני ששבירת המקל דומה לזביחה, אבל אם אין עובדים אותה במקל כלל, אינו חייב ולא נאסר". לפי האמור, אין עובדים ע"ז שלהם בהקרבת שערות כלל, ואם כן גם אם היה מתכוון המתגלח לעבוד בזה את הע"ז שלו, אכתי לא נאסר וכנ"ל.

והנה המגלחים הלוא יודעים שהשערות הולכות לאשפה או עומדות למסחר, והא קיימא לן דאין הכל הולך אחר העובד, וישראל ששחט בהמתו של גוי, אפי' חישוב הגוי לע"ז כשרה (יו"ד סי' ד' סעיף ג'), אך בנדון דידן גם הניקף מסייע, וקיימא לן (מכות כ' ע"ב) אחד המקיף ואחד הניקף לוקה. אכן לדעת הש"ך בנקודות הכסף (יורה דעה סי' קצ"ח) מסייע אין בו ממש, ורק

בלאו דלא תקיפו מדאפקיה רחמנא בלשון רבים משמע דאתרי אזהר רחמנא וגם ניקף בכלל, ודלא להוי כלאו שאין בו מעשה, בזה סגי במה שהוא מסייע, דבמעשה כל דהוא סגי. והא כדאמרין בעלמא, עקימת פיו הוי מעשה, וכ"כ הריטב"א במכות (כ').

ואף להט"ז החולק ע"ז, וס"ל דבזה שמטה עצמו אליו להקיפו ייחשב מעשה (וזה כתירוצ' קמא בריטב"א הנ"ל), אכתי יש לדון אם בסיוע של הניקף ייחשב כעובד שייאסר משום תקרובות. ועיין סד"ט (סי' קצ"ח ס"ק ל"ט): "עיין בריטב"א מכות, כתב בהדיא בשם ר"מ כדברי הש"ך, ואף שכתב שם עוד תירוצ', נראה מדבריו שתירוצ' זה שכתב בשם הר"מ הוא עיקר, וכן נראה מתוס' בפרק המצניע", וכן דברי המג"א (בסי' ש"מ).

והנה בע"ז (דף נ'), עכו"ם שעובדין אותה במקל, שבר מקל בפניה, וכן בדף נ"א, שבר מקל בפניה חייב ונאסרת, וכן הוא לשון הרמב"ם (פ"ז מהלכות ע"ז), ובשו"ע (סי' קל"ט). אלא דבע"ז (דף נ"ט) פליגי בזה תנאי אי בעינן ניסוך בפני ע"ז דוקא, ועכו"ם שניסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים אסור, ור"י בן בבא וריב"ב מתירין משום שני דברים, א. שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים, וקיימא לן כרבנן שנאסר אפי' שלא בפני עבודת כוכבים. מכל מקום יש לומר דזה דוקא בניסוך, והוא הדין שחיטה זריקה הקטרה, דדבר הנעשה בפנים, אבל דברים שלא שייכים בפנים ורק דנאסרים בגלל דדמי שבירה לזביחת בהמה ששובר מפרקתה, וזה דוקא - כאמור לעיל - באופן שעובדין אותה בקשקוש מקל, וזה לשון הריטב"א שם, "דכיון דליכא עבודת מקל לפניה, היכי חשבינן לה כעין זביחה, אלא דכיון שבכך עבודתה במקל הוא מקל לדידה כבהמה בפנים, ומעתה הויא שבירת מקל זה כזביחת מפרקת בהמה וחשיבא ליהוי תולדה דידה". ובזה ובכיוצא בזה שפיר יש לומר דבעינן שתהיה דוקא בפניה. ועיין ריטב"א (ע"ז דף נ"ט) דמסתבר טעיימהו דר"י ב"ב וריב"ב שאין מנסכין אלא בפני ע"ז. ולפי זה במקרה דידן הרי אין מתגלחים אלא מחוץ לבית ע"ז.

אכן בע"ז (דף נ"א) גרסינן "בשלמא יינות שלמים וסלתות איכא כעין פנים ואיכא כעין זריקה המשתברת, אלא פרכילי ענבים ועטרות של שבלים לא כעין בפנים איכא ולא כעין זריקה המשתברת איכא, אמר רבא כגון שבצרן מתחילה לכך". ופירש רש"י שבבצירתן עבדה לעבודת כוכבים, דהוי כשובר מקל לפניה דדמי לזביחה. הרי לכאורה גם בהני לא בעינן שיהיה בפני ע"ז. אכן בלאו הכי הקשו הראשונים על שיטת רש"י הסובר שאין המקל נאסר ע"י שבירתו אם אין עובדין את הע"ז בקשקוש מקל. ולמה א"כ נאסרו פרכילי ענבים ועטרות שבלים גם אם בצרן מתחילה לכך. מכל מקום הרי בע"ז של מרקוליס עסקינן, ואין דרכה של מרקוליס בכל אלו כלל, ותירצו דהתם ליכא שום תקרובת מקל בפנים, בעינן שתהא עבודתה במקל, אבל הכא שכיוצא בו הוה בא לפנים בביכורים, שפיר מתסר מדאורייתא אליבא דרב. ולפי זה אכתי לא שמענו במילי אחרינא כגון שבירת מקל, שיאסר אם שבר מחוץ לבית ע"ז.

שוב ראיתי בספר עבודת עבודה להגאון מוהר"ש קלוגר זצ"ל, וזה לשונו: "כגון שבצרן מתחילה לכך, הנה כיוון דנקט תחילה שיבר מקל לפניה, משמע דאם לא היה בפניה פטור, וא"כ צ"ל דלמאי דמשני עכשיו שבצרן מתחילה לכך, דעיקר איסורו מצד הבצירה, א"כ צ"ל שהיה הכרם נטוע לפני ע"ז, ובצרן לפניה לעבודתה, ולכך מתסרו, אך אפשר לומר דמאי דנקט תחילה שיבר מקל לפניה הוי רק דאז בסתמא אף שאינו מפרש דהוי לעבודתה מסתמא הוי לעבודתה וחייב, אבל שלא בפניה אינו חייב בסתמא, אבל אם פירש דהוי לעבודתה חייב, וא"כ שוב י"ל דמיירי כאן שלא בפניה רק שבצרן מתחילה בפירוש לכך". ותירוצו השני צ"ע, דלכאורה משנה שאינה צריכה היא. דאטו סלקא דעתך באחד ששבר מקל ולא אמר מידי, שיאסר משום תקרובת ע"ז גם אם שבר בפניה סתם לעבודתה בקשקש מקל, פשיטא דסתמא כפירוש.

ובלאו הכי כל הני מילי לפי המומחה הנ"ל, אין במעשה התגלחת שום סרך של עבודת עבודה לע"ז, אלא הני עובדי אלילים רק מראים במעשה התגלחת עד כמה הם אדוקים בע"ז ושהם מוכנים להשחית ולאבד את היקר להם בגללה. אבל אין שום חלות שם ע"ז על עצם השערות.

אכן כל דברינו סובבים והולכים ע"פ דברי המומחה הנ"ל, וכמובן שאין בידי לקבוע עד כמה דבריו מתאימים למציאות, כי לפי דברי כת"ר קיימות הכחשות וסתירות בעצם מעשה התגלחת. והדבר טעון איפוא בירור גופא דעובדא היכי הוי. בברכת התורה, יוסף שלום אלישיב.

השתלשלות הענין: שנת תש"ל

אמר המעתיק: הראשון שעורר על חשש ע"ז שיש בפאות, היה הגר"מ שטרנבוך שליט"א, בשנת תש"ל. ובשנה זו הוציא לאור את ספרו "דת והלכה", ושם (בסי' א') יצא נגד המתנגדים ללבישת פאה, ראה דבריו באריכות לעיל (בעמ' רפ"ח). ובסוף דבריו עורר על חשש ע"ז בפאה, והסיק על הפאות המסופקות הבאות מאירופה: "ומיהו כיון דאיסור משהו בע"ז אינו אלא דרבנן ולא ברור, וכן אי שערות חשיבי ולא בטלי, ויש בזה עוד צדדים וספקות, לא נוכל להורות בזה דאסור... אמנם אף שלענ"ד ראוי להימנע מפאות כאלו, מכל מקום עדיף פאה כי האי ממטפחת רפויה שמתגלין בה מקצת שערות, שבזה אסור מעיקר הדין".

ובתשובתו לרה"ג יעקב אהרן שפירא (ראה דבריו לקמן בעמ' תקנ"ז) שנכתבה בשנת תשס"ד, כתב במסקנתו על פאות הודו: "למעשה אין בידי להתיר בחשש איסור דאורייתא החמורות שבחמורות, ובידוע או אפשר לברר בנקל שרשום בתוכה שזהו מהודו אין דעתי להתיר, ורק באין ידוע כל דפריש מרובא פריש ובסתמא לא חיישינן".

שנת תש"נ

לאחר עשרים שנה, בשנת תש"נ, התעורר הענין שוב, והרה"ג רבי יעקב אהרן שפירא הנ"ל נדרש אז לבאר את הענין בפני גדולי הרבנים בארץ ובחו"ל, וע"פ דבריו התירו גדולי ישראל הגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבאך את הפאות מהודו (ועוד מגדולי הרבנים שלא נקב בשמם), וגם גדולי חו"ל ובתוכם הגר"מ פיינשטיין.

וכך כתב הרה"ג רבי יעקב אהרן שפירא: "ע"פ בקשת גדולי הרבנים באמריקה, ובראשם הרה"ג מוהר"ר שמעון שוואב זצ"ל, שלחתי את כל מה שעלה במצודתי, בענין הפאות המגיעות מבית הע"ז טירופאטי בארץ הודו, לפני הרבנים הגאונים הרה"ג מוהר"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, והרה"ג מוהר"ר יוסף שלום אלישיב שליט"א, ועוד כמה רבנים חשובים, באר היטב, כדי שידונו עליהם בנוגע לאיסור תקרובות ע"ז, ועל פי מה שסידרתי להם בענין מציאות הדברים מה שיגעתי ומצאתי, הן עדותם של כומרי ואנשי ההינדו, הן עדותם של מומחים בענין דת ההינדו, יחד כולם החליטו ואמרו שהפאות מותרות, זה אמר בכה וזה אמר בכה להתיר כל אחד כפי דרכו".

כדברים האלה כתב גם הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל (ראה דבריו לקמן בעמ' תקכ"ט): "וכבר לפני כעשרים שנים יצאה השאלה על שערות אלו אם אין בהם חשש תקרובת ע"ז, והורו גדולי ישראל הלכה למעשה להתיר, ובתוכם ידיד נפשי מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, ולהבדיל בין חיים לחיים מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א בתשובתו שנדפסה בספרו קובץ תשובות (ח"א סי' ע"ז) ועוד שאר גדולי ישראל". עכ"ל. וזו התשובה שהבאנו לעיל מהגרי"ש אלישיב.

שנת תשס"ד

אך בשנת תשס"ד חזר בו הגרי"ש אלישיב בעקבות עדות שקיבל מהרב אהרן דוד דונר על אופן הפעולה המעשית במתחם הע"ז בהודו, ובעקבות נתונים שקיבל, לפיהם רוב השיער הנמכר בארץ מקורו בהודו (וראה בתשובות הבאות על עדותו של הרב דונר, ומה שכתבו הרבנים על עדות זו, והביאו עדויות רבות הסותרות לגמרי עדות זו). וכך כתב הרב יוסף אפרתי ביום כ"ב באייר תשס"ד בשם הגרי"ש אלישיב:

"ע"פ המידע העכשווי, רוב הפאות הנמכרות או המיוצרות בארץ הקודש, מקורם בשיער ממדינת הודו, גם אם הייצור נעשה במדינה אחרת, ולכן כל פאה שאין ידוע מקורה, אסורה בשימוש... בארצות אחרות, אם רוב הפאות הנמכרות או המיוצרות במקומות אלה אינם משיער הודי, הרי פאה שאין ידוע מקורה אינה נאסרת, מדין כל דפריש, אך חובה לברר את מקור הפאה".

ועוד כתב לגבי פאה סינטטית: "פאה סינטטית שיש רק ספק אם מעורב בה שיער אדם, מותרת בשימוש, שהרי תקרובת ע"ז בתערובת איסורה מדרבנן, ובספק אפשר להקל שאין חזקת איסור". עכ"ל.

שנת תשע"ח

אחר הדברים האלה, יעץ הגר"ש אלישיב להקים הכשר על מנת לייבא פאות כשרות לפי שיטתו, והגר"מ גרוס שליט"א לקח על עצמו את הענין ובמאמצים רבים הקים הכשר המפקח על מקור השיער. ובשנת תשע"ח הוציאו לעז על הכשר זה, כביכול אינם מפקחים על השיער כראוי, והמציאו עוד שרוב השיער בעולם הוא מהודו (וראה בזה להלן בהרחבה בעמ' תקכ"ט), וכן שלחו שוב להודו את אחד העדים שנשלח בשנת תשס"ד (וראה בזה להלן בעמ' תק"ג).

ולמען יסכר פי דוברי שקר, נביא את דברי הגאון רבי חיים כץ שליט"א, ראש ישיבת משכן יעקב ורב ומו"צ בחיפה, המעיד כי הכל נעשה ע"פ הדרכת הגר"ש אלישיב, והפה שאסר הוא הפה שהתיר. ולהלן עיקרי דבריו בשיחות טלפוניות שנעשו עמו (השיחות שולבו ונערכו לשונית):

"הקשר שלי עם הרב אלישיב התחיל מהנושא הזה, ואני הייתי מאלה שבדקו את הנושא. אני יכול להעיד: ישבנו על הנושא הזה שעות ארוכות, על כל פרט ופרט. הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס השקיע בזה את הנשמה כדי לעזור לציבור, לסדר להם הכשר על פאות, כאשר אף אחד לא הצליח להתמודד עם זה.

מרן הרב אלישיב מינה וועדה יחד עם בד"צ שארית ישראל דאז שיבדקו את הנושא, והיו שני גופים שעסקו בזה, בד"צ שארית ישראל מחד, והבי"ד של הרב גרוס מאידך... שאלנו בזמנו את מרן הרב אלישיב, האם יש ענין להיכנס ולהתיר פאות מסוימות, או להגיד "רבותי, רוב הפאות אסורות ותדאגו לעצמכם". והרב אלישיב ענה - לא! צריך להשתדל ולהביא פאות, ומה שמותר - לומר שזה מותר.

מכח זה נכנסנו ובדקנו את הנושא הזה בכל מיני דרכים ושיטות, וחלק גדול מהפאות התירו. הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס לא עשה דבר לפני שישב עם הרב אלישיב, הוא היה אצלו כל שבוע ושאל אותו על כל דבר ודבר. הרב אלישיב היה מעורב בכל פרט עד הסוף, והכל נעשה ע"פ הנחיותיו עד עצם היום הזה.

הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שאל את הגר"ש, האם צריך להכניס את נושא הצניעות לנושא ההכשר של חשש עבודה זרה. והרב אלישיב ענה שאין קשר בין זה לזה, ואין לנצל את ההכשר על מנת לכפות על הציבור ללכת עם פאות מסוימות, אלא יש לעסוק בנושא הע"ז בלבד. וחזר על כך שלושה פעמים.

מה שהם טוענים כיום שרוב השיער בעולם הוא מהודו, זה שקר, ולא נכון מבחינה עובדתית. אבל צריך לבדוק אם השיער הוא מהודו, ויש אפשרות לבדוק. נכון שיש הרבה שיער מהודו, כשלושים אחוז מכלל השיער, אבל יש גם שיער בבתי החרושת בסין שאפשר לדעת שהוא לא מגיע מהודו, ויש גם שיער מאוקראינה, יודעים את זה לפי החשבונות ולפי כמה דרכים מאיפה זה מגיע. אין בכוונתי להסביר את דרך הבדיקה, כי תלאה האוזן משמוע, אך אינני חושב שאפשר לבדוק טוב יותר מזה. ואת זה אני אומר לאחר שלמדנו את הנושא היטב באותם שנים.

יושב איזה עושה פשקווילים ומחליט שזה לא הדרך לתת הכשר. אתה יודע איך עושים את זה? אתה מבין בזה? מפרסמי הפשקווילים רוצים להוביל למצב שבו יגידו לנשים "אל תלכו עם פאות". אי אפשר לומר זאת, כי נשים רוצות פאות, ואנחנו צריכים לספק להן את הדרך הכשרה ביותר. ואין הכוונה ש'אם אין כשר נאכל טרף', אלא זה כשר, ודרך הבדיקה שלנו היא בסדר גמור לפי ההלכה, למרות שבכשרות היינו מחמירים יותר.

הענין הזה אינו דומה לבשר שאינו כשר, אלא כאן מדובר בחומרא של הגרי"ש אלישיב, וכל האיסור בנוי על שני חידושים של הגרי"ש. הוא מודה שלא מדובר ב"זריקה המשתברת" אלא שהוא סובר שזו העבודה בעצמה, כמו הגמ' בב"ק בעידנא דשחט אסרה לה, ועוד חידוש נוסף, שאפי' אם יש רוב זה נקרא קבוע, ולולא דבריו היינו אומרים שאין זה קבוע. וגם בבשר, אם היו תשע חנויות מוכרות בשר שחוטא ואחת מוכרת בשר נבילה, הבשר היה מותר לפי ההלכה מדין כל דפריש מרובא פריש, אלא שאנחנו עושים השגחה מדוקדקת בגלל שיש לנו יכולת להדר יותר.

הטוען שעל פאות צריכה להיות השגחה מאז שמורידים את השיער מראשו של האדם, מה שנקרא 'משעת קצירה', מדבר דברי שטות והבל, כי אין אפשרות לעשות דבר כזה. זה לא נעשה במקום מסודר ובאופן מסודר, אין משגיחים שיכולים להיות באיזור הזה בזמן הזה, ואם יהיו - הם יפסיקו להיות יהודים דתיים.

נשים רוצות ללכת עם פאות, גם הבנות שלי והרבנית שלי רוצות ללכת עם פאות, האם אני יכול לומר להם "אל תלכו עם פאות"? אי אפשר לומר דבר כזה, וגם הגרי"ש אלישיב לא אחז שצריך לומר דבר כזה, מי שאומר שכך הוא אמר - זה שקר! גם בנותיו של הגרי"ש אלישיב הלכו עם פאות ונכדותיו כולן הולכות כיום עם פאות, ומי שמכיר את ההערצה העצומה שיש בבית הגרי"ש אלישיב לדרכו של הגרי"ש, יודע שאם לא היה נחא ליה שילכו עם פאות, כולן היו הולכות בלי פאות ללא יוצא מן הכלל".

הגאון רבי ישראל הלוי בעלסקי זצ"ל ראש ישיבת תורה ודעת, מפוסקי ארה"ב (שו"ת שולחן הלוי סי' כ"ח)

מבוא

בשנת תשס"ד התעורר חשש באשר למקור השערות של הפאות הנכריות, שמקורם מהודו מבית ע"ז שלהם, אשר לשם באים מאמיניהם וגוזזים את השיער. והספק היה מכמה פנים: האחד אם יש דין תקרובת ע"ז על השערות הנגזזות שם, ועוד, גם אם נאמר שיש לזה דין תקרובת ע"ז, מה כמות השערות הבאה משם בפרט ומהודו בכלל, לעומת השערות הבאות ממקומות אחרים, כדי לדעת כיצד לדון על הפאות שלפנינו, ואם יש בהם דין תערובת וביטול.

ובתוך כל הדין ודברים הדיונים והבירורים, נסע לאותו מקום שבהודו הרה"ג רא"ד שליט"א, כדי לעמוד על הדברים ולבודקם מקרוב, וכשחזר הביא את התרשמותו לפי מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א, ועל פי דבריו ועדותו של הרא"ד הורה מרן שליט"א כי יש לאסור את הפאות שמקורן בהודו (וזאת למודעי שכבר בשנת תש"נ עלתה שאלה זו לפני מרן הגרי"ש שליט"א, ופסק דלפי הנתונים שהובאו בפניו אז, הפאות מותרות, ונדפסו הדברים בקובץ תשובות ח"א סי' ע"ז, ובתוך דברינו הזכרנו תשובה זו). וזה החלי במכתבי למרן שליט"א.

הנני בזה להציע לכבוד מרן שליט"א מה שנתעורר אצלי בענין הנ"ל (האיסור שהוציא מרן שליט"א על הפאות), ולא אאריך בהבאת מקורות וראיות כי הכל ידוע ומבורר אצל מרן שליט"א ואין צריך להוכיח על המוכח מכבר. אחלק בעזרת ה' הא דלהלן לג' חילוקים:

א. קיצור המצב ההלכתי שנתקבל ונתחזק טרם נסיעתו של הרב א"ד שליט"א, ושעל פיו בנו (עד היום) טעמי ההיתר. ב. מה שנשתנה עקב סיפורו של הרב א"ד וביקורו. ג. מה שיש להעיר אחר כל זה, ואולי יתברר שיש כאן טעמים חזקים להיתר על אף השינויים הנ"ל.

המצב ההלכתי שנתקבל טרם נסיעתו של הרב א"ד

מאחר שהעידו ומסרו המון אנשים וכולם כיוונו לדבר אחד, ביניהם בעלי תשובה ילידי הודו, ביניהם גרים בני כמרים והרבה כמרים עצמם, ומומחים ופשוטי עם, נקטו לדבר פשוט שדרך פעולתם בסביבות האליל היא כך: עולים לבנין התספורת שבגובה ההר סמוך להיכל האליל ושם עושים תגלחת. כולם אמרו שתועלת התגלחת היא להשפלת הגאווה והיופי, ואף שתרצה לומר שיש בתגלחת עצמה עבודה לאליל, לית בזה דין תקרובת, דהרי הפעולה הנקובה היא מעשה ההתגלחות בגוף האדם, לא הקדשת השיער ע"י התגלחות, רק פעולה

בגוף. ומה שמשתמשים בשיעור אח"כ לטובת האליל אין בו כדי לאסור, כי אין כאן לא דבר הקרב בפנים ולא עבודה כעין פנים.

(להקל על המעיין, הא לך תמצית הלכה זו: איתא במסכת סנהדרין (ס:) דכל עבודות שבפנים, היינו הנעשות בבית המקדש, שעבד בהן עבודת כוכבים, בין אם דרכה של אותה עבודה זרה לעובדה בכך, ובין שאין דרכה בכך, חייב. ודבר שאינו כעין פנים, אם דרכה בכך חייב, אין דרכה בכך פטור. ובמסכת ע"ז (נ:) איתא, "אמר רב יהודה אמר רב, עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל (שמקשקשין לפניו במקל, רש"י) שבר מקל לפניו חייב, זרק מקל בפניה פטור". ופירש רש"י ע"פ דברי הגמ' בסנהדרין הנ"ל, "שבר מקל בפניה חייב... וזו אם לא היו עובדין אותה במקל לא מחייב בשבר מקל, דלא שייכא בפנים, ואם היו עובדין אותה בזריקת מקל לא מצי למידק זרק מקל בפניה פטור, ואם בשבירת מקל פלחי לה פשיטא דחייב, ואפי' לא דמי לפניו אלא כגון שהיו עובדין אותה בקשקוש מקל או בענין אחר, הלכך שבר מקל בפניה חייב ואע"פ שאין עבודתה בכך, דכיוון דדמי שבירה לזביחת בהמה של פנים ששובר מפרקתה, הרי זבח לפניו דבר שרגילה בו, אבל זרק פטור הואיל ואין עבודתה בכך והלא לא דמיא לעבודת פנים". ועיין רמב"ם הלכות עבודת כוכבים, פ"ג הלכה ב-ד).

ויותר מזה שכבר קבעו הראשונים (הרמב"ן במסכת ע"ז נ"א ע"ב ד"ה והני נרות, והרשב"א שם ד"ה ואותן נרות, ועוד) שמסירה לכומר על מנת שימכרו לאחרים נחשבת כביטול למה שנאסר כבר, כ"ש שלא יקבע ע"י דין תקרובת למה שעדיין לא נאסר, ואף בהתגלחות, יהיה מה שיהיה נעשה שלא לפני האליל ואין בזה כדי לאסור (עיין עבודה זרה נ"א ע"ב, רמב"ם עבודת כוכבים פ"ז הלכה ט"ו, שו"ע יו"ד סי' קל"ט סעיף ו').

ביקורו של הרב א"ד גילה כמה דברים חדשים

א. על אף שהכמרים והמומחים עדיין בשלהם עומדים, דאין בהתגלחות שום צד הקדשת השיעור, מכל מקום אצל ההמון הפשוט יש הרבה שאומרים להיפך, כלומר שתועלת ההתגלחות היא להביא נחת רוח לאליל, כי הוא אוהב שיעור ומגלחים כדי להעניק לו את השיעור החביב שלהם. והרב א"ד שמע מהם (ע"י מתורגמן) כמה ביטויים המוכיחים על זה. ואם כן, מה בכך שהסדר הרשמי הוא דלא כהבנתם, מכל מקום כך העובדים מבינים, ודי בזה כדי להחשיב את השיעור כתקרובת עבודה זרה ולאוסרו.

והנה אף שיש לטעון שעם כל זה עדיין הקדשת השיעור היא דבר נפרד מההתגלחות, ועל זה הכריע מרן בדעתו הרמה שיש לקבוע כי הבנתם של הפשוטים שונה מזו של הכמרים, וא"כ יש במעשיהם עבודת תקרובת כעין פנים, וקרוב למה שאמרו ז"ל (עבודה זרה נא.) על פרכילי ענבים שבצרם מתחילה לכך (זה לשון הגמ' שם: "תנן, מצא בראשו כסות ומעות או כלים, הרי אלו מותרין. פרכילי ענבים, ועטרות של שבלים, ויינות שמנים וסלתות, וכל דבר שכיוצא בו קרב

לגבי מזבח, אסור. בשלמא יינות שמנים וסלתות, איכא כעין פנים ואיכא כעין זריקה משתברת, אלא פרכילי ענבים ועטרות של שבליים, לא כעין פנים איכא ולא כעין זריקה משתברת איכא. אמר רבא אמר עולא, כגון שבצרן מתחילה לכך". וברש"י שם: "שבצרן מתחילה, לצורך עבודת כוכבים, ובבצירתו עבדה לעבודת כוכבים דהוי כשבר מקל לפניו דדמי לזביחה".

ב. בענין שלא לפני האליל (שאינם גוזזים את השערות לפני האליל ממש, אלא בבית המיוחד לזה סמוך לבית שבו נמצא האליל שלהם), ראה מרן שליט"א שהואיל וההר כולו בעיניהם כמקום קדוש (כפי עדותו של הרב א"ד נ"י), הוה בזה כלפני האליל ממש, ואזדא ליה האי טעמא.

מה שיש להעיר לענ"ד

א. נקטינן להלכה כדעת רש"י ז"ל (ע"ז נ' ע"ב, ד"ה שבר) וכן הוא בשו"ע יו"ד (סי' קל"ט סעיף ג') דשבירת מקל אינה אוסרת אלא אם כן דרך עבודתה בכך, או שעובדין אותה במקל ע"י קשקוש וכדו', אז אף שאין בשבירה דרך עבודה, יש בה במה לאסור. והנה כאן אין בשיער שום פעולה כעין קשקוש כלל, מלבד החיתוך מראשם גופיה, כי ברגע קט משנחתך השיער מראשם יצא מרשותם של המתגלחים והושלך על הארץ ואח"כ שמים אותו בפח, והם (המתגלחים) פקע מהם שום התערבות בשערם מאז.

ואף אם תרצה לומר שיש איזה מעשה, הלא כל זה לאחר התגלחת, וא"כ לא היה נאסר השיער רק ע"י מה שדרך עבודתה בגילוח. ולכאורה דבר פשוט הוא שדרך עבודתה נקבע ע"י מה שהכמרים והמומחים מחליטים, ועל הדרך הרשמית המובאת בספריהם, וע"י מה שמפרסמים בכל רחבי העולם והנודע לגרים וכו', לא ע"י מה שהפשוטים מבטאים מתוך התלהבותם. ואף שנוכל לנקוט שיש בזה כוונת עבודה ותקרובת, מכל מקום בלי דרך עבודה לית בזה כלום.

ב. נקטינן (זבחים מ"ז ע"א, חולין ל"ח ע"ב, רמב"ם הלכות פסולי המוקדשין פרק י"ד הלכה א') דאין מחשבה וכוונה אלא אצל העובד ולא אצל הבעלים, ואין הבעלים מפגלים או מחשבים כלל. והנה הרב א"ד הגיד לי שהספרים אמרו שעובדים ע"פ מה שמשלמים להם שכר פעולתם, ביטויים כולם מסוג זה, וברור שמשלמים ע"י ההיכל והכמרים, א"כ עושים לפי דעת אלו בדוקא ולא לפי דעת המתגלחים, והלא הכמרים ואנשי ההיכל כולם סוברים ומצהירים על התגלחת שהיא מעשה בגוף האדם לשוייה למגולח, או למגולח במקצת כעין האי עובדא דהנערות בעלות שיער יפה (הרב א"ד העיד שראה שבאו שם כמה נערות שחסו על שערן, ועל כן לא גזזו משערותיהן אלא מעט. וביקש להוכיח מזה שגזיזת השערות לא נעשות בגוף האדם, שהרי לא גזז מהן אלא מעט, אלא לשם תקרובת השיער. וע"ז יש להשיב, שאדרבה יש לומר שפעולת הגזיזה היא בגוף האדם, "לשווייה מגולח או מגולח במקצת", העיקר שיהיה באדם איזה מעשה של השפלה והכנעה), ולא בשום פנים כהקדשת השיער ע"י גילוח, ואיך נעמיס בדעת הכמרים ובדעת שלוחיהם מה שלא נמצא רק בדעת הפשוטים המתפתים.

ולענין דעת הניקף כבר ביאר מרן שליט"א (בקובץ תשובות ח"א סי' ע"ז) בטוב טעם ודעת דאין במעשה דידהו ממש.

אכן שמענו מהרבה אנשים נאמנים שבעת הגילוח לא נחים הספרים מלפלפל מלדבר דברי פוליטיקה ודברי שחוק וכיו"ב כדרך כל הספרים שבעולם, ואינו ניכר בהם שום סימן שיהא ניכר על ידו שעושים איזו עבודה ושירות לאליל, ואף הרב א"ד הודה לזה, אלא שטען דלא גרע זה ממה שסתם בעל הבית שלנו עושים כן בבית הכנסת בעת התפילה. ואני מגיב, כן, אמת הוא, ומי יאמר שבעת פטפוטיהם (של הבעה"ב בביהכ"נ) מתכוונים לעבודה, ושם (אצל הספרים בהודו) גרע טפי דמעיקרא אין לנו שום ראייה והוכחה שמעולם התכוונו הספרים לעבודה ע"י התגלחת שלהם.

ג. טעם גדול יש לי כנראה להתיר בהרחבה, וגדולה היא אצלי כי כן יצא לי בע"ה מעת ומאז לימודי בסוגיית הגמ' ובפוסקים מימי חרפי, והוא שנראה ברור מגמרא ומסברא שאי אפשר לעשות שום פעולה ולקבוע על ידה כלפי חפץ שיהיה עליו דין תקרובת, אלא אם כן ייחד החפץ מקודם לע"ז, כלומר להיות עתיד לעשות ממנו דין תקרובת לע"ז, ומשיהיה החפץ מוכן לכך אז יתהפך דינו להיות תקרובת ע"י קביעת מעשה, או מה שהוא כעין פנים, או הכנסה להיכל הע"ז כדעת הש"ך (יו"ד סי' קל"ט ס"ק ג') בדברי הרמב"ם וכו'. אבל בלי חפץ מוכן לכך אי אפשר להיקבע בשום פנים (להיותו ע"ז). והמקל והפרכיל בעוד שהוא מחובר וכו' כולו מוכנים לכך בתורת חפץ לע"ז. אבל אצל שיער אדם זה בלתי אפשרי, כי בהיותו מחובר לגוף האדם אי אפשר לו להיות חפץ מיוחד כי הוא חלק מגוף האדם ולא חפצא של תקרובת, דלית לן שיער העומד להיגזז כגזוז דמי (גיטין ל"ט ע"א, רמב"ם מעילה פרק ה' הלכה י') ואין ראוי לעשות מגוף האדם תקרובת עד שיוסר השיער ממנו, ומאז אין כאן מעשה שיאסר על ידו. והסברא נותנת לכך, כי אין בשום עבודה מעבודות פנים שום חשיבות, אלא אם כן ייעשו בדבר המוקדש מכבר, ואף בפרכילי ענבים שבצמר מתחילה לכך, ברור שמכיוון שדעתו לבצור לע"ז כבר קבעום לחפצים המיוחדים לע"ז. אבל על חלק מגוף העובד אין בדעתו זו כלום, כי לא ייחד חלק מהגוף עד אשר יבדל ממנו ויעשה חפץ לא אדם. וראוי לעיין בזה, כי כנראה ראוי לסמוך עליו למעשה אף בלי להצטרף השאר.

ד. שמעתי מן המומחים שאף השיער הבא ממדינת הודו, רובו הוא דלא מהני של הנ"ל. ואף אם תרצה לומר שיש לחשוש לדין קבוע, לא גרע מספק השקול, וא"כ משנמכר ונשלח לשאר מקומות מתערב פעם שניה עם שערות המקום, ולדעת הר"מ אף ע"ז נותר בשתי תערובות (יו"ד סי' ק"י, ש"ך ס"ק נ"ב), ומעולם לא נתברר אצל מישהו שבאלו התערובות יש רוב ברור של שיער הנ"ל, א"כ לפ"ז במקום דנתערב יהא מותר להשתמש ישר בתערובת השניה.

ה. סוף כל סוף אי אפשר להתחמק מהמון רבוותא דסבירא להו להלכה דבשביל שבירת מקל ותלישה כעין זביחה לא נאסרה שום תקרובת, דלא נקטינן להלכה כמ"ד דס"ל הכי, הלא המה הרמב"ן ותלמידיו, הרא"ש והר"ן ועוד. ואף דהמחבר בשו"ע לא הביאם, הלא לא הביא ג"כ הא דבצרן מתחילה לכך, ומידי ספיקא לא נפקינן, הרי לפנינו עוד צירוף חשוב לקולא.

ו. בעת כתבי כל זאת שוחחתי עם אדם חשוב ויר"ש, שעסקו עם יבואנית מהודו שהיא מאמינה אדוקה באלו הפסלים והאלילים, והיא נוהגת במנהגיהם והולכת לשם כל שבועיים שלוש, והלה סידר לי שיחה עמה, והיא אמרה שמי שיעלה על הדעת שמקריבין שיער באיזה צורת קרבן או הקדשה, אם הוא מהם הוא בוודאי שוטה גמור, כי השיער אצלם דבר טמא ונבזה, ולכן מגלחים אותו להשפיל הגאווה ולעקור אהבת היופי, וח"ו להביא איזה שיער לתוך הלפני ולפנים שלהם, ובית התגלחת הוא רחוק יותר מחצי מיל מהיכלם כדי להבדילו ממנו. וסיפרה שרוב ילדיה הביאה לשם כשהיו בני שנתיים, ויודעת מאוד מה זו סיבת ההתגלחות, והטעם אך ורק כהנ"ל. והפעוטה הגרה אצלה פה, הביאה אצל ספר בניו יורק ושם התגלחה, וזה אותו הדבר ממש שעשתה עם הגדולה שמה, אלא ששם על ההר "הקדוש" יותר מסוגל לחשוב על השפלת הגוף מפני האווירה השורה שם. והוסיפה שכל חבריה ומכריה ההודים לעגו על מה שנתפרסם שהיהודים הוציאו רינון על דבר שפשוט אצלם להיפך, ואין אף אחד ששמע דברים מוזרים כאלו וכו'.

תשובת הגרי"ש אלישיב

בס"ד, י"א סיון תשס"ד. כבוד הרב הגאון נודע למשגב, מוהר"ר ישראל הלוי בעלסקי שליט"א, ברכה ושלוש רב. עברתי על מכתב כת"ר בענין הפאות ובו נאמרו טענות, א' על עצם האיסור על הפאות הבאים מהודו, ב' גם אם נימא שיש בהם משום תקרובות ע"ז, אין מקום לאוסרם.

מקודם נדון על הב', כת"ר כותב "שמעתי מן המומחים שאף שיער הבא מהודו רובו לא מתגלחת ע"ז, ואף אם תרצה לומר שיש לחשוש לדין קבוע לא גרע מספק השקול, וא"כ משנמכר ונשלח לשאר מקומות מתערב פעם שניה עם שערות המקום, ולדעת הרמב"ם אף ע"ז ניתרת משתי תערובות - יו"ד ק"י - לפי זה במקום שנתערב יהא מותר".

הנה לפי שמסרו לי שבאו מסמך משלטונות הודו, ששבעים וחמישה אחוז השערות המובאות מהודו מאלה שנתגלחו בבית ע"ז שלהם. גם אם זה להיפך, דין קבוע להם כמש"כ בשו"ת דברי חיים (ח"ב סי' נ"ז) וזה לשונו, "כשהקונה כותב ומבקש ממנו (מן הגוי) שישלח לו כו"כ והוא שולח מביתו, בכה"ג הו"ל כלקח מן הקבוע ולא יחלוק ע"ז זולת..."

והנדון של שתי תערובות כתוב בשו"ע (יו"ד סי' ק"י סעיף ח'), "נתערבו באחרים ונפל מהתערובת הזאת אחד לשניים אחרים" וכו'. ובעצם הדבר מה שייך כאן לומר שמתערבים בשערות אחרים, הלא כל מדינה ומדינה השערות הוא מסוג אחר, ומחיר מיוחד לכל אחד ואחד, ואף גם הדמים מודיעים לדעת מאיזה סוג קונה.

עוד כתב, "אי אפשר להתחמק מהמון רבונותא דסבירא להו להלכה בשביל שבירת מקל כעין זביחה לא נאסרה, הלא הם הרמב"ן והרא"ש והר"ן". והנה הטור בסי' קל"ט פסק "אליל שעובדין אותה במקל, פירוש שמקשקשין לפניה במקל, ושבר מקל לפניה נאסר, ששבירת מקל דומה לזביחה". וכ"כ בשו"ת שבות יעקב בהשמטות לח"א סי' י"ב, זה לשונו "באשר שידוע ומפורסם, הביאו הסמ"ע בדוכתי טובא, שבכל מקום שפסק הטור נגד הרא"ש אביו צריך להביאו". זאת ועוד בפסקי הרא"ש שלפנינו (ע"ז פ"ד סי' א') כתוב "והא דבעינן זריקה המשתברת היינו בדבר שאין מקריבין ממנו כגון שבירת מקל".

והר"ן, הן בפירושו על הרי"ף והן בחידושו, אמנם הביא דעת הרמב"ן, אבל הביא גם דעת החולק ע"ש.

אשר לטענה הראשונה, לפי דברי הרא"ד שליט"א, עצם התגלחת עבודתה בכך. וכנראה זה ע"פ מש"כ הרמב"ם בספר המצוות (מצוות לא תעשה ו') וזה לשונו "ובתנאי שיעבוד כדרכה, כלומר בדבר שדרכה שתיעבד בו וכו' כמו פוער לפעור וזורק אבן למרקוליס ומעביר שערו לכמוש". וכאן בזמן התגלחת הם מזכירים שם האליל. והמגלחים אמרו לו על אף שעושים בשביל קבלת שכר עבור התגלחת, מכל מקום אמרו הלא גם הם מאלה הטמאים הרואים בזה פולחן לע"ז. ובכה"ג הדבר פשוט שאומרים בזה סתם עכו"ם לע"ז (עיין חולין י"ג) שהרי עצם מטרת המתגלחים היא לע"ז.

ומש"כ כת"ר "שנראה לו ברור מגמרא ומסברא שאי אפשר לעשות שום פעולה לקבוע על ידו כלפי איזה חפץ שיהיה עליו דין תקרובת, אלא אם כן ייחד החפץ מקודם לע"ז, להיותו עתיד לעשות ממנו תקרובת לע"ז, כי אין בשום עבודה מעבודת פנים שום חשיבות אלא אם כן ייעשו בדבר המוקדש מכבר". אמנם קיימא לן (חולין דף מ') השוחט בחוץ חטאת העוף, לע"ז חייב משום ע"ז כיוון ששחט סימן אחד, מחתך בעפר הוא ונאסר משום ע"ז, אף שאין לו שום זכות לקבוע ולייחד את העוף לע"ז שהרי הוא הקדש, אלא עצם מעשה השחיטה שהוא עושה לע"ז, חל עליו דין תקרובת.

תשובת הגר"י בעלסקי

שמחתי מאוד לקבל תשובתו של כבוד מרן עט"ר, ונתכבדתי מאוד בזה, ובוודאי רצונו של כבוד מרן שליט"א הוא שאשים עיני בו לדקדק בכל דיבור היוצא מפי קדשו כזיקוקין דנורא

פרי עטו, ואבחר בקיצור כי כן יאות, ובפרט שלא להטריח על זמנו היקר וכוחותיו של מרן מאור הגולה.

בענין מה שמסרו השלטונות ששבעים וחמישה אחוז מהשערות המובאות מהודו הן מאלו שהתגלחו בבית ע"ז שלהם, אמת שכן מסר פקיד אחד, וכבר בדקו אחריו ושאלוהו מניין לו, והלה אמר כי כן ראה באינטרנט וזיהה מאיפה לקח, והביטו שם ומצאו להיפך מממש, ואולי הלה התבלבל כי רגיל לקרוא מימין לשמאל, ומה שראה היה באנגלית ולכן קרא בהיפך, ומעתה גם עדותו של הפקיד הנמוך הלז משתווה עם המון המסמכים אשר בידינו.

מה ששמעתי מכבוד מרן שליט"א שהוגד לו שמצאו הצהרה רשמית מממשלת הודו שרוב השיער היוצא משם הראוי לפאות, בא מן המקדשים. על זה כבר תמהתי בהיותי בנוכחותו שליט"א, כי ליודעים לא נשמע מהצהרה זו כלל. וידידי הרב י"א הבטיח לי אז שיחפש אחריו, ועדיין לא נמצא.

אגב מה שהזכיר לי ידידי הרב י"א נ"י, שגילו שהשיער שהשתמשו בו לפאות במפעל [פלוני] היה משל המקדשים, וזה אחרי אשר הצהיר בעל המפעל בעצמו שכל מה שברכשו מהם הוא, והביא הרב י"א את זה לראיה על שקרנותם של המייצרים, וגם לחזק בו את שיטתו שהרוב הוא מן המקדשים. והנה המצב האמיתי יצא לאור ביום שלפני פגישתנו, כי אז ישבו ראשי ומנהלי מערכת הכשרות [פלונית] עם בעל המפעל עצמו שמונה שעות רצופות, ובדקו וחקרו, ולבסוף יצא להם שאמת דיבר הנ"ל מעיקרא, וכל החומר שלו לא מן המקדשים הוא לגמרי, וגם העניקו לו את ההכשר שלהם!

עוד בדקנו במקורו מה שציטט הרב י"א מכתבי הרב חיד"ו ווייס מאנטוורפן, ונתברר שמעולם לא הודיע שרוב השיער מהמקדשים כמו שטען הוא, גם דיברנו עם הרב חיד"ו עצמו והוכיח אצלנו כל זה באופן בלתי מסופק. ומעתה כשל עוזר ונפל עזור והאמת יורה דרכו, כי רובא דרובא משיער הודו שמשתמשים בו לפאות אינו משם כלל.

והנה בשלב הראשון של מסחר השיער, אוספים מכל מדינות הודו מהודו ועד הודו, רובם ממה שמוכרות העניות (ולדוגמא אביא מה שראיתי מחברה אחת מתוך המון חברות מסוג זה, שאצלם עובדים אלפיים פועלים מיוחדים, שתפקידם להסתובב בכפרים ובעיירות ולקנות שיער מן העניות. עוד ביררתי שרוב השיער הכי מעולה היוצא מן המקדשים הנקרא 'רמי', מיוחד דוקא לראשי השחורים ולא לפאות כלל!) ומצרפים הכל יחד ומחלקים אותם כפי האורך והצבע והאיכות, ואח"כ - אחר שכל מה שבידם התערב היטב וכבר אזדא לה היכולת לחלק ביניהם - אז באים סוחרי העולם וקונים כפי צרכם, ואין להם חילוק כלל מאיפה מקור השיער.

נמצא שבמה שלפנינו אין לו שייכות כלל להא דשו"ת דברי חיים, דשם מיירי במי ששלח לקחת ממקום שהאיסור וההיתר מובדלין כל אחד לבדו, וזה לוקח מן הקבוע ממש, והא דידן הוא לוקח ממה שכבר נתערב ביד עכו"ם (מלבד מה שרש"ק ז"ל בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורה תליתא ח"ב סי' י"ד והחזון איש יו"ד סי' ל"ז אות י"ג ורוב האחרונים חולקים על דעה זו).

[אמר המעתיק: ולמרות שהדברי חיים נקט לשון חריפה וכתב ש"לא יחלוק על זה זולת חסר דעת", כתב עליו הגאון רבי שלמה קלוגר שדבריו תמוהים, ופסק שגם כאשר המוכר שולח אל הלוקח הרי זה בגדר כל דפריש מרובא פריש, "וזה ברור לכל יודעי דת ודין". והוי כעין מה שאמרו (זבחים עג:) "ונכבשינהו דנייד". והביאו הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (חלק ו' יו"ד סי' כ"ד), והביא סייעתא לדבריו מהרשב"א בתורת הבית הארוך (דף קה ע"א): "ומה שאמרו כל קבוע כמחצה על מחצה דמי הני מילי כשלקח הוא מן הקבוע לפי שהספק נפל לו בקבוע, אבל אם לקח אחד מן הקבוע ונפל מידו או שהניחו במקום חוץ ממקום קביעתו ולא נודע אם מן ההיתר המרובה או מן האיסור המועט אין זה קבוע שהרי לא נפל לנו הספק בקבוע אלא בפירש ובכל כה"ג אמרינן כל דפריש מרובא פריש, והיינו דקתני בסיפא דברייא ובנמצא הלך אחר הרוב, ואף על פי שדלתות אותה מדינה נעולות ואין בשר נכנס למקום זה אלא מאותן חנויות אפ"ה מותר, שהרי לא נולד לו הספק בקבוע אלא בדפריש". וע"ש שפלפל בזה].

ואין לטעון דכל התערובת שביד סוחרי השלב הראשון תהא אסורה הואיל ותקרובת ע"ז אינה בטילה, זה אינו, חדא דמאן יימר דבכל מלוא הכף של קיבוץ שיער מצא מן האיסור, כי ברור שהרבה מהם נקיים לגמרי מן האיסור, ועל כל אחד נימא זיל בתר רובא ומותר מיד בלי תערובת שניה (ואין לגזור שמא יקח מן הקבוע אף לאוסרין בלקח בשוגג, כי אין ללוקחין גישה אל הקבוע. וקצרתי, אבל מובן למבינים).

שנית, דהא דתקרובת אינה בטילה מקורו הוא מזבחים ע"ד, ושם מיירי בטבעות וכוסות דאינם בטלים מחמת חשיבותם, אבל שיער דלא חשיב ודאי בטיל בלי תערובת שניה (עיין בש"ך סי' ק"י ס"ק ד' דסבירא ליה כן, וכן הוא בחזון איש סי' נ"ו ס"ק י"ד ורוב הפוסקים). והא דשיער בכור לא בטיל בבגד מחמת חשיבותו (ערלה פ"ג מ"ג), הוא דוקא היכא דעשה ממנו ציפורתא (תמורה ל"ד) וכן הובא בר"ש בערלה שם, ואי לאו בטיל ברוב. שלישית, דאצלנו יש גם תערובת שניה, ואף בכוסות וטבעות יתבטלו בשתי תערובות כשנ"ת.

ומש"כ מרן דליכא תערובת שניה, דמייחדים שערות של כל מדינה ומדינה לבד, בוודאי כן הוא לפעמים ומזה לא קמיירי, ולא השתמשתי בחשבון זה אלא להתיר מה שלא נתייחד לשיער הודו אלא לדוגמא לשיער אוקראינה ושיער הונגריה ושיער קוריאדה, שיצא על כולם קלא דלא פסיק דמערבים בהם משיער הודו, ע"ז אמרתי מה בכך, הלא באופן זה יש תערובת שניה ומותר, הואיל ועדיין נמצא ביד עכו"ם או ביד ישראל מומר, עד שנכנס הישראל או שלוחו ולוקח מתערובת השניה הנ"ל, אבל העיקר הוא מש"כ לעיל דכבר ניתר מעיקרא בתערובת הראשונה לרוב הפוסקים.

[אמר המעתיק: ובענין מה שכתב הגרי"ש אלישיב שלכל מדינה יש סוג שיער אחר, יש להעיר שהעוסקים במתן הכשר לפאות טוענים שלאחר עיבוד השיער לא ניתן כלל לזהות מהו שיער הודי ולהבדילו משיער אחר. וכל טענתם של החוששים לע"ז בפאה, היא שלא ניתן כלל להכיר ולהבדיל ולכן נאסר הכל, ומטעם זה דעת הבי"ד של הגרנ"ק להתיר רק פאה משיער שאינו מעובד, שזה מסתמא אינו מהודו, כי כל השיער ההודי מעובד].

ומש"כ מרן בענין דעת הרמב"ן וכו', לא הבאתי זה אלא לצירוף להקל היכא דכבר מוכיחים כל הטעמים והסברות לקולא, מלבד מה דאתחזק להיתרא, אלא דחשש מרן משום חומרא דע"ז, על כן אמרתי לצרף דעתו המקילים אף דלית הלכתא כוותייהו, ובפרט היכא דכל יסוד האיסור בנוי על הא דפרכילי ענבים דנאסרו בבצרן מתחילה לכך, והרי השמיטוהו כל הפוסקים, ולכאורה טעמם מוכח דלא קאי האי תירוצא במסקנה, שהרי אסרו דברים המובאים בפנים בהבאה בעלמא, ולא צריך לדחוקי בתירוצא דבצרן מתחילה לכך, ומוכח דלית הלכתא כהאי שינויא כלל, דאילו כך היו מביאים אותו להלכה אף דלא בעי ליישב קושיית הגמ' בזה, הואיל ונפק"מ בו למעשה, אלא מוכח דס"ל לגדולי הפוסקים דלא קאי למסקנה שאין לאסור שום דבר דאינו ממין המובא בפנים ע"י בצירה מתחילה, דלא מקרי ע"י זה דנעשה בו כעין ד' עבודות. ואחר הביאור, נראה דבוודאי יסכים מרן שליט"א דשפיר יש בכ"ז סיוע רב להלכה.

ומש"כ מרן דיש הוכחה מדברי הר"מ בספר המצוות דהעברת שיער מקרי דרך עבודתה מהא דכלל בין אלה שדרך עבודתה בכך הא דמעביר שיער לכמוש, לא זכיתי עדיין לירד לעומקא של דעתו הבהירה, חדא דמאן יימר דמה שדרך עבודתה אצל כמוש יחשב גם דרך עבודתה אצל שיקוץ אנשי הודו, אחרי שכל חכמי דתיהם אומרים דאינו כן אצלם, הכמרים והמומחים וספרי דתם וכל הבקיאים שבדקו וחקרו וירדו לסוף דעתם, כולם העידו דלא כן הוא ואף ביניהם נמנו כמה שומרי תורה ומצוות שהעידו על מה שראו משך שנים רבות בימי משובותם, ומה בכך שידידי הרב א"ד שמע שעה שעתיים מאחדים מפשוטי העם ע"י חבל תרגומים חלשים, שהרי כל המתגלחים והמגלחים לא דברו אלא שפת טמיל, וקבוצת הרב א"ד לא ידעו ולא הבינו מילה משפה זו עד שמצאו פועל אחד ששרת על פתח המלון ושדיבר בקושי שפת הינדי, נספח על שפת עריסתו שהיא טמילי, והלה תרגם להם דברי המתקדשים לשפת הינדי, ואח"כ בא מר א. מבומביי ששפת האם שלו היא 'מרטי' והנספח שלו הינדי כראשון, והוא תרגם מזה לבלילת אנגלית ועברית והשתדל להבינם להרב א"ד נ"י (זאת אומרת, תרגומו היה מהשפה הב' שלו לשפות ג' וד' שלו). ואף אם תרצה לומר שע"י כל הנ"ל יצאה לו להרב א"ד אמינות כוונתם של אלו, הלא דרך עבודתה נקבע ע"י המומחים וספרי הדת שלהם (כך הם דברי הרשב"א ע"ז נ"א ע"ב, ד"ה מתני' מצא, וזה לשונו: "שאינה נקראת תקרובת אלא דבר שאוחזין בחוקי הע"ז שלהן שהיא חפצה בכך", ע"ש ופשוט הוא), א"כ מה בכך שאצל כמוש הוה העברת שיער דרך עבודה, מאחר דאינו כן הכא.

[אמר המעתיק: וראה לקמן בעמ' תקס"ח בהרחבה בענין שיבוש התרגום וההבנה של המילה sacrifice בתרגומה מהינדית לאנגלית ומאנגלית לעברית. וכאשר ההינדים התכוונו לומר שתגלחת השערות היא הקרבה אישית, פירשו דבריהם שתגלחת השערות היא קרבן לאליל, למרות שהשערות אינן מוקרבות לפניו אלא מיד מועברות למסחר.

דעת הגאון רבי יצחק מרדכי רובין

ובשנת תשע"ח נשלח שוב שליח להודו עם מתורגמן, והגר"מ שטרנבוך קיבל את עדותו יחד עם כמה רבני שכונות בירושלים, ונוכח שם גם הגאון רבי יצחק מרדכי רובין שליט"א, רבה של קהילת בני תורה בהר נוף, וחבר ביה"ד של הגר"ק שליט"א, ומח"ס "ארחות שבת". והרב רובין שאל שאלות נוקבות, ולא קיבל תשובות מספקות לשאלותיו. ובין היתר שאל את העד, האם יודע מה טעם מורידים לילדים את השערות בל"ג בעומר במירון ('חלאקה') ולא ידע להשיב. ואמר לו, אם אינך יודע טעם למנהג שנהוג בישראל מזה שנים רבות, ומסתבר שעוד אלפי יהודים נוהגים כך ואינם יודעים, למרות שטעמי המנהג הם פשוטים וכתובים בספרי האחרונים, מניין לך שכל ההודים המתגלחים בטמפל הע"ז יודעים מדוע הם עושים זאת.

והעד נלחץ אל הקיר והשיב, שבמירון אפשר לשאול להרבנים ויסבירו טעם הדבר, וכך גם (להבדיל) הוא שאל את הכמרים שם, וענו לו טעם הדבר שהאליל צריך את השערות מפני שהוא קירח. או שלוה וצריך להחזיר חובותיו. ולדבריו נמצא שאין טעם להתייחס לדברי המון העם, שמסתמא רובם ככולם אינם יודעים טעם התגלחת, וזה סותר לגמרי את כל עדותו של הרב דונר בפני הגר"ש אלישיב, שהרי שיטתו היתה שלא מתייחסים לדברי הכמרים אלא להמון העם שהמה המתגלחים בעצמם. ועוד, שכל הכמרים שנחקרו ע"י הרבנים אמרו אחרת, ואפי' הרב דונר עצמו העיד שהכמרים מסבירים את טעם התגלחת כויתור והקרבת היופי, ולא כקרבן, אלא שלא רצה להסתמך על עדותם כי הם "אפיקורסים", ונמצאו דברי העד האחרון סותרים לכל העדויות האחרות.

ובנוסף, הביא השליח וידאו ובו רואים איך ששאל נשים מדוע מגלחות השערות, וענו לו כהנ"ל, שהן "sacrifice" את השיער, בתרגום מהינדית לאנגלית. וזוהי הטעות הנ"ל שטעה הרב דונר, שפירש מילה זו כ'קרבן', שהם מקריבים השערות, וכוונתם היתה שהשערות הם נדבה לאליל, או הקרבה אישית תוך ויתור על היופי וכו'. ומחמת כל זה, אמר הגר"י רובין לאחר האסיפה: **"אף לאחר שמיעת העדות אין כל חדש ממה שידענו/לא ידענו קודם"**.

וממה נפשך אין בדברי העד ממש. כי אם תאמר שעצם ההתגלחות היא הקרבה אישית, וויתור על היופי, ממילא אין כאן קרבן ואין כאן תקרובת.

ואם תאמר שהאליל זקוק לשיער כיוון שע"פ התיאוריה שלהם הוא אוהב שיער, או לווה שיער וצריך להחזיר, ממילא יש כאן רק פעולה של נדבה, ואין בזה כלום, כי אין הקדש לע"ז. ומה שאדם מגלח השיער הוא רק פעולה נצרכת על מנת שיוכל לנדב את השיער, כי לא יכול לנדב אותו בעודו מחובר, ואין זה דומה לשחיטה או שבירת מקל וכו'.

ואם תאמר שיש כאן תקרובת לאליל בדרך דמיונית, הרי לא מצינו תקרובת ע"ז באופן כזה, שמגיע אל האליל בדרך דמיונית, אלא רק תקרובת המניחים לפניו. ומכל מקום עצם התגלחת היא רק היכי תימצי על מנת להביא את השיער לאליל, ומשם מיד נלקחות השערות למכירה.

עדות הרב גרשון וועסט על דברי ההודים

והנה בס"ד, ביום י"ז אייר תשע"ח הלך הרב גרשון וועסט מארה"ב ושהה כמה ימים בהודו, וניסה לחקור שוב את הענין (בשליחותו של הגאון רבי חיים יוסף דוד ווייס שליט"א), והעלה את עדותו על הכתב. ודבריו תואמים הפלא ופלא למה שאמר הגר"י רובין מדעתו הרחבה, שההינדים אינם מבינים מאומה במה שעושים, ומתגלחים רק מפני מנהג אבותיהם בידיהם. כמו כן יוצא מדבריו שאין שום משמעות לעדים המבקרים מספר ימים בהודו ושואלים שאלות, כיוון שבנקל אפשר לקבל מההודים את מה שרוצים לשמוע, ולכן יפה עשו גדולי הרבנים שהלכו ובדקו בספרי הדת שלהם, ושמעו עדים שהיו כמרים בעצמם והתגייירו, או יהודים שחיו שם בהודו מספר שנים ועבדו בעצמם את עבודת האלילים הזאת.

ונצטט מדברי העד את הנוגע לדידן:

"עלי להקדים דבר כללי שהבחנתי במהות האנשים ממדינת הודו, והוא דבר נחוץ לדעת לכל מי שרוצה לחקור אצלם מציאות הדברים באיזה ענין מסויים, אם ע"י שיחה בטלפון או אי מייל וכדו'. והוא כי מצד טבעם ומהותם **כמעט ואין מכחישים ושוללים בשום דבר שאומרים להם**, ואם יגידו לפניהם איזה הנחה או מציאות, בדרך כלל יסכימו בהנהון ראש או באמירת הן, ולפעמים אף יחזרו להגיד בעצמם הדברים שנאמרו אליהם, על אף שתיכף קודם לזה אמרו בעצמם אחרת, או שיודעים שהדברים אינם נכונים. רק מספר פעמים בודדים אירע ששללו או הכחישו בדברים שאמרתי להם. ממילא צריכים לדקדק הרבה בצורת השאלה ששואלים להם, דהיינו להניח כל צדדי השאלה פתוחים לפניהם, כדי שיוכלו להגיד התשובה מדעת עצמם, ולא להציע לפניהם הנחה מסויימת ורק לשאול אם אמת היא או לא, שאז בדרך כלל יסכימו אל ההנחה, ובאמת אין שום ראייה מוכרחת לאמיתת הדברים".

"כשבאתי להודו והתחלתי לדבר שם עם אנשים מכל החוגים, מתגלחים ומגלחים וכומרים, נוכחתי לדעת שכמעט רובם ככולם הם אנשים כפריים וטפשיים, גרועים פשוטים וגסים מאוד, כרחוק מזרח ממערב ממדינות המערב המתקדמות בהשכלה והבנה, וממילא כמעט אין להם שום הבנה ועומק במעשיהם, ואם אמנם אדוקים הם בלב ונפש לאמונתם כמו שהזכרתי לעיל, הרי זה רק בהשגה פשוטה ביותר, ובדרך כלל **לא עלה על לבם מעולם להתעמק בטעמי מנהגיהם ומקורות עבודותיהם**, ואפי' בכמה כמרים חשובים שדיברתי עמהם, ראיתי שהיתה עומק השגתם והבנתם מועטה ביותר, וכשהעליתי לפניהם סתירות בולטות באמונתם ובספריהם, לא היה בידם תירוץ הגון, והיה ניכר שמעולם לא חשבו על זה (וכן שמעתי מהבעל תשובה מו"ה צבי ווייסמן נ"י, שאין דרך ההינדים להתעסק כלל בהבנת טעמי עבודתם כמו להבדיל אצלנו), וככל שהרביתי לדבר עמהם, שמעתי דברים מעורבבים ודברים סותרים, כשהם בעצמם סותרים את דבריהם מתחילה

לסוף, או כשאחד סותר דברי חברו, וממילא קשה באמת לקבוע את הסיבה האמיתית למה הם באים להתגלח". עכ"ל.

כמו כן, סתר העד את הנאמר בעדויות אחרות, שתוך התגלחת מזכירים שם האליל (וכפי הנראה, זהו מה שגרם להגרי"ש אלישיב לשנות את דעתו, ולחשוב שיש בתגלחת איזו "עבודה"). וכך העיד:

"כששאלתי אחד מהמגלחים אם המגלחים מתפללים או מזכירים שם האליל, השיב לי שקודם שמתחילים לגלח אומרים שם האליל. והנה **אני בעצמי לא ראיתי שאומרים כן**, אבל אולי היתה כוונתו שאומרים כן בכל יום... ולא לפני כל גילוח, או אולי רק לא הבחנתי באמירתם".

וכן הרב אשר שוורץ הביא במאמרו שצבי וייסמן מקליפורניה, ואבי כהן מירושלים (בעל תשובה), ובנימין קלוגר (כומר הינדו שהתגייר) גרו באיזור הטמפל זמן רב, נכחו במאות התגלחות ורכשו בקיאות ב"תורתם", והם העידו בפני גדולי הדור ש"**אין שום גוי שמחשיב את השערות לתקרובת, אלא הכנעה עצמית**". ותמה על הרב דונר שהעדיף להאמין להינדים אנונימיים שקיבל דבריהם ע"י מתורגמן, אע"פ שלהלכה אין לגוי נאמנות כלל. ועוד יותר יש לתמוה, שהרי הרב דונר בעצמו הצהיר שקיבל פעמיים עדויות סותרות מהגויים ההודים, ומפני זה הגיע למסקנה שהם אינם אמינים כלל.

וכמו כן כתב במאמר הנ"ל הוכחות שהשיער אינו תקרובת: ראשית, השערות אינן מוזכרות ברשימת מיני התקרובת הנמצאת בספרי ההינדו. שנית, אין הם טובלים לפני הגילוח, אלא דוקא לאחריו, ומשמע שפעולה זו נחשבת לטמאה אצלם ואינה נחשבת ל"עבודה". שלישית, המתגלחים יודעים ששערותיהם הולכות למסחר, ואינם מוחים על כך שאין השיער מוקרב לאליל. רביעית, הכמרים עצמם אינם מתגלחים לעולם].

שנית, כל מה שהביא מרן שליט"א אינו ענין לתקרובת ע"ז, אלא לחייב העובד על שעבד דרך עבודתה ולא ע"י עבודה מד' עבודות פנים, כלומר זיבוח ניסוך קיטור והשתחויה, אבל אין בכולם מה שנוגע לאיסור תקרובת, דאין הצואה נאסרת אצל פעור מדין תקרובת, וגם אבני מרקוליס נאסרים מדין אחר לגמרי ולא מטעם תקרובת כדאיתא בסוגיא, וגם העברת השיער אינו ענין לתקרובת, שהרי עובדין לכמוש במה שמעבירים שיער הגוף לכבודו, ולא שמענו מעולם שמקדישים השיער לכבוד פסיליהם. וכן הוא להבדיל אצלנו בדין נזיר שמשחית את שעריו כשמגלחו ("מה ראית להשחית את שערך זה הנאה", נדרים ט:). אע"פ שעושה הכל לכבוד שמים ("העבודה שאגלחך לשמים", שם) מכל מקום אין בתגלחת שלו ענין להקדשת השיער אלא אדרבה גידול השיער הוא המקדישו ("קדוש יהיה, גדל פרע שיער ראשו", במדבר ו' ה') והעברתו היא המשחיתו, ואין בלשון "העברת השיער" משמעות לפעולה בגוף השיער, אלא דוקא לפעולה בגוף האדם המתגלח שמעבירין ממנו שעריו, כי נושא פעולת ההעברה הוא האדם, ולא דיברו כלל על פעולה הדומה לשחיטה הנעשה בשיער, ואילו היה כן היו מונים העברת שיער זה בין אלה שמסוג הד' עבודות מגדרי השחיטה, ולא בין אותם

שחייבים עליהם מדין דרכו בכך, ועיין בספר החינוך מצווה כ"ט (וזה לשונו: "שלא נעבוד שום עבודה זרה בעולם בדברים שדרכה שעובדים אותה המאמינים בה. ואע"פ שאין עבודתה באחת מארבע עבודות שאמרנו למעלה, מכיוון שעבדה במה שדרכה להיעבד חייב, ואע"פ שעבודתה דרך ביזיון, כגון הפוער לפעור וזורק אבן למרקוליס ומעביר שער לכומוש, שנאמר ולא תעבדם, כלומר במה שדרכה להיעבד, אי זו עבודה שתהיה"), וקצרתי במקום שאמרו להאריך כי המשך הדברים מובן מאליו ויתבאר עוד לקמן בע"ה.

ומש"כ מרן בענין מה שכתבתי שעשיית תקרובת לא שייך אלא בדבר המיוחד מכבר, והוסיף על מה שכתבתי לומר דבעינן דבר המוקדש מכבר, לא רק מיוחד, ואולי יצא לו כך למרן שליט"א ע"י מה שהבאתי הוכחה מהא דעבודות של קדושה לא שייכי אלא במה שהוקדש כבר. בוודאי אי אפשר להשוות ענין הקדש וענין תקרובות לגמרי, וזה פשוט למרן שליט"א ולכל מבין כי אין הקדש לע"ז ולא שייך בה הקדשת חפץ כלל (עבודה זרה מ"ד ע"ב: "תניא, האומר בית זה לעבודת כוכבים, כוס זה לעבודת כוכבים, לא אמר כלום, שאין הקדש לעבודת כוכבים"). וברש"י שם: "שאינן הקדש לעבודת כוכבים באמירה, עד שיקריבנה לפניו בתקרובת" אלא דמכל מקום בעינן מעשה באיזה חפץ שיקבענו להיות עליו דין תקרובת, ואי אפשר לדבר על תקרובת בלי חפצא של תקרובת, והאדם עצמו אי אפשר למחשביה כחפץ של תקרובת בשום פנים.

הגע בעצמך, היתכן שיאסר גופו של המשתחוה לע"ז מדין תקרובת, והשיער עד שלא העבירו הרי הוא עצם גופו של האדם כמו שהוכחתי, ואין מה לדבר עליו מענין תקרובת עד שיוסר מהאדם, ומאז שהוסר אין עושים בו שום מעשה שיקבע על ידו לתקרובת, וזה ברור לכאורה. והא דשייך דין תקרובת בדברים שאי אפשר לאסרם מדין נעבד, כגון מחובר (פרכילי ענבים) והקדש (חטאת העוף) או קרקע (מחתך עפר), אין גדרי נעבד דומין לגדרי תקרובת, כי כל אלה שייכי שפיר בתקרובת, אבל מכל מקום בעינן בכל ענין תקרובת חפצא של תקרובת ומעשה הנעשה באותו חפצא שיאסר על ידו, ובכל אלו יש חפץ ויש מעשה, מה שאין כן בענייננו כלל וכמו שנתבאר.

והנה מרן שליט"א הזכיר בתוך דבריו הקדושים, שדומה לענייננו מה דאיתא בגמ' חולין למ"ד סתם מחשבת עכו"ם לע"ז נעשה הבהמה ששחטו לזבחי מתים אף בלי הקרבת שמץ מנהו לע"ז, והשחיטה לבדה היא מה שפעל בה להיות לה דין תקרובת בלי שום הקרבה אחרת בחפץ. כן הוא באמת, אבל הבהמה כולה היא ודאי החפצא של תקרובת שדברנו עליו, והשחיטה היא הפעולה שנעשית באותו חפצא, ועל ידי פעולה זו נשתנה הבהמה להיות לתקרובת ונאסרה. אבל אצלנו הגילוח נעשה בגוף האדם, כי עדיין אין כאן שיער נפרד בעולם, והאדם לא נתהפך ע"י זה להיות לתקרובת בשום פנים, ואחר הגילוח לא נעשה מעשה כל דהו בשיער, א"כ איפה היא התקרובת והאיסור.

רציתי להוסיף לתמוה בענין המגלחים והמקיפים, כי ראיתי בין דברי מרן עט"ר שליט"א וזה לשונו, "והמגלחים אמרו וכו' מכל מקום אמרו הלא גם הם מאלה וכו' ובכה"ג אומרים סתם מחשבת העובדים לע"ז, עכ"ל. וכנראה שבתוך דברי עדותו של הרב א"ד, שמע מרן שליט"א איזה ציטוט ממה שאמרו המגלחים עצמם שיוכיח על כוונתם בזמן שעושים הגילוח, שהרי הזכיר מרן שליט"א פעמיים מה שהמגלחים אמרו. והנה כשהיתה הפגישה בין הרב א"ד ובין שישים הרבנים מניו יורק ומשאר מקומות, שאלנו לו כמה פעמים אם שמע ישיר איזה ביטוי כלשהו מפי המגלחים, ודחקנו אותו על כך והוא לא ענה שום דבר, רק מה שאמר בשמם שעושים לקבל שכרם, וברור כחמה שאילו שמע מפיהם מה שאמר בשמם למרן שליט"א היה מגיד אותו לנו אז, כי לא לכבוד היתה לו השתיקה. וכמדומני שבמשך הפגישה אמר שספר אחד הביע שהוא עושה מלאכת הקודש או איזה ביטוי חלש הדומה לזה, וכמובן שאין במשמעות אלה כלום, אלא אצל מי ששומע בכל קול עלה נדף מה שרוצה לשמוע.

אולם העד החרדי הבקי בלשונם, העיד שהספרים כולם לא הפסיקו מלפטפט מה שנוגע לדברי איחוד הפועלים שלהם ועניני פוליטיקה וצחוק וכיו"ב, ולא היה שם איזה רמז שמכוונים לאיזה דבר רציני בעולם או לשום עבודה, ואני כתבתי בתוך דברי הראשונים לכבוד מרן שליט"א, שאילו היתה אצלם איזה כוונה, בוודאי היה הסתמא שלהם כפי דעת הכמרים ולא כפי דעת ההמון, שהם פועלים אצל הכמרים ועובדים בשבילם ומקבלים שכרם מהם, אבל האמת היא שאין להם שום כוונה, ולא גילו מעולם להרב א"ד שום ביטוי שיוכל לסמוך עליו להעיד על מה שבלבם, והרי אני מכירו שנים רבות לאיש אמת הנותן נפשו אך ורק בשביל האמת הטהורה, וברור שמה שאמר בשמם למרן פאר הדור שליט"א היה בדרך גוזמא, אחרת אין לי פירוש לדבריו. אבל מה שאמר שמבינים העם שעושים עבודה לשיער שלהם בכדי להקדישו לע"ז, כוונה זו כל כך רחוקה ומוזרה מלהעמיסה בשכלם של פשוטי העם, וטרחתי מאוד להבינה ולא נכנסה באוזני, ובפרט שהיא בהיפך ממה שמעידים אלף עדים, וד"ל. מיהו אין תמיהה עליו מזה, כי כן דרך השומעים ממתרגמים וכ"ש ע"י בלילת תרגומי "בדיעבד" כהנ"ל.

הוספה

אייר תשס"ה. והנה במשך הזמן, ניסו כמה אנשים לחדור אל תוך מקומות הייצור לשיער נשים שבמדינת הודו, וב"ה שהצליחו לברר אמיתת הענין במו עיניהם, כי ביקרו בהרבה בתי חרושת ומעבדות המכילות שיער לפאות, ושם ראו מאות נשים עובדות שעות ארוכות ללקט שיער מתוך שיער מאותם שנתקבלו על ידי מברשות מראשי העניות שברחבי מדינת הודו. וראו שכל השיער ההולך אל תוצרות הפאות שבמדינת סין וקוריאה הוא בדוקא ממקור זה ולא מהמקדשות שלהם. ואחרי שביקרו באחד עשרה בתי חרושת כאלו, שאלום המייצרים

אם רוצים לראות עוד מזה, והשיבו ששוב אינם צריכים לזה, כי כבר השתכנעו שהשיער הוא ממקור המתקבל לכשר.

והשתא הוכח מה שכבר קבענו מקודם, שאין רוב השיער המגיע מהודו מקורו מהמקדשים שלהם, אלא משיער העניות, וחל על זה הדין דכל דפריש מרובא פריש, וגם השיער המגיע מהודו אין בו איסור עבודה זרה (מלבד מה שכבר הסקנו, שגם השיער המגיע מהמקדשים שלהם אין בו דין תקרובת ע"ז).

שוב שמעתי שאחרי שהודיעו כל זה ל"חבורת האוסרים" הפאות, הגיבו שברור להם ויודעים שבתי החרושת הללו שכרו מאות שחקניות מקצועיות והציגו לפני המבקרים כעין מחזה כדי לרמותם ולהראות בעיניהם כאילו השיער הבא מהמברשות במקום שבא באמת מהמקדשות.

ואין לנו ללמוד מתשובת הבל זו, אלא זו בלבד שהמשיבים אין האמת לנגד עיניהם, רק אל האיסור מגמתם, יהיה מה שיהיה. ושוב אין להתחשב בדעתם כלל, וכל העסק עמהם אינו אלא לשוא.

חלק ניכר מהשיער ההודי: עניות המוכרות שערותיהן

אמר המעתיק: המעיין בכתבות בעיתונות העולמית (הגרדיאן, האובזרוור, ניו יורק טיימס ועוד) יראה שצדקו דברי הרב, ואחד ממקורות השיער העיקריים הוא סוכנים המסתובבים בכפרים ובשכונות העוני וקונים מן הנשים העניות את שערותיהן, יש מהן המוכרות את כל שערותיהן ויש מהן המוכרות את השיער הנושר ומתאסף במסרקים. ולהלן מבחר ציטוטים מתוך העיתונות בתרגום חופשי:

"חלק ניכר מהשיער מגיע מסוכנים המטיילים בכפרים בהודו, סין ומזרח אירופה, ומציעים לנשים עניות סכום קטן כדי להיפרד משיערם".

"איסוף השיער הוא מפעל גדול המעסיק **עשרות אלפי אנשים בהודו לבדה...** סוחרי שיער מבקרים בכפרים ובשכונות עוני, פעמון מכריז על בואם של הסוחרים הקונים שיער תמורת כסף מזומן או תכשיטים".

"בכל רחבי אסיה, נשים ארוכות שיער שומרות את השיער שיוצא כאשר הן מסרקות או שוטפות אותו, ומוכרות אותו לסוחרים שעוברים מסביב לשכונות האלה".

"מקור עיקרי נוסף של שיער האדם בהודו הוא ממסרקי השיער. נשים סוחרות בשיער עם רוכלים, תמורת מכשירי חשמל לבית. השערות הללו מעובדות בסדנאות בהודו המזרחית, בנגלדש ומיאנמר".

"כל השיער הזה מתקבל ונצבר, ועובר מסוחר לסוחר, עד שהוא מגיע לסדנאות לשיער הנמצאות בבנגלדש, הודו, ומיאנמר, מדינות בהן השכר נמוך ואנשים זקוקים לעבודה. בסדנאות עובדות עשרות נשים היושבות על הרצפה וממיינות את השיער לפי אורכו".

"יצואנים מעסיקים סוכנים המחפשים נשים כפריות ברחבי הודו, בעלות שיער ארוך... צלצול הפעמון מביא עשרות נשים, צעירות וזקנות, מבתי-הפחם הכחולים אל חצר מאובקת. הגעתו של סוכן השיער היא האטרקציה השבועית... השיער נלקח למפעל, מעובד ונקשר בצרורות ומועבר ליצואנים הגדולים".

"בהודו יש בעלים המוכרים את שערות נשותיהם, ילדות עניות מתגלחות תמורת צעצועים, ויש גם מקרים של כנופיות השודדות שיער מנשים".

"הספקים העיקריים הם הודו ורוסיה... השיער במדינות אלה **מגיע בעיקר מנשים עניות ביותר שמוכרות את השיער שלהם** עבור רווח קטן. נשים חסרות בית ברוסיה לעתים קרובות מוכרות את שערן ומשתמשות בו כמקור הכנסה. הן בהודו והן ברוסיה, סוחר השיער קונים אותו ישירות מנשים נואשות במחירים נמוכים ואז מוכרים אותו בשוק העולמי. סוחרים רוסיים מגלחים את ראשי האסירים ומוכרים את השיער".

"כיוון שהנשים העירוניות צובעות את השיער שלהן, שיער הנשים הכפריות הוא השיער המועדף, והוא מכונה "שיער בתול". אי לכך, סוחר השיער עושים את דרכם אל כפרי הודו. נשים ונערות צעירות מגלחות את ראשיהן בקביעות ומוכרות אותו לסוחרים תמורת תשלום סמלי".

"צ'אנג שאויון הוא אחד **מכעשרים אלף סוכנים** שמתפרנסים מסחר השיער בכפרים של סין" (בכתבה יש תיאור מפורט של הכתב, שראה במו עיניו כיצד הסוחר משלם כסף לנערה כפרית המגלחת את שערותיה הארוכות תמורת תשלום).

וכן מצינו בגמ' ירושלמי (סוטה פרק ט') שאשת רבי עקיבא מכרה שערותיה כדי שילמד תורה: "ר' עקיבא עשה לאשתו עיר של זהב וקניאת בה איתתיה דרבן גמליאל. אמר לה מה הוית עבדת היך מה דהוות עבדה, דהוות מזבנה קליעתא דשערה ויהבה ליה והוא לעי באורייתא". ופירש פני משה: "קליעת שערה ממש, לעשות מהן פאה נכרית".

הגאון רבי בן ציון יעקב הלוי וואזנר שליט"א אב"ד דבד"ץ ובית הוראה שבט הלוי במונסי וכיום רב ק"ק שבט הלוי בבית שמש (קובץ אור ישראל ל"ו)

על דבר... שרעשה ארץ ותגעש, אחרי שנתגלה שחלק מהפאות העשויים משיער טבעי, מקורם בארץ הודו מאיזור הנקרא "טירופאטי", ושם גוזזים השיער בבית ע"ז, ואח"כ נמכר לתעשיית הפאות, האם יש בפאות אלו משום איסור ע"ז או תקרובת. דבר זה נשאל לחכמים ולזקנים, ובראשם לאאמו"ר הגאון [רבי שמואל הלוי וואזנר] שליט"א. והנה כאשר נשאתי ונתתי עמו, ראיתי דעתו נוטה שאמנם מדינא שפיר יש למצוא צדדים להקל, וכאשר גילה דעתו ג"כ בכתובים, אבל מ"מ מטעם שמץ ע"ז והרחק מן הכיעור, יש להשתדל ולהתרחק מאלו. ע"כ.

והנה לשבחן של בנות ישראל שנשא ליבן אותנה להסיר מעל ראשן פאות הנגועות בחשש שמץ ע"ז, ונתקדש שם שמים ברבים, יאמר, אשריכן לפני מי אתן מטהרים. ומ"מ מאחר שהדבר נוגע לרבים, ושלוש בתי ישראל, וכן להפסד ממון עצום ורב, אמרנו לא עת לחשות, ומן הראוי לעיין היטב בשרשי הדבר, ולבאר היטב כוונתו דמר אאמו"ר עט"ר שליט"א, מה הם צדדי הקולא שעליהם רמז, ובכך רוחא שמעתתא לענין שעת הדחק וכן לענין הפאות המסופקות וכדו' כדלהלן, וה' יאיר עינינו.

אין הקדש והזמנה לעבודה זרה

ראשית יש להקדים דאפי' תימא שהגויים המגלחים על המתגלחים שניהם מתכוונים ונותנים השיער בדיבור ומחשבה גמורה לע"ז, אם בתורת מתנה, או הקדש ע"ז, מ"מ כל עוד שלא נעשה לנוי ותשמיש הע"ז, או עובדה כדרך עבודתה או כתקרובת, לא שייך לאוסרם מטעם הקדש, וכמפורש להדיא בש"ס (ע"ז מד:): דאין הקדש לע"ז, וכן הלכה פסוקה (עיין סי' קל"ט סעיף ו'), ומטעם זה הוא הדין דלא שייך לאסרו מחמת הזמנה, וכמו שביאר החת"ס (או"ח ריש סי' מ"ב) ע"ש.

נוי עבודה זרה

איברא דגם משום נוי ע"ז לא שייך לאסור כאן, וכמפורש בסוגיין (ע"ז נ"א): דלא שייך נוי אלא רק כשנעשה מעיקרא לשם נוי, ומהאי טעמא הלא התיירו במשנה (שם) אפילו מעות כסות וכלים שנמצאו ע"ג ראש הע"ז עצמה, כל שמצאם שלא בדרך כבוד, וכן הלכה פסוקה בשו"ע (סי' קל"ט סעיף ג', ז') ע"ש, וכ"ש בנדון דידן שעצם השיער רחוק מנוי, כי מלבד

שמאוסים הם, ושכיח שמלאים זיעה וכינים, הלא גם הם אין מניחים ולא שוטחים אותם לנוי לפני הע"ז, וממילא כל עיקר החשש דנוי לא שייך כאן כלל.

ולא עוד אלא אפי' אם היו מביאים ומניחים השערות לפני כבוד, ג"כ היה לנו להתיר בשופי, ע"פ מש"כ התוס' (שם נ:): והמרדכי (ריש פרק ר' ישמעאל) וז"ל, וכ"ש חתיכות של שעוה שנותנין לפני ע"ז "לדורון" דשרי, שאין כאן לא נוי וכו', עכ"ל, וכעין זה כתב הרא"ש שם, ואם כך כתבו לענין חתיכות שעוה שנראים עכ"פ כעניני כבוד, על אחת כמה וכמה שערות הנמאסים בטבעם עם גזיזתם, וזה פשוט.

וכל שכן עצם מעשה הגילוח, שכולו אומר בזיון, וכדפשיטא להש"ס (נזיר מה). דמהאי טעמא אף שהתורה אמרה לענין נזיר "וגילח הנזיר פתח אהל מועד" (במדבר ו' י"ח), על כרחך אי אפשר לפרש הפסוק כפשוטו, כי הגילוח בעזרה בזיון הוא, אלא מגלח בחוץ, ע"ש, וכ"כ רש"י שם בשם הספרי. מה עוד דאדרבה נוי האדם הוא ע"י קוצותיו תלתלים שחורות. וכעובדא דנזיר מן הדרום (נדרי ט:), וכן נראה להדיא מדברי החינוך (מצוה כ"ט), שהרי מנה שם מעביר שערו לכמוש כמעשה בזיון דומיא דפוער לפעור, וזורק אבן למרקוליס, ע"ש.

וכן מקובל ומוסכם על הגויים עצמם עובדי הע"ז דשם, שמעשה הגילוח הוא בזיון גדול, פוק חזי שאע"פ שהם ממלאים בתייהם וחדרי משכבם ותחת כל עץ רענן באלילים שלהם, אעפ"כ נמנעים הם מלהציבם באולמות וחדרי הגילוח, וכעדות כל המבקרים שם, ועל כרחך שמכירים המה בבזיון הכרוך בזה.

וגם למתגלחים עצמם הוא מעשה ניוול, וכדברי הרמב"ן הידועים בריש פרשת כי תצא לענין יפת תואר, ע"ש. ואף שחלק מן המתגלחים מייפים עצמם עם הגילוח, פשיטא דגם בזה אין שום נוי לע"ז, אלא להם עצמם וכל כה"ג מותר, ק"ו ממה שהתירו התוס' והמרדכי שם מטעם זה מלבושי כהני הע"ז, והובא בשו"ע (שם סעיף י"א) ע"ש.

תקרובת עבודה זרה

לא נשאר לנו אלא לדון אם יש בזה משום תקרובת ע"ז, וראוי להקדים דיש שני סוגי תקרובת ע"ז, האחד הוא כשמניח תקרובת מאכל לפניו, כעל גבי המזבח, והשני כשעובדה בדרך פנים, וכדאיתא בשו"ע (סי' קל"ט סעיף ג'). ולכאורה למאי דקיימא לן כרב (סנהדרין נ: וע"ז נא:): דשובר ג"כ חייב, ונאסר מטעם תקרובת, משום דלידיה כל שדרך עבודתה בכך סגי, דליקרי כעין פנים, וכן נקטו בעלי השו"ע (שם) דלפ"ז הוא הדין דעל גזיזת השיער לע"ז היה לנו לחייב ולאסור, דומיא דשובר מקל, ודומיא דפרכילי ענבים, דפרש"י (ע"ז שם בע"א) דבצירתן דומה לשבירת מקל וזביחה, ויותר מזה כתב המאירי (שם) שכל חיתוך דומה לזביחה,

וכעין זה כתב הר"ח ע"ש, א"כ הכא נמי י"ל דגילוח השיער הבא ע"י חיתוך דומה לזביחה וכשבירת מקל, ומאחר שדרכם בכך היה לנו לכאורה לאסור הפאות מטעם תקרובת ע"ז.

גילוח לא דמי לעבודת פנים

אולם אחר העיון כל עיקר דמיון זה רחוק הוא, וצ"ע טובא, ראשית דעל כרחק לא דמי חיתוך לזביחה, אלא במין חיתוך שהוא כעין שבירת מקל, דהיינו שהוא מחתך גוף אחד לשניים, וכמו שפרש"י (שם נ: ד"ה שבר מקל) וזה לשונו, דכיון דדמי לזביחת בהמה של פנים "ששובר מפרקתה", עכ"ל, וכעין זה שנה ופירש, וכדאיתא ברש"י (סנהדרין סב.), והנה מקשים העולם, די היה לו לרש"י להזכיר עצם החיתוך שהוא חותך בבשר וסימנים בעת השחיטה, ולמה הוצרך רש"י כאן לשבירת מפרקתה, מה עוד שאסור מדינא לשבר המפרקת עם השחיטה (חולין כז). אפילו בשחיטת חולין (שם קי"ג), כ"ש שאינו מעיקר עבודתה כלל.

ועל כרחק דהיא גופא קשיא ליה לרש"י, מנא ליה לרב להצריך במקל שבירה המחלקת גוף אחד לשניים, בו בזמן שבעבודת הפנים דזביחה אינו אלא מחתך בבשר בעלמא, ועל כרחק דגם בזביחה נהגו בשבירת המפרקת, והיינו כמליקה, או משום דנהוג כן אף בשחיטה אחר גמר שחיטתה, שהיה מתז הראש ומעלהו (חולין שם), הכא נמי בעינן שיעשה ה"כעין פנים" בשלימות, וישבור גוף המקל לשנים דומיא דמפרקת, והא ראייה דבזרק מקל לפניה פטר רב, לפי שאינו דומה לזריקה המשתברת, והכא נמי תימא מהיכי תיתי להצריך זריקה המשתברת, הלא דיעבד אף זריקת דם קרוש שאינה משתברת וכיו"ב כשירה, וכמו שהעיד הגאון מהר"י ענגל בגליוני הש"ס (ע"ז שם, וסוכה יב.), ועל כרחק מאחר דבסתם זריקה נהוג בזריקת טיפין טיפין, בעינן בע"ז שיעשה ג"כ הכעין בשלימות, הכי נמי לענין שובר מקל וכדו', צריך שיחלק גוף אחר לשנים כשבירת המפרקת.

ובזה הונח גם מאי דמשני הש"ס לרב בפרכילי ענבים, כגון שבצרן מתחילה לכך, דלכאורה תמוה מנא ליה דמיירי כך, ולא שמצא ענבים ושבליים שהקטירן בפנים, וליחייב עליהם דהוי כעין פנים בביכורים, ועל כרחק דמתניתין קשיתה מאי שנא דנקט "פרכילי" ענבים ו"עטרות" של שבליים, ולא ענבים ושבליים עצמם, ועוד למה לא הזכיר שאר פירות כאפרסקים תאנים ורמונים, וכברייאתא (שבת כב. וביצה ל:), ועל כרחק בא להשמיענו דבע"ז בעינן שיעשה גם הבצירה לשם ע"ז, וזה לא שייך אלא רק בפרכילי ענבים ועטרות של שבליים דומיא דשבר מקל ומפרקת, וכ"כ החזו"א (יו"ד סי' נ"ז ס"ק ט').

ומעתה אתי שפיר מאי דנקט "פרכילי" ענבים ו"עטרות" של שבליים, דרק בכה"ג דומה לזביחה שבפנים, שמחתך ענפי הענבים והשבליים לשנים דומיא דשובר מפרקת, וכן פירשו הערוך (ערך פרכיל) וכן הוא בתוי"ט (פה במתני' ד"ה פרכיל), דוק ותשכח.

שלא כן המגלח שערות ראשו לגמרי, וכעין נדון דידן שהגויים שבאותו מקום מגלחים שערם לגמרי ולמשעי, עד שראשם מבהיק, ולא נשאר שום שיריים וחלק בולט ממנו כלל, הרי אין כאן גוף הנחלק כשבירת מפרקת ומקל כלל, וכל כי האי אף לרב ודעימיה פטור, וכ"ש לר' יוחנן, ועוד דהשיער אינו אלא מחובר לגוף, אבל אינו כגוף עצמו, וכמו שמצאנו לענין חציצה בטבילה, שהוא נחשב לעצמו, וכן לענין שאר דברים, וכדמוכח מספיקות הש"ס (זבחים יט. כו.) מה דין שיער, וכן נחלקו התנאים לענין שיער העומד ליגזז (סנהדרין טו.), וכן הוצרך לימוד מיוחד דשיער מוציא ומכניס טומאה לגוף, וכרש"י חולין (דף קכ"ו, ד"ה כחוט השערה) בשם התורה כהנים, ע"ש.

סוף דבר, גילוח השיער אינו דומה כלל וכלל לעבודת פנים, דהיינו לזביחה ושבירת מקל אף לרב, וכ"ש לר' יוחנן, וא"כ אין מקום לאסור השיער. שוב הראוני רמז לחילוקים הנ"ל, ב"דעת קדושים" (יו"ד הלכות שחיטה סי' ד') וב"גידולי הקדש" (שם), ע"ש.

יש אומרים דבעינן כעין פנים ממש

ואף מי שלא יקבל זאת, מ"מ מאחר שאינו כעבודת פנים "ממש" וכנ"ל, דמה לשערות בפנים, הרי הדבר תלוי בפלוגתא דרבוותא, ונהי דלדעת רש"י ותוס' ושאר ראשונים דנקטו כרב, דסגי בכעין פנים ולא בעינן כפנים ממש, א"כ הוא הדין בגילוח השיער דחייב ונאסר, אבל לדעת הרמב"ן דס"ל דהלכה כר' יוחנן דפליג עליה דרב, ומצריך כעין פנים "ממש", ושאינו פרכילי ענבים שהיו באים ממש בביכורים, ע"ש, וכ"כ הר"ן בשמו, לפ"ז פשוט דאפילו אם היתה עבודתה של ע"ז בגזיזת שיער, אינו חייב, כיון דלא הוי כעין פנים כלל.

ואם כי למעשה משמעות הטור ושו"ע כדעת המחמירים, אבל אין להתעלם מדברי הרמב"ן, ובפרט שכן דעת חבל ראשונים, מהם הריטב"א, ושם הביא שכן דעת רבו הרא"ה, ורבינו מאיר, ע"ש, ואמנם כן הוא ברא"ה שלפנינו שחזר ושנה כמה פעמים בכל עוז דהלכה כר' יוחנן, ע"ש, וכן משמעות הר"ח בסוגיין, וכדלהלן בסמוך (והר"ן, ע"ש), אשר לפי דעתם פשיטא דאין גזיזת השיער חשובה כתקרובת כלל, דלא הוי כעין עבודת פנים ממש, ובודאי כדאים הם כל הנך ראשונים המקילין לצרפם ולסמוך עליהם במקום ספק עכ"פ, ומסתבר דגם הב"י והרמ"א ושאר פוסקים האחרונים לו היו רואים דבריהם, היו מתייחסים לדבריהם ביותר, ובפרט שכן נראה שיטת הר"ח, וכל דבריו דברי קבלה, כרא"ש (סוף פרק קמא דנדה), והמהסס עדיין בזה, פוק חזי, שכן פשיטא ליה למרן החת"ס (חלק ז' סי' מ') דהלכה כר' יוחנן דבעינן כעין פנים ממש (ומהתימא שהעלים פסק השו"ע), ע"ש.

[אמר המעתיק: וכן היא שיטת הרשב"א (בחדושי לע"ז דף נ"א ע"ב) וזה לשונו, "ונראה לי... לא אסרה תורה אלא כעין פנים, ותקרובת שאינו כעין פנים ולא ראוי למזבח כגון אבנים ומקל וחגב וצואה וכיוצא בהן אע"פ ששבר לפניה המקל או ששחט לה החגב וזרק לפניה הצואה והיא ליחה

דאיכא תקרובת המשתברת אף על פי שדרכה בכך הרי אלו מותרין דכעין פנים ממש בעינן ולא כעין זביחה, דהלכתא כחכמים דפליגי עליה דר' יהודה בשחט לה חגב, ועוד דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן... ורב דאמר שבר מקל לפניו חייב ונאסרת סבירא ליה כתנא דספת לה צואה ולית הלכתא כוותיה".

וכן בפסקי רי"ד (חולין דף מ' ע"א) וזה לשונו, "זיבחי מתים לא מיקרו אלא מידי דהוו כעין פנים, כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל גבי אבני מרקוליס, שאינן נאסרות בהנאה משום דלא הוו כעין פנים, והזורקן חייב מיתה. והכי נמי אמרינן בזרק לפניו מקל, חייב ואינה נאסרת. והכא נמי לא מיקרי זבחי מתים להיאסר בהנאה אלא כעין פנים".

ובל יעלה על הדעת להחשיב התגלחת כעבודת פנים ממש, שכן הנזיר מגלח ביום טהרתו, זה אינו וממה נפשך, אי משום עצם תגלחתו, הלא היתה נעשית בחוץ וכנ"ל, ואי משום שילוח השיער תחת דוד השלמים שבעזרה, הדבר פשוט דשילוח זה לא נחשב לא עבודה ולא מעין הקרבה, ואינו דומה לביכורים, שנצטוו להביאם לעזרה כקרבת ולהניחם לפני המזבח, מעין נסכי יין וסולת, פוק חזי שהתורה קראתם קרבן (ויקרא ב' י"ב) "קרבן ראשית תקריבו אותם", וכרש"י שם, וכן "והניחו לפני מזבח ה' אלקיך (דברים כ"ו ד').

שיטת רבינו חננאל

והנה כל המעיין בדברי הר"ח בסוגיין ימצא כמה מסייענו האדון ביסוד זה, דכעין פנים היינו קרבן ממש, וכמו שמפרש קושיית הש"ס (דף נא). בזה"ל, והא הני לא כעין פנים איכא, דהא "אין נקרבין בעזרה בתורת קרבן" עכ"ל, ואף דמשני לרב שבצרין מתחלה לכך, אעפ"כ בהגיעו למקור, דהיינו במשנה (שם ע"ב) דמצא על ראשה פרכילין, כתב: פרכילי ענבים ועטרות של שבלים, פירוש "קרבין לביכורים" עכ"ל, הרי דגילה דעתו בריש ומסקנת סוגיין, דבעינן כעין עבודת פנים ממש, דהיינו כקרבת בעזרה, ע"ש, ועיין אבני נזר (יו"ד סי' קט"ז) דפשיטא ליה כן גם בדעת הרמב"ם, ע"ש, לאפוקי שיער נזיר דלא נצטווה אלא על ביעורו תחת הדוד, שאין לזה לא עם קרבן ולא עם שום עבודת פנים ולא כלום, והוא הדין בכל גילוח שיער, וזה פשוט.

הגילוח לא נחשב כעבודתה בכך

עוד יש מקום לדון דהגילוח לא נחשב כעבודתה בכך, דהתינח ע"ז דכמוש, שדרך עבודתה המיוחדת היתה בגילוח, וכלשון הספר המצוות להרמב"ם (ל"ת מצוה שישית) שכתב וז"ל, ובתנאי שיעבוד אותה כדרכה, כלומר, בדבר "שדרכה שתיעבד בו" כמו פוער לפעור, וזורק אבן למרקוליס, ו"מעביר שער למוש", עכ"ל, וצריך ביאור מה הוסיף הרמב"ם עם ה"כלומר". וצ"ל דכוונתו שאין לחייבו רק בדבר "שדרכה" שתיעבד בו, אם בעבודה זו בלבד, או שעבודה זו היא אחד מדרכי עבודתה, וכעין זה כתב החינוך (מצוה כ"ט), דוק בלשונם.

שלא כן בנדון דידן, שלע"ז זו עובדים בהקטר וזיבוח, משתחווים ומודים לפנייה כדרך שאר ע"ז, וכן מביאים לה אף מתנות שמונחים לפנייה, שלא כן הגילוח, שלעולם אין מגלחים ומניחים השערות לפנייה ולא לכבודה. נמצא שאין הגילוח דרך עבודתה בכך כלל, והטעם הוא פשוט, מאחר שגם הם מכירים במציאות, שהגילוח מעשה בזיון הוא, וכאשר הוכחנו לעיל בראיה ברורה שאין עליה תשובה, ממה שהגויים עצמם מקפידים שהע"ז לא יראה ולא ימצא באולמות הגילוח, אף ששאר כל העבודות המכובדות עושים אצלה ובפניה. היש לך הוכחה ברורה וגדולה מזו, שאין עבודתה בכך. ומה שמ"מ הם מתקבצים בהמוניהם להתגלח דוקא באותו טמפל, אין זה לשם עבודה, אלא אחרי שהגלחים הסיתום באמונה טפילה, שהע"ז זו שולטת על כל הכסף והזהב ועל כל הנמצא בעולם (וכדרכם לחקות הנאמר בתורה הקדושה, כמו שאמר הפס' לי הכסף ולי הזהב אמר ה') ומדמים שהכל וכולם משועבדים לע"ז זו, לכך בתורת הכרת הטוב מחזירים לה מתנות, וכן מראים לה סימני הכנעה, ע"י שמוסרים למענה אף נויים היקר להן מכל, דהיינו שערן, עוד עושים כן משאר טעמים טפלים, אבל הכל מסכימים שאין מגלחים בתורת עבודה, וכן הדבר נשמע מפי הממונים והספרים, שאומרים בגלוי שהגילוח נעשה להגדיל ולהרויח הון הטמפל.

אין תקרובת רק הנעשה בפניה

ומלבד כל האמור אין לאסור השערות מטעם תקרובת, דמאחר שכל מעשי הגילוח וקיצוצם, הכל נעשה שלא בפניה, אין לזה דין תקרובת, וכמו שלמדנו מכל המימרות בסוגיין, שנזהרו כולם ודקדקו והתנו, דבעינן שיעשה כל העבודות והתקרובת דוקא "בפניה", וכדאיתא (שם דף נ"א) שיבר מקל "בפניה", זרק מקל "בפניה", וכן דקדקו בעלי השו"ע, וכן הלכה רווחת ופסוקה לענין הבאת התקרובת, דלא שייך תקרובת ע"ז רק בהובאה "לפניה" וכאשר דקדקו ושנו ושילשו גם הרמב"ם (פרק ז' מהלכות ע"ז הלכה ט"ו), והטור והשו"ע (סי' קל"ט סעיפים א' ג' ה' ו') ושאר כל הפוסקים בכמה הלכות דתקרובת, והטעם כהיסוד שהניח רש"י בחד פיסקא (דף נא: ד"ה שאינו של נוי מותר) וז"ל, "דבחוץ לא מנחי תקרובת" עכ"ל, ובודאי רש"י לא חידש זאת מדעת עצמו, אלא ע"פ המפורש במשנה (שם כט:): דכל שלא הונח ונמצא בפניה, לא תשיב תקרובת, ואף התוס' (דף נא:): לא חלקו עליו להחמיר בחוץ, אלא בדבר של נוי, ע"ש (זולת בשחיטה ויין נסך דיש מחמירים אפילו שלא בפניה וכדלהלן).

וכן פשיטא ליה להב"ח (ריש סי' קל"ט) דבתקרובת בעינן בפניה, ע"ש, ועיין מש"כ בזה אאמו"ר הגאון שליט"א בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' י'), שם האריך להוכיח דעיקר תקרובת שהוא דומה לקרבן, לא שייך רק בפנים ולפניה, משא"כ בחוץ אין תקרובת ממש אלא ענין יחוד, ולכן כל שנעשה מחוץ לע"ז, ואין דעתו להקריבו, לא נאסר בהנאה, ע"ש, והכי נמי וכל שכן לנדון דידן, שאין נעשה לפנייה, ואינו מיועד לכך, דפשיטא דמותר לגמרי לכ"ע.

אף שעבודתה בחוץ, לא חשיב כפניה

ואין לדחות, דשמא כל שדרך עבודתה בחוץ, שייך תקרובת אף שלא בפניה, זה אינו, דא"כ אדהשמיענו ר' יוסי ב"ר חנינא, דאין קלקלין לפעור ומרקוליס, גדולה מזו היה לו להשמיענו, דאפילו בסתם ושאר כל ע"ז הדין כן, והיינו כל שדרך עבודתה בכך, ועל כרחך דפסיקא להו דכזאת לא תהא, דמאחר דכל עיקר התקרובת לכבודה הוא מקריב, כל זה לא שייך רק בפניה ולפנים ממחיצתה, זולת פעור ומרקוליס, שעיקר עבודתן אף בפנים נעשה בבזיון, וכן נראה מסתימת השו"ע וכל הפוסקים וכאמור.

ואל תתמה ממש"כ רש"י בפרכילי ענבים דחשובים תקרובת ע"י בצירתם, דאח"כ גם שם על כרחך לא נעשו תקרובת, אלא כשבצרם לפניה (וכדרכם שהיו מחזיקים הע"ז בשדה כבבית, ובחיקם), או מיירי שהפרכילין מובאים בסוף לפנים, וכמפורש במשנה, דנמצאו בראש ע"ז, לאפוקי בנד"ד שהכל נעשה בחוץ ושלא בפניה כלל, ומשם עומדים ומובאים לבית האוצר ולסחורה וכאמור.

דעת הרשב"א

ואף שבחידושי הרשב"א (ע"ז שם) כתב שעיסה נאסרת בלישתה אף שלא בפניה, ע"ש, מ"מ מדלא העתיקו הטור והב"י ושאר כל הפוסקים חומרתו בזה, ולא עוד אלא שלהדיא כתבו בכמה פסקי הלכות להיפך וכנ"ל, שמע מינה דלא נקטו כוותיה בזה. עוד י"ל דהרשב"א לא כתב כן אלא לגבי עיסה דקריבה למזבח, וכמסקנת החזו"א (יו"ד סי' נ"ו, ז'), דבדברים הקרבים למזבח שייך תקרובת אפילו חוץ לקלקלין, לאפוקי נדון דידן שהוא שיער וכדו'.

[אמר המעתיק: אין זו דעת הרשב"א, כי אם נתבונן בדברי הרשב"א (למסכת ע"ז דף נ"א ע"ב) בשלימותם, מתחילת ד"ה "ונראה לי" ועד סוף ד"ה "ואותן ככרות", נראה שהכל הוא ענין אחד, וקודם מביא את דעתו (בד"ה ונראה לי) שהיא כדעת הרמב"ן דבעינן **כעין פנים ממש**, דהיינו שחיטה זיבוח ניסוך הקטרה, ואפי' שחט בהמה בעלת מום, אין נחשבת לתקרובת ע"ז, וקל וחומר אבנים ומקל וחגב וצואה, שאע"פ ששבר לפניה ואע"פ שדרכה בכך, אין נאסר משום תקרובת ע"ז כיוון דבעינן כעין פנים ממש. וממילא גם עיסה שמזכיר לקמן, אינה כעין פנים ממש (ואף שמצינו קרבן מנחה העולה על המזבח, הרי אותה עיסה של אובליאש אינה נעשית מסולת חיטים או שעורים ואינה נעשית בדיוק כתורת המנחה, והרי זה כבהמה בעלת מום שאינה תקרובת).

ולאחר מכן (בסוף ד"ה ונראה לי) מביא מאן דאמר שתקרובת המשתברת אסורה מפני שהיא כעין זביחה, ומשמע דלא סבירא ליה כמוותו (וכפי הידוע גם בכללי השו"ע, סתם ויש הלכה כסתם, ובפרט שכתב "ונראה לי"), ואח"כ (בד"ה ואותן ככרות) ממשיך את אותה הדעה וכותב לאסור את האובליאש משעת לישא כיוון שיש בו כעין זביחה, והוא עצמו הביא את רבינו הרב נ"ר ואת רבינו יצחק שהתירו בזה, והוסיף שלדעתו יש טעם לאסור משום שמניחים התקרובת לפני הע"ז (אבל לא משום לישא כעין זביחה).

ונמצא א"כ שלדעת הרשב"א אין כלל מקום לאסור בנדון דידן שהוא שיער הודו, שהרי אפי' שבר מקל לפניו אין נאסר לשיטתו אלא לשיטת אותו מ"ד שהביא בסוף דבריו ולא ס"ל כמותו.

ויש להקשות על הראיה שהביא אותו מ"ד מ"השוחט לשם הרים", וזה לשונו: "אע"פ שאינו משתבר לפני הע"ז, שהרי השוחט לשם הרים הרי זה זבחי מתים אף על פי שאינו לפני הע"ז". ודבר זה הובא בגמ' חולין (דף מ' ע"א), "השוחט לשם הרים... שחיטתו פסולה. פסולה אין, זבחי מתים לא... אמר אביי לא קשיא: הא דאמר להר, הא דאמר לגדא דהר".

וביאר רש"י, "זבחי מתים - ליאסר בהנאה כדין תקרובת עבודת כוכבים, דאמר לשום הר - הר אינו נעשה עבודת כוכבים, לגדא דהר - למלאך הממונה על ההרים". וכן ביארו כל הראשונים (פירוש המשנה לרמב"ם, רא"ש, ר' יהודה הכהן, המאירי, רבינו יהונתן על הר"ף, נימוקי יוסף, ריבב"ן, ר"ע מברטנורא, פסקי רי"ד שם, פסקי ריא"ז ע"ז פרק ד', הר"ן על הר"ף חולין דף ח', רבינו ירוחם), שההר אינו נעשה ע"ז, ולכן השוחט לשם הרים אין זו תקרובת ע"ז, אבל אם שחט למלאך הממונה, הרי זה תקרובת ע"ז ואסורה בהנאה.

ומפני שהשוחט לשם הרים אינו נאסר משום תקרובת ע"ז, והשוחט לשם מלאך הוא דבר רוחני ולא שייך בפניו, ממילא אין שום ראייה משם לאסור תקרובת שאינה בפניה.

ולמעשה מה לנו להאריך בדבר שהרשב"א עצמו גילה דעתו להדיא בשתי תשובות, ופשיטא ליה דבתקרובת בעינן דוקא לפנייה, וכעין פנים, וכמו שכתב בתשובה (חלק ג' סי' שע"ה) וז"ל, היין נאסר בשכשוך שכן דרכן וכו', אבל בשר ותרנגול לבן וכו' וכיוצא בהן, אין בתקרובותן שלהם בנגיעה, אלא בשחיטה - או בתקרובת ששוברין "לפניה", או שמקריבין "לפנים מן הקלקלין", עכ"ל.

עוד כתב (חלק ד' סי' ק"פ) וז"ל, שאין דרכן לשחוט ולשבר אף בשלהן אלא "בפניה" - או להכניס "לפניה" בתקרובת - בשעה שהכניסוה לפניו מן הקלקלין, אלא במין שסתם מחשבתו בשעת שחיטה לע"ז, אבל "בשבירת שאר דברים אפילו במקום שלהם מותר, זולתי בשחיטה" שכן עבודה שלהם, עכ"ל. הרי דפשיטא ליה דעיקר תקרובת אינה אלא לפנייה ולפנים, אפי' במין לע"ז, ובשחיטה, דחמיר טפי. ודרך אגב למדנו עוד, דפשיטא ליה להרשב"א שאין לדמות שאר עבודות לשחיטה וניסוך, דשאני אלו דאפשר שנאסרו אף שלא בפני הע"ז, עיין תוס' (חולין מ.).

בית הע"ז לא נחשב כבפניה

גם אין לומר דמיד שהתקרובת הוכנסה לבית הע"ז, נחשב כל אותו הבית כבפניה, ובפרט בנדון דידן שהגויים נוהגים בו כבוד בחליצת מנעלים וכדו', כי זה אינו כלום, וכמפורש במשנה (ע"ז כט:): דבשר הנכנס לע"ז מותר, ופרש"י (שם לב:): וז"ל, מותר בהנאה, אם נזהר הישראל ליטלו "עם כניסתו - קודם שיקריבו", ע"כ, והגע עצמך, הרי שם הנכרי הבא אל הבית, בידו

מנחה לעשיו, תקרובת מכובדת המוכנת להקרבה, ואעפ"כ כל שהישראל עצר בעדו קודם שיקריבנה בפועל, מותרת בהנאה, ק"ו בנידון דידן, שכל עיקר השיער אינו מיועד ומעותד לא לגילוח ולא להבאה בפניה לעולם, וכדלהלן.

וכן יש ללמוד גם מעיקר סוגיין דקלקלין (שם נא:), דמה קלקלין שאינו אלא וילון פרוס, הרי הוא חוצץ בפניה, וכל שחוץ ממנו דינו כשלא בפניה ומותר, כ"ש במחיצות בנין קבועות, המבדילות בין הע"ז לשאר מקומות, פשיטא דכל שמחוץ לע"ז נחשב כשלא בפניה, וזה פשוט. וכן מפורש ברמב"ם (פרק ז' מהלכות ע"ז הלכה ט"ו) וז"ל, בשר או יין או פירות שהכינום להקריבן לע"ז, לא נאסרו בהנאה, אע"פ שהכניסו אותם "לבית עבודה זרה" עד שיקריבום לפניה, עכ"ל. שוב הראוני שכן מפורש בר"ח (שם לב:) בשם הירושלמי, דחדרי הבית נידונים כקלקלין, ע"ש.

מעתה הכי נמי בנידון דידן, אחרי שע"פ עדות שלוחי הב"ד וכיו"ב, הע"ז עצמה אינה נצבת אלא בגג ומחוץ לבנין, וכל עיקר גזירת השיער נעשה באולמות שמתחתיו, שלא בפניה כלל (זולת יחידים, וכן לאפוקי הנהוג עד לפני כשלוש מאות שנה, שהיו גוזזים ומקטירים הכל בפניה), וכן מאושר הדבר עפ"י דו"ח ספריהם, וכן בגמר הגילוח, אין מקריבים ולא מניחים השערות לפניה כתקרובת, אלא כאשפות ירום ויוכנס לכלי הנקרא "הונדי", ומשם יובא לאוצר הגדול של השערות, שם ממיינים אותם לסוגים שונים, ונמכרים לתעשיית הפאות וכדו', הרי ממה נפשך לא שייך לאוסרם מטעם תקרובת, דהן לא גילח, והן לא הובאה בפניה כלל. ואף שהמתגלחים או המגלחים עושים כן לשם הע"ז, אין זה אלא כהקדש ע"ז, שאינו כלום וכנ"ל.

ואף שבאיזה חדרים מציבים הם תמונת הע"ז, אין זה כלום, דסו"ס אין התמונה הע"ז עצמו, וכ"כ החזון איש (שם), ומכאן שגם כלי ה"הונדי" אף אם פתי יאמין שהישועה באה דרכו, מ"מ אינו נראה ואין משמש בתורת ע"ז, וכן אין מחזיקים הם אותו לע"ז, ולא עובדים ומקטירים אליו, אלא שיש המלעיטים את המתגלחים, שהישועה משתלחת דרכו, וגם זה אינו נהוג כי אם באיזה מקומות בלבד, סוף דבר מדבושים הם להתגלח בפני הע"ז, על כרחך משום שגם הם מכירים בבזיון הכרוך בזה, ותקרובת מאן דכר שמייה. וזה פשוט.

כל שאינה תקרובת ועבודה בכך, אין נאסרת

ואחרי שעלה בידינו מכמה טעמי, דלא מיקרי תקרובת, ממילא אף לדידן דקי"ל לחומר א כרב דסגי בכעין פנים, לא שייך עכ"פ לאסור הנאת פאות הללו, דעכ"פ תרתי בעינן, ואפילו לדעת הראב"ד שבר"ן דלא מצריך שיהא עבודתה בכך, עכ"פ דומיא דכעין פנים ודאי לכ"ע בעינן, ובלאו הכי אינה נאסרת בהנאה, וכאשר למדנו מסוגיין (ע"ז שם נ"א) עד כמה נדחקו האמוראים למצוא טעם לאסור אף אבני מרקוליס, אם לא משום שנעשתה כמגדל, דהיינו

כע"ז עצמה, ע"ש ברש"י, ויותר מזה כתב הר"ן (שם) בשם הרמב"ן, ע"ש, ובפרט לדעת בעלי השו"ע (שם סו"ס ג') דנקטו דתרתני בעינן, מעתה הרי יש לנו כאן היתר הנאה ברור בזה.

ביטול העבודה זרה ע"י המכירה

עוד היתר משופה יש לנו כאן, מאחר שאינו תקרובת. ואפילו תימא שלכל הפחות על צד הרחוק שיש כאן ענין עבודה ונעשו כע"ז או כמשמשיה וכיו"ב, אף שהוא שיבוש לחשוב כך, מ"מ משבאו ליד ישראל דרך מכירה, פשוט דמותרים הם, דנתבטלו ע"י המכירה, וכמש"כ התוס' והמרדכי והרא"ש לענין נרות שכיבן, והובא בשו"ע (שם סי"ב) והכי נמי כן שהכמרים מוכרים השיער לתעשיית הפאות ובטלה הע"ז, ואף שי"א שם שאין המכירה מבטלת, אין זה כלום, דלעולם הלכה כדעה ראשונה בסתם, ועוד דכבר ציין הגר"א ז"ל (סי' קל"ט ס"ק כ"ה) לדברי הרמב"ן, דעד כאן לא פליגי הי"א אלא בע"ז עצמה, משא"כ במשמשיין שלכ"ע המכירה מבטלת אותם, ע"ש, וכן נקט הרמ"א (סי' קמ"ו סעיף ח') לדינא, ע"ש, כל שכן בנדון דידן שהשערות אף גרעו ממשמשיין. ואף שהש"ך שם הניח כל דין המכירה בצ"ע, עד כאן לא נסתפק אלא כשמכרן אחר שכבר שמשו בתורת ע"ז, שלא כן בנדון דידן שהשערות הללו מעיקרא עומדות למסחר ומכירה, ואדעתא דהכי באו וגזזו, לכ"ע המכירה מבטלת מיד.

ביטול בתקרובת שאינה אוכל

כל שכן אם נצרף דעת הב"ח (שם קל"ט ד"ה והיכי דמי נוי), דרק בתקרובת של מידי דאכילה לא מהני ביטול, ולא בשאר דברים, ע"ש. ואף שהחזו"א (שם) השיג ע"ז, אולי במקום תקרובת ע"ז שי"א דאינו אלא דרבנן, ובמקום ספק וס"ס, ראוי לצרף דעת הב"ח.

לא איתחזק איסורא

עדיין שומה עלינו לבאר, אם יש לחוש לקומץ אנשים שמכניסים שערותיהם לפני הע"ז ממש, ושמא נתערב באלו, למאי דקי"ל ספק ע"ז אסור (זבחים עד.), וכן פסקו הרמב"ם (פרק ז' מהלכות ע"ז הלכה י') והטור והשו"ע (ריש סי' קמ"א), ועל פי זה אמרו שם דצלמים של כפרים אסורים, דמסתמא לשם אלילים נעשו, משא"כ של כרכים מותרים. ולמעשה לנידון דידן גם זה אינו כלום, ומלבד שכבר כתב הט"ז (שם ס"ק ב) וז"ל, דאע"ג דספק ע"ז לחומרא, מ"מ כל שיש סברא להיתר ולאיסור, ראוי להקל, דהא קי"ל בכל מקום דלא מחזקינן איסורא מספק, עכ"ל. וע"ש בש"ך, דעד כאן לא החמיר בזה, אלא דהוי כספק השווה, שלא כן בנדון דידן בפאות המסופקות, שמסתפק על עיקר מקום מוצאן, אם הם מהודו, או משאר מדינות, ועכ"פ רובן ממקומות של היתר, וכדלהלן, פשיטא דמותרים לכ"ע, אלא אפילו אותן של הודו וודאי, הרי לא איתחזק איסורא כלל, הן מצד המציאות, והן מצד ההלכה, והרי אלו מותרים מק"ו מצלמים של כרכים, שלמרות נראים כצלמים, ואע"פ מותרים, ק"ו בנדון דידן.

ספק ספיקא בע"ז

כל שכן למאי דקי"ל דספק ספיקא אפילו בע"ז מותר, וכדאיתא בש"ס (זבחים שם) וכן פסקו להדיא הרמב"ם (שם) וכן הלכה לדידן (סי' ק"י סעיף ח'), עיין ט"ז וש"ך שם. וכן לא מצאנו להחמיר בסתם ספק ספיקא דע"ז יותר משאר איסורי תורה, אשר לפ"ז בנדון דידן, פשיטא דיש להקל. ואף לפי מש"כ הש"ך בכללי ס"ס (כלל ל"ו) דאין לבדות ס"ס מדעתינו, כל זה במקום שאנו צריכים לחדש ולבנות ס"ס, שלא כן בנדון דידן, שכמה וכמה סוגי ס"ס נזדמנו לפונדק אחד, הן במקורם של הפאות, הן במציאות אם נאסרו בע"ז, הן בפלוגתא דרבוותא וכיו"ב, וכבר כתב הש"ך (שם אות כ"ח) דשלוש ס"ס מותרים לכ"ע אף באיתחזק איסורא, וכ"כ עוד בנה"כ שם, כ"ש במקום דלא איתחזק איסורא כנדון דידן, דאפילו בספק אחד היה לנו להקל וכנ"ל, פשיטא דלכ"ע אזלינן בתר כל הנך ס"ס להתיר.

כל דפריש מרובא פריש

עדיין נותר לנו לברר, אם תמצא לומר שפאות המיובאות מהודו אסורות, מה דין שאר פאות שאין ידוע מקורם, וכן פאות בלונד, שיש ספק שמא נתערב בהם שיער הודו. ונראה פשוט להתירם, מטעם כל דפריש, וכמבואר לענין תשע חנויות (ריש סי' ק"י), והכא נמי כן, כל בסתמא תלינן ברוב שיער הבא משאר מדינות העולם.

ומה שחשש מאן דהוא משום שתושבי הודו הם רוב כנגד כל העולם, הנה מלבד שזה אינו מסתבר, וגם ראינו דו"ח ממאגר העולמי, שרוב שיער העולם בא מסיין, ועכ"פ יחד עם שאר מדינות, פשיטא שהשיער ההודי בטל ברוב, אלא אפילו תימא שההודי הוא הרוב, אין זו טענה, לפי מש"כ הפתחי תשובה (סי' ק"י ס"ק ב') וכן הוא במהרש"ם (ח"א סי' ס"ח, ד"ה ועוד אני אומר) בשם ההפלאה (כתובות ט"ו) דדין ט' חנויות דאזלינן בתר רובא, די ברוב חנויות, אף שהחנות שמוכרת טריפה יש בה בשר יותר מכל ט' החנויות, ע"ש, והכי נמי כן, ואף שיש חולקים ע"ז, כבר נטה המהרש"ם ז"ל להקל בזה במקום דאי אפשר לברר, ע"ש, וק"ו בנדון דידן, דהדבר הוא ספק ונוטה יותר דרוב מדינות יחד בודאי יש בהם גם רוב שיער.

איברא דכל זה כתבנו רק לרווחא דמילתא, כי זה עתה הראוני דו"ח נוסף, שהודו עצמה מייצאת ס"ה ד'ת"ק טון שיער לשנה, ועיקרו ורובו בא משאר עיירות שברחבי המדינה, ממקומות שאין להן שום קשר ושייכות לע"ז, אלא ממרבית הציבור שהוא עני ביותר, המקבצים במשך כל ימות השנה כל שיער הנושר מראשיהן, בכדי למכרו עבור פת לחם, והחלק הבא מטירופאטי שהוא מקום הע"ז, אינו אלא ת"ק טון, שהוא מיעוט ברור מכלל השערות היוצא ממדינה זו, ומעתה לאור כל האמור, אפי' פאה הבאה ודאי מהודו, משורת הדין יש להתירה מטעם כל דפריש, וכ"ש שאר פאות שלא נודע מקורן, דאין לך כל דפריש

גדול מזה, אחרי שיש כאן רוב כפול, רוב שיער, ורוב מדינות, מלבד כל הספיקות ושאר צירופים הנ"ל, וזה פשוט.

[אמר המעתיק: ממה שנבדק עד היכן שהיד מגעת, נראה שמקורו של הדו"ח שהזכיר הרב הוא סוכנות ידיעות מרכזית בהודו ושמה UNI - United News of India, והם כתבו כי הודו מייצאת ד"ת"ק טון וכו' ככל דברי הרב. אמנם נראה שבמקור נפלה טעות דפוס, וצ"ל א"ת"ק טון, וכך מתאימים הדברים למה שמסר השגריר הישראלי בהודו בשנת תשס"ד לרב יצחק מרדכי הכהן רובין ששאלו מטעם הגר"ש אלישיב, למסור לו נתונים על ייצוא השיער מהודו.

והשגריר ענה לו בזה הלשון: "יש לנו את הנתונים לגבי כמות השיער המיוצא מהודו. הנתונים ע"פ משרד הסחר ההודי לשנת ב"ג הם, שיער אדם לא מעובד - סה"כ תי"ט טון. שיער אדם מעובד (רחוץ וממויין לפי אורך ואיכות תואמת) סה"כ א'ק"ד טון". נמצא שסך כל השיער הוא כ-א"ת"ק טון לערך (השגריר הישראלי כתב במכתבו דברים נוספים, אולם לא דברים שנמסרו לו ע"י משרד הסחר ההודי אלא מפי 'מקורות' שונים, ופשוט שאין לזה נאמנות מיוחדת, וראה בדברי הגר"י בעלסקי שלעג לזה. אבל לדברי משרד הסחר ההודי יש חשיבות, כי הם מרכזים אצלם את נתוני הייצוא).

נתוני האו"ם על ייצוא השיער בשנת תשע"ח

ובשנת תשע"ח התעורר הענין שוב, ופרסמו ברבים כי 98 אחוז מהשיער העולמי מקורו בהודו. ונדרשנו שוב לענין, וידידים מבינים בדקו עבורנו את הנתונים המתפרסמים ע"י האו"ם לשנת תשע"ח (המתייחס לשנת 2016 למנינים), והנה בדיווח שלהם יש שתי קטגוריות של שיער אדם: 0501 - שיער אדם לא מעובד, 670420 - פאות מוכנות העשויות משיער אדם, וישנה גם קטגוריה נוספת - 670300 - הכוללת שיער אדם יחד עם צמר, שיער בעלי חיים ודברים נוספים, שעובדו עבור הכנת פאות וכדומה.

ואחר החישוב והצירוף של כל הנתונים מכל מדינות העולם, נמצא שסך כל השיער הלא מעובד (קטגוריה 0501) המיוצא ע"י כל המדינות הוא 3925 טון. מתוך זה, השיער הלא מעובד המיוצא מהודו הוא 1536 טון, והשיער הלא מעובד המיוצא משאר המדינות הוא 2389 טון. נמצא שהודו מייצאת ט"ל אחוז מתוך השיער הלא מעובד בכל העולם, וכל דפריש מרובא פריש.

אמנם עדיין יכול הטוען לטעון שהודו מייצאת שיער לא מעובד לשאר המדינות, ואותן מדינות מייצאות הלאה את השיער, וזה נכלל בנתוני הייצוא שלהם. אולם מסתבר שהמדינות המייבאות שיער לא מעובד מהודו, לא מייצאות אותו כשהוא לא מעובד, אלא מעבדות אותו ומייצאות אותו מעובד, כי לעיתים הן מוכרות את השיער במחיר יותר זול ממה שהודו מוכרת אותו, וא"כ אין זה הגיוני שהן קונות מהודו ומוכרות בפחות.

והנה, סך כל שיער הפאות המוכנות המיוצא בעולם (קטגוריה 670420) הוא 8561 טון. מתוך זה, שיער הפאות המוכנות המיוצא מהודו הוא 34 טון בלבד, והשיער המיוצא משאר המדינות הוא 8527 טון, ומכל המדינות בולטת במיוחד סין, המייצאת 6418 טון. נמצא שהודו מייצאת 0.3 אחוז, ואילו

סין מייצאת 74 אחוז מכלל השיער העולמי. וא"כ צדק הרב שליט"א במה שכתב שרוב השיער העולמי מגיע ממדינת סין, והשיער מהודו אינו אלא מיעוט דמיוני.

ועתה אף אם נאמר ששאר המדינות מייצאות את השיער שקיבלו מהודו, לאחר שעידו אותו או הכינו ממנו פאות, הרי כל השיער המיוצא מהודו (בשתי הקטגוריות הנ"ל) הוא 1570 טון, וזהו רק 18 אחוזים מתוך 8527 טון שיער המיוצא משאר המדינות, ועל כרחק צריך אתה לומר שרוב השיער לא הגיע מהודו. והנתונים הללו דומים לנתונים שמסר השגריר דלעיל בשם משרד הסחר ההודי בשנת תשס"ד.

ובאשר לקטגוריה הנוספת (670300) הרי היא כוללת גם שיער אדם יחד עם צמר ועוד (כלומר - פאות סינטטיות יחד עם טבעיות), ואי אפשר לדעת כמה מתוך זה שיער וכמה מתוך זה דברים אחרים. אולם גם בקטגוריה זו, סך כל השיער המיוצא בעולם הוא 14341 טון. מתוך זה, השיער המיוצא מהודו הוא 2880 טון, והשיער המיוצא משאר המדינות הוא 11461 טון, ונמצא שוב שהודו מייצאת 20 אחוזים מכלל השיער העולמי, והוא מיעוט. ואף אם נצרף שלושת הקטגוריות יחד, נמצא שכל העולם כולו מייצא 23930 טון שיער, והודו מייצאת 4450 טון שיער, והוא רק 15.6 אחוזים מכלל השיער העולמי (28380 טון).

ואף אם נרחיק לכת ונעמיד אוקימתא ע"ג אוקימתא, ונאמר שבקטגוריה האחרונה הנ"ל כל המדינות מייצאות רק שיער סינטטי והודו מייצאת רק שיער טבעי, וכל המדינות מייצאות שיער שקיבלו מהודו, הרי בשתי הקטגוריות הראשונות (שהן שיער טבעי בלבד) שאר המדינות מייצאות 10915 טון, והודו מייצאת בכל שלושת הקטגוריות רק 4450 טון, ובניכוי סכום זה נותר לשאר המדינות 6465 טון שיער אדם שלא הגיע מהודו, ונמצא שהודו מייצאת 40 אחוז מהשיער העולמי, וכל דפריש מרובא פריש.

ובלאו הכי קשה להעמיד את האוקימתא הנ"ל, כי ראיתי שהטוענים כך ניסו להיתלות במחיר השיער הלא מעובד המיוצא ממדינות אחרות, שלפ"ז יוצא שמחיר כל פאה הוא דולרים בודדים. והנה גם הודו מייצאת שיער לא מעובד במחיר של 37 דולר לק"ג, ולדבריהם שמכל ק"ג אפשר לייצר שלוש פאות, נמצא שמחיר כל פאה משיער הודי הוא כ-12 דולר בלבד. וכמו כן מצינו מדינות שאצלן מחיר כל ק"ג שיער לא מעובד יקר בהרבה מהודו, ויש שהגיעו עד כ-1800 דולר לק"ג. וגם בקטגוריה שנכלל בה גם שיער טבעי וגם שיער סינטטי, המחיר לשיער המיוצא מהודו הוא 82 דולר לק"ג, ובארצות רבות המחיר הוא פי שניים, ויש שהגיעו עד כ-2200 דולר לק"ג.

אולם עד כה דיברנו בשיער הכללי המיוצא מהודו, וכבר כתב הרב לעיל שלא כל השיער ההודי מגיע מעבודה זרה אלא רובו מגיע מנשים עניות ברחבי הודו, המוכרות את שערותיהן תמורת כסף (וראה לקמן עמ' תק"ב, בהערה בסוף דברי הגר"י בעלסקי, לגבי השיער המגיע מנשים עניות בכל רחבי העולם, ובפרט בהודו ששם בדקו ומצאו עשרות בתי חרושת המייצרים פאות משיער העניות). וממילא, אם השיער ההודי כולו הוא מ' אחוזים מהתוצרת העולמית לפי החישוב המחמיר ביותר, הרי השיער המגיע ממקדשי הע"ז הוא בקושי עשרה אחוזים, וכדלקמן.

עדות שר המסחר ההודי

ומה שיש הטוענים שהשיער המגיע ממקדשי הע"ז הוא שיער איכותי במיוחד, ומתוך כל השיער האיכותי בעולם הוא תופס נפח גדול. ומלבד שאינו כן, וראינו שגם שיער העניות המתגלחות הוא איכותי מאוד (ראה בהערה שם), הרי דבר זה הוכחש ע"י שר המסחר ההודי בעצמו, כפי שפורסם בעיתון "הגרדיאן", שהשיער ממקדשי הע"ז אינו אלא עשרים אחוז מהשיער האיכותי המיוצא מהודו. וזה לשון הכתבה (בתרגום חופשי): "המקדש בטירופאטי וכל המקדשים ההודים יחד, תורמים רק עשרים אחוזים מתוך השיער האיכותי הנמכר לחו"ל", טוען שר המסחר בטאמיל נאדו (אחת מעשרים ותשעה המדינות בהודו), שבה נמצא רוב השיער המיוצא מהודו. "מאין כל השאר, אין לנו מושג. במקרים רבים אנו חוששים מניצול של נשים".

ומה יש להוסיף על דברים ברורים ופשוטים שנאמרו ע"י השר הממונה במחוז הנ"ל, שהוא הסמכות העליונה ביותר בהודו לענין זה של השיער, ומעיד בפה מלא ששיער מקדשי הע"ז הוא בקושי חמישית מהשיער האיכותי המיוצא מהודו. ודברים אלה אמר בראיון כמסיח לפי תומו, בכתבה העוסקת בסחר וניצול של נשים, כאשר האינטרס שלו הוא להגדיל את נפח הייצוא של מקדשי הע"ז, ולהקטין את מימדי ניצול הנשים, כדי לא להוציא שם רע להודו שהיא ארץ אוכלת יושביה, ובכל זאת אמר את האמת ללא כחל ושרק. ואם נצרף לדבריו את נתוני האו"ם העדכניים, יתכן ששיער מקדשי הע"ז הוא 3 אחוז מהתוצרת העולמית, או לכל היותר כעשרה אחוזים, לפי החישוב המחמיר ביותר.

ונאמנותו של הגוי כמסיח לפי תומו נדונה בשו"ע יורה דעה (סי' צ"ח), ושם (ס"ק ב') הקשו הש"ך והט"ז כיצד גוי המסיח לפי תומו נאמן לגבי טעימת בשר בחלב, והש"ך תירץ שנאמן כיוון שמדובר במילתא דעבידא לאיגלויי, כי לאחר מכן יטעמו התבשיל בעצמם ויידעו אם שיקר או אמר את האמת. והט"ז תירץ שנאמן כי אין זו עדות אלא גילוי מילתא בעלמא. אלא שהקשה על עצמו מדין בכור, שמצינו בשו"ע סי' שט"ז שהגוי אינו נאמן להעיד שבהמה זו ילדה קודם לכן והוולד אינו בכור.

ובספרי "דעה והשכל" (כת"י) על איסור והיתר, כתבתי ליישב שיטת הט"ז שבבשר בחלב הקדירה היא לפנינו, ולא נצרכה עדות הגוי אלא לגלות לנו מה טעם יש בה, וזו היא הנקראת הוכחה ולא עדות, אבל לגבי בכור, אין לנו עתה דרך לדעת אם אמו ילדה לפניו או לא, אלא ע"פ עדות, וזו היא נקראת עדות ממש, על דבר שנעשה בעבר ואינו לפנינו כעת. ואע"פ שהוא מגלה לנו מה מצב הוולד כעת, אם בכור הוא או לא, בכל אופן עיקר העדות היא אם האם ילדה לפניו כן או לא.

ומינה לנדון דידן שהשר ההודי נאמן במסל"ת כי מדובר במילתא דעבידא לאיגלויי (כתירוצו הש"ך) שכל אחד יכול לשאול אותו מנין לו ולחקור בעצמו מפי הפקידים האחרים במשרדו, וגם אין דבריו עדות אלא גילוי מילתא בעלמא (כתירוצו הט"ז), שהוא מגלה לי על מצב השיער בשוק ההודי.

דעת הגאון הרב יהודה אריה דינר

ואחר כתבי כל זאת, ראיתי שכן הם דברי הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א, רב ביהמ"ד "דברי שיר" בב"ב, כאשר נשאל בעת התחדש הפולמוס בחודש כסלו תשע"ח. וזה לשונו: "היום כידוע

המידע מאוד זמין באינטרנט בכל נושא. דיברתי עם רבנים חשובים בקהילות בחו"ל על סערת השיער מהודו, והם עדכנו אותי שהמצב בשוק נבדק והמציאות היא שאחוז השיער מהודו הנמצא בשוק יצרני הפאות הוא קטן מאוד. לכן כל פאה מותרת מדין "כל דפריש מרובא פריש".

הרב נשאל, "איך יתכן שאשה אירופאית או אמריקאית תסכים לגלח את ראשה עבור סכום כסף חד פעמי שבוודאי אינו כ"כ גדול"? וענה: "זו שאלה טובה, אבל המציאות התבררה בבדיקה של רבנים מאוד רציניים, ונשים שמגיעות לפת לחם מוכנות לכך... בברזיל לבד ישנם 3,000 ספרים שמגלחים שיער מנשים ומוכרים אותו לתעשיית הפאות. לאחר שהמציאות התבררה, שהשיער מהודו הוא אחוז קטן מאוד בשוק, כל הפאות מותרות מדין כל דפריש".

הרב הוסיף: "בסערת הפאות הקודמת לפני שש עשרה שנים, הגר"ש וואזנר והגר"ח גריינמן זצ"ל, לאחר שביררו היטב מה בדיוק עושים שם, היו בדעה שמה שעושות הנשים בהודו בכלל אינו מוגדר "תקרובת עבודה זרה". יש גויים שאומרים שהיהודים עובדים עבודה זרה לירח, כי כל חודש אנחנו אומרים ברכת הלבנה... עסקנים שמתנגדים לגמרי לפאות, מטעמי צניעות, תופסים טרמפ על בעיית תקרובת עבודה זרה, שאינה קיימת מבחינה הלכתית".

דעת הגאון הרב צבי שבח רוזנבלט

דברים כיו"ב שמע ידידי (הר"ר דוד ר.) מפיו של הגאון רבי צבי שבח רוזנבלט שליט"א, ראש בתי הוראה. והכחיש לגמרי מה שפורסם בשמו לאסור, ואמר לו שדעתו להתיר לגמרי ובפרט לאחר שמספר רבנים בדקו את הנושא הדק היטב והתירו הפאות מהודו. אך כיון שהורה זקן (הגרי"ש אלישיב) לאסור, נהגו לסמוך על ההכשר של הגר"מ גרוס שליט"א. ועל הפרסומים האנונימיים הטוענים שרוב השיער העולמי הוא מהודו, אמר שהכותבים זאת מתנגדים ללבישת פאה באופן עקרוני, וצריך לבדוק היטב כל הנתונים והדברים שמפרסמים, כיון שהוחזקו כשקרנים].

המחיר אינו מוכיח

ומה שדחו כמה כל עיקר ההיתר דכל דפריש וכו' כאן, משום דברי הפמ"ג והתבואות שור (סי' ס"ג) דלא שייך כל דפריש במקום שבשר טריפה יותר בזול, ע"ש, הנה כל זה לא שייך בנדון דידן, דלא שייך לומר פאה ממדינה זו זול או יקר, כי נודע שיש שינויי מחירים בכל המדינות, זה מוזיל וזה מוקיר, וכן תלוי בסוגי השיער ובתקופות שונות, כך שאין לבנות כלום על זה, ועוד והוא העיקר, דמשמעות כל הפוסקים בשורש ומקור דין דכל דפריש (בסי' ק"י) דלא חששו לזה כלל, מדהעלימו לגמרי מלחלק בזה, ולא אמרו לבדוק הבדלי מחירי הבשר שבחנויות, אף שהוא דבר שכיח מאוד.

תערובת וביטול ברוב

ומלבד כל האמור, יש לצדד היתר נוסף משום תערובת, דמאחר שכאמור לית מאן דפליג שעכ"פ יש גם שיער הודי המותר, וכן שיער הבא משאר מדינות המותר, מעתה הרי לכל

הפחות אותן פאות המעורבות שקורין בלונד, כל שאין שיער הע"ז ניכר בהן, הרי הוא בטל, כי כפי אשר שמענו מפי עדים כשרים, הרי דרך תעשיית הפאות, שלבית האוצרות שבכמה מדינות, מובאים אלפי טונות שיער מכל קצוות תבל, ומעת גזיזת השיער עד שעת ממכרו, השיער מתערב כמה וכמה פעמים, אשר לפ"ז שיער האסור נתבטל בכמה תערובות קודם הגיעו לידי הלוקח, ואנן קי"ל (סי' ק"י סעיף ח', וסי' ק"מ) דאף תקרובת ע"ז בטילה לדעת המחבר בשלוש תערובות, ולדעת הש"ך ושאר אחרונים די בשניים, א"כ אין לאסור הפאות, די ש לתלות ששיער האסור כבר נתבטל.

ספק ע"ז בטל בתערובת שניה

כל זאת היה שייך לו היינו דנים על שיער ע"ז ודאי, שלא כן לפי המציאות וע"פ כל המבואר לעיל, הרי יש כאן כמה וכמה צדדי היתר, וספיקות וס"ס, ונוסף על כך השיער נתערב בכמה תערובות היתר, וכל כי האי גוונא הלא מפורש ברמ"א (סי' ק"י שם) וש"ך (שם ס"ק נ"ה) להתיר אף באכילה, וכ"ש בהנאה כנדון דידן, וכן הסכים הפמ"ג, ע"ש.

פסק דין

לאור מה שנתפרסם בחוצות מכתבי אאמו"ר עט"ר ונשיאנו הגאון הגדול פוסק הדור הגר"ש הלוי וואזנר שליט"א, ומה שזכיתי לדבר עמו בנד"ד כמה פעמים פה אל פה, ואחר שנתלבנו הדברים בעיון רב גם בבית מדרשו בין ת"ח וחברים מקשיבים וברוב עם, הרינו מפרסמים לבקשת רבים קיצור הפסק: פאה שמקורה ודאי מטירופאטי ושאר מקומות ע"ז, אין להשתמש בה, ולכן יש להשתדל בכל עוז להחליפה. אולם בשעת הדחק, או מי שאין היכולת בידה, מותרת ללבושה זמנית. פאות מכל שאר עיירות ומדינות מותרות. ספק מקום מוצאם, מותרות. פאות בלונד מותרות (בתנאי שאין שיער ע"ז ניכר בהן, ואינו הרוב). ספק מהיכן התערובת, מותרת. ואעפ"כ, כל שאפשר לברר יש לברר, ואין לסמוך אלא רק על יר"ש ומי שבידו מידע מקורי וכו'.

הגאון רבי מנשה קליין זצ"ל גאב"ד אונגוואר וראש ישיבת "בית שערים" (קובץ פעמי יעקב תשס"ד)

אל מעלת כבוד ידידי הרבנים הגאונים שליט"א, אחדשכג"ק בידידות נאמנה.

הנני בתשובה על דבר אשר שאלוני רבים בנידון העומד על הפרק, בענין שערות אדם הבאים מהודו ויש שעושים מהן או מתערובתן פאות נכריות לבנות ישראל הכשרות, ונהגו כן בנות ישראל זה שנים רבות, וכבר לפני כעשרים שנים יצאה השאלה על שערות אלו אם אין בהם חשש תקרובת ע"ז, והורו גדולי ישראל הלכה למעשה להתיר, ובתוכם ידיד נפשי מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, ולהבדיל בין חיים לחיים מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א בתשובתו שנדפסה בספרו קובץ תשובות (ח"א סי' ע"ז) ועוד שאר גדולי ישראל. ועתה זה יצא מכתב ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, לפי הבירורים שערך כי השער הנגזז במתחם העבודה זרה בטירופאטי דינו כתקרובת עבודה זרה, ולפיכך הורה שאין להשתמש בפאות העשויות משער אדם שמקורו בהודו.

ובישיבי מתבונן והנה צעקת בנות ישראל באה לפני, מה אתה שותק וכרם ישראל בוער, שפתאום יצא פסק לאסור ונמצא שבי"ד הורו להתיר עבודה זרה ובנות ישראל בכל העולם נכשלו בעון עבודה זרה ח"ו, והמה הלא עשו רק ע"פ פסק גדולי הדור, וגם אני הקטן לפני עשרים שנים נמנית להתיר. והיות שראיתי כמה חילוקי דעות בענין זה, לכן אמרתי שלא אסמוך על אחרים, ואשנה בס"ד משנה זו ע"פ מה שבררתי לעצמי. ומה' אבקש מענה לשון שלא אכשל בדבר הלכה.

והנני להגדיר, כי יש לפנינו שני דינים, האחד דין האיסור והשני דיני ממונות שבזה, וראשונה נברר מדין האיסור.

בירור המציאות

אביא בקצרה מציאות השאלה, כפי מה שדרשנו וחקרנו בעצם עבודה זרה שלהם: דברתי עם שלשה כמרים מאמונתם, מכמה מקומות ברחבי ארה"ב, ושאלתי אותם במהות עבודתם, ולאחדים מהם אף הסברתי שאני רב המייצג את אחינו בני ישראל ודתם, ורציתי לשואלם כמה שאלות מאמונתם, ובעיקר על הדבר הזה שבאים לשם נשים ואנשים לגזוז שערותיהן, מה ענין הזה ומה טעם יש בו, ואם גם פה באמריקה מתנהגים כך.

ואמר לי דברי תיפלות שאין בדעתנו להעלות על הכתב, ואך תוכן הדברים מה שנוגע לנו אכתוב בקצרה: בני הדת הזו מאמינים שיש מין 'אנרגיה' - כח שיוצא מן האדם (שהם מכנים

"קארמה" בלע"ז) שמשפיע עליהם, והאדם צריך לעשות רק טוב, וכשאני עושה הטוב, הרע מייסר את עצמו ונתהפך עליו רעה תחת רעה וכו', עפרא לפומייהו. וכשהאדם רואה שצריך לתקן עצמו מפני שמפחד שתגיעהו רעה, או שכבר קיבל הרבה טובה בעולמו ורואה שלא עשה טוב עד כדי כך שיהיה ראוי לקבלת הטוב הזה, אז תרופתו לשבר את גאוותו ולהשפיל את עצמו, ומכיון שהשיער הוא היופי של האדם ובזה הוא מתגאה, לכן מבזה האדם הזה את עצמו על ידי גזיזת שערותיו, ובכך סרה ממנו הגיאות.

ואמרו עוד שפה באמריקה ישנם גם כן הרבה תיפלות כאלו, וגם ישנם כאלו שגוזזים שערותיהם ע"י ספר, ככל מה שעושים בהודו, אלא שכאן הוא בזעיר אנפין נגד הודו, שמשלמים סכום לבית העבודה זרה לטובת הע"ז ואח"כ הולכים לספר הסמוך שאינו קשור כלל לתיפלה שלהם ושם מגלחים את שערותיהם, ולפעמים משאירו שם ולפעמים לוקח המסתפר את שעריו לבית הע"ז, וכן אמר לי ספר אחד מפה (פנסילוניה) כשדיברתי עמו. ושאלתי את הגלחים, מדוע באים ההמון להסתפר בטירופאטי - מקום הע"ז שלהם, הלא אפשר לעשות זאת בביתו או במקום מגוריו, וענו לי שבאמת אפשר לעשות כך גם בבית, ויש אמנם יחידים העושים כן, אך רבים מהנודרים רוצים להשלים עצמם ולקיים התגלחת קרוב למקום התורפה שלהם שהוא יותר חשוב. ומיהו לא מסתפרים במקום התורפה ממש שבו עובדים לעבודה זרה ומקריבים לה, ואין זה מן הכבוד להכנס עם השערות ולהסתפר שם דהוי זלזול, והגזיזה לא הוי אלא הכנה ליכנס למקום התורפה ממש. וגם ישנם עשירים שאפילו בעיר של הע"ז עושים כן בביתם או במלון, ולא עם שאר ההמון בבית העבודה זרה עצמה.

וחקרתי את הכמרים כמה פעמים, האם גזיזת השער הוא באיזה אופן כעין קרבן שמקריבין, והכחישו את זה לגמרי, שבדת שלהם אין מקריבין שערות. והסיבה של הגזיזה הוא לשבור את גאוות האדם ולהכניע ולהשפיל עצמו, וזוהי ההכנה שעושים כדי שיוכלו להכנס למקום העבודה זרה, והשערות שמשאירין לאחר הגזיזה אין עושין עמהן שום הקרבה והוא נשאר להכומר או להספר. ואצלם תקרובת שמקריבים לפני ע"ז הוא רק פרחים או פירות או אגוז קוקוס וזה מה שהאליל אוהב, אבל שערות שהם מותרות הגוף ודבר טמא אצלם כצואה, לא יעלה על הדעת שיקריבום לפני האליל.

עוד אמרו, שמנהג זה של התספורת במקום העבודה זרה התחיל רק לפני כמאה - מאה וחמשים שנה או קצת יותר, ולכן לא נמצא בספרים הישנים של כתביהם ואמונתם שום דבר מזה כלל. ודברים אלו ביררתי בעצמי מפי כמה כמרים שלהם.

בינתיים חיפשו כמה מלומדי הכולל כאן והביאו לפני כמה ספרי פיסול ומאמרים שלהם מעניין גזיזת השערות של דתם, וכולם כותבים שתספורת השערות היא ענין של 'תיקון' עצמו ונפשו, ולהבדיל - כנדר של נזירות, ועי"ז מתחדש ומרגיש כמו בריה חדשה, והכתב מחזק את מה שאמרו בע"פ.

והנה, קיי"ל ביו"ד (סי' קל"ט סעיף ב') דדבר שאין מקריבין ממנו אינו נאסר מדין תקרובת אלא אם כן עשה כעין עבודה, כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת, וצריך שיהא דרך לעבדה באותו דבר, כגון אם היו עובדים ע"ז שלהם בהקרבת שערות באיזה אופן שהוא, כמו ע"ז שמקשקשין לפניו במקל ושבר המקל, שאז שבירת המקל דומה לזביחה, אבל אם אין עובדין הע"ז במקל כלל - אינו נאסר. ולכן אפי' נימא שהם מוסרים השערות שיקריבו אותן, בחושבם שיש בזה הקרבה, מ"מ הרי הכמרים והספרים ושאר שמשים יודעים שאין בזה הקרבה, ושבמציאות אין מביאין השערות לשום הקרבה, וא"כ אפי' נימא שאותם אלו שמגלחים שערותיהם חושבים על איזו עבודה שיעשו לאחר הגילוח, אבל הרי ליכא במקום זה שום תקרובת שערות במציאות, ופשוט דלא נאסרו השערות מדין תקרובת ע"ז. וחז"ל קבעו לנו מגזירת הכתוב איזה דברים נאסרים משום תקרובת ע"ז, וכל שאינו כעין פנים או כעין זביחה לא נאסר לנו, וא"כ בנדון דידן דליכא שום הקרבה כלל, ודאי דלא נאסרו השערות משום תקרובת.

דעת הכמרים

והנה הגרי"ש אלישיב שליט"א סמך על הבירור של ידיד נפשי הרב הגאון אהרן דוד דונר שליט"א דיין בלונדון, שנסע במיוחד להודו, לעיר ששם מקום קבוע לעבודה זרה הזו, ובירר הסוגיא בכל פרטיה ודקדוקיה, ומפי עדותו יצא לו שמקום הגילוח כולו ע"ז וגם השערות הם תקרובת ע"ז. ובשמעי זאת מיד בעש"ק בהר בחוקותי צלצלתי ללונדון ודברתי עמו, ודיווח לי כל מה שראה שם ואת דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א.

ותוכן דבריו, שעל ההר ישנו בנין מיוחד שבו גוזזים את השערות, ושאל מהגוזזים, והרבה מהם אמרו לו בפירוש שחושבים לשם ע"ז ונותנים את שערותיהם לאדון שלהם שהוא 'אוהב שערות' כלשונם, וראיה לזה שזה לע"ז ממש ולא רק מטעם הכנעה וכדו', כי ישנן נשים שאינן רוצות לחתוך את כל שערותיהן, ולכן מניחות לחתוך רק כמה שערות מצד זה שבראשן ועוד כמה שערות מן הצד האחר, וגם בשעת הגזיזה מתפללים תיפלה קצרה כאותו תיפלה שהם אומרים כשמקריבים תקרובת פרחים ופירות לפני האליל, נמצא שעצם הגזיזה נעשית לשם הקרבה לע"ז.

ושאלתי את הגרא"ד דונר שליט"א, אם שאל את גם הכמרים עצמם מה דעתם בזה, וגם אמרתי לו מה שהכמרים אמרו לי במפורש שאין זה הקרבה כלל, והשיב לי שגם הוא יודע שכך אומרים הכמרים, ולפני שנסע לשם גם חקר מכומריהם וספריהם וידע מכל הנ"ל, אבל בהיותו שם לא שאל מהם משום שהכמרים הם אפיקורסים, שאומרים שאין בזה שום הקרבה או עבודה, וכן כל אנשי המדע ביניהם מתביישים באמונות ופעולות כאלו, ולכן נותנים טעמים הנשמעים יחסית לגיוניים למעשיהם המשונים.

והנה לפענ"ד, אדרבה, עיקר הבירור היה צריך להיות ע"פ דבריהם של כומריהם, שחשוב מאד לדעת דעתם בזה. וכיון דכוהניהם נשאלו על ידינו וענו כולם כמסיחים לפי תומם בדרך שלא נוגע להם, ובפה מלא מכחישים כל דין הקרבה בקיצוץ שערות, וכן כל ספריהם מעידים כן שאין דרך עבודתה בכך, הם הם שיודעים בטיבה של עבודה זרה שלהם, שהרי הם עובדיה, והם הקובעים בעבודה זרה הזו כיצד לעבדה, וההמון נמשך אחר דעת הכמרים, וזו העדות שקובעת להם ולנו. ועלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה.

ותו, דהרי כמה עשירים יש שאינם גוזזים את שערם בבנין ההוא אלא בביתם, וגם יש שאינם נוסעים לשם אלא מסתפרים בחנויות בכל העולם, ולפי זה מוכח שאין זה ענין של תקרובת לע"ז, שהרי זה אינו בתחום הע"ז בכלל, ולכן יש לסמוך על זה דאין זו דרך עבודתה ואין זו תקרובת ע"ז. וברור שאם יתברר היום לכמריהם שמכיון שההמון חושבים זאת לתקרובת לכן לא נוכל עוד להמשיך לקנות שערות משם, אין שום ספק שהם יעכבו את מחשבת ההמון ויודיעום שאין זו תקרובת, אך עכשיו לא איכפת להם במחשבת כל יחיד, העיקר שיבוא ויסתפר והם הכמרים ירויחו הכסף. ופשוט מאד שהכמרים הם הקובעים בענין ולא מחשבת היחיד, ודבר זה פשוט בין מסברא ובין מגמ' דעבודה זרה והלכותיה, שהכמרים הם החשובים והם הקובעים דרך עבודתם, כדחזינו מדין מעביר זרעו למולך שמוסרו לכמרים, ועוד בגמ' (תמורה כ"ט ע"א) אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו. עולא א"ר יוחנן, עד שימסרוהו לכומרי עבודת כוכבים, ע"ש ובלשון א' של רש"י וברמב"ם (פ"ד מהלכות איסור"מ הלכה ד').

וכעין ראייה מגמ' סנהדרין (ס"ד ע"א): "תנו רבנן, מעשה בסבטא בן אלס שהשכיר חמורו לנכרית אחת, כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא, לאחר שיצאה אמר לה אף את המתיני עד שאכנס ואצא, אמרה לו ולא יהודי אתה? אמר לה ומאי איכפת לך, נכנס פער בפניו וקינח בחוטמו, והיו משרתי עבודה זרה מקלסין לו ואומרים מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך". שמעינן מזה דלא אזלינן בתר דעת העובד, שהרי בעובדא דידן דעת העובד לא היתה אלא לבזותה וכיו"ב, ואפי' הכי נחשב לעובד ע"ז בשוגג, ומינה דהדבר תלוי במחזיקי הע"ז, הם הקובעים מה דרך עבודתה ואין העובד יכול לשנותה במחשבתו.

ומה שס"ל להרא"ד דונר שליט"א שכל כמריהם וחכמיהם מעלימים את הטעם האמיתי מאתנו, שגזיזת השערות היא תקרובת לאליל, אתמהה, הלא שאר דברי שטויותיהם אינם מעלימים כלל וכלל, ומספרים הם שהאליל אוהב פרחים ואגוזי קוקוס, ושהאליל לווה כסף לצורך נישואיו ואין לו לשלם את הרבית ולכן הם נותנים לו מתנות לשלם את החובות שלו, וכיו"ב עוד שאר דברי הבל שאין להעלות על הכתב ועל הדעת, וא"כ מדוע שלא נסמוך עליהם בכל דבריהם ונאמר פלגינן דיבורא, שבחלק מן הדברים הם בושים ומשנים עדותם ובחלק הם מעידים את האמת. ובאמת כל מעשה העבודה זרה הם הבלי הבלי, אבל כל זמן שעובדים אותה הרי זו עבודה זרה והם הבעלים.

ולפ"ז ליכא מקום לאסור, ואין בשערות שום איסור תקרובת ע"ז. ומה שטוען שנמצא לפעמים שאחד שעולה לאולם ע"ז לוקח כמה שערות ואח"כ מחזיר אותן, אינו כדאי להתייחס לכך, דאדרבה כיון דכמעט כולם אין נוטלים שערות לשם, וגם מי שכן לוקח - אינו לוקח אלא מעט שערות, וגם הכמרים אומרים שבנימוסיהם אין להביא את השערות לפני הע"ז, ממילא נראה שאין זה דרך עבודה, וזה שלקח מקצת שערות - או שטעה או לאיזה כוונה אחרת עושה כן.

שוב דברתי עם אחד שגר שם במקום הע"ז כמה וכמה שנים והיה שם מאות פעמים (ה"ה מוה"ר צבי וייסמן מקליפורניה), והעיד לפני שאין הגוים מחשיבים זה לתקרובת כלל וכלל, אלא רק ענין של הכנעת עצמו וכדומה, והעבודה זרה שלהם הוא הפסל הגדול שמונח בבנין מעבר לרחוב ושם מקריבים מה שהע"ז 'אוהב' - פרחים, פירות והעיקר - הרבה ממון... וגם מרחיצים וסכים אותה וקוראים לפני העיתון היומי (וכתבתי זאת כי כל ליצנותא אסורא בר מליצנותא דע"ז), אך אין לזה שייכות כלל לגזיזת השערות. ומה שבא הגרא"ד דונר שליט"א למסקנתו הוא משום שהמתורגמנים שלו תרגמו מהשפה המקומית להינדו ומהינדו לאנגלית ובכהאי גוונא קשה להגיע לתכלית האמת, ובלשונם המקומית (שנקראת טאמי"ל) אף קורים למעשה תגלחת זאת "התקרחות" ואין קורים למעשה זה "הסתפרות", שעיקר מעשה זה הוא להיות קירח בלי שערות ולא שהשערות הם דבר חשוב שעולים לתקרובת או כיו"ב.

ומה שקצת מהנשים מניחים לגזוז רק קצת מהשערות, הוא מטעם שמתביישים להתגלח לגמרי, ובזאת שגוזזים קצת מהשערות מראים רצונם להכניע את עצמם לפני האליל במדת האפשר. ועכ"פ נמצא שהעדות מוכחות היא. ושוב קבלתי תשובה מהרה"ג חיים יוסף דוד וייס שליט"א דיין באנטוורפן, שגם כן שלח שלוחים להודו, ונתברר לו שאין המקום הזה שגוזזים שערות מקום ע"ז ולא תקרובת, והשערות נגוזות באולם אחר שאין שם שום תקרובות.

דין האולם וההר

והנה בדין האולם שגוזזים שם השערות, לפי מה שהבנתי מדבריהם נראה פשוט שאין לו דין ע"ז, ואדרבה הוא האולם שמכינין עצמן לע"ז, ולכן פושטים מעליהם כל מיני טומאה ומכינין עצמן ליכנס לע"ז, ולכן אין להחשיב את האולם של גזיזה אלא כהכנה לע"ז, ולזה הכל מודים שאת השערות הנגוזות לא מעלים לאותו אולם העיקרי שהוא מקום שעובדין ומקריבין לע"ז עצמה.

והנה הגרא"ד דונר שליט"א העיד עוד שעל ההר מחוץ לקלקלין ישנם מקריבים ומשתחווים לפיל, וגם ישנם אנשים שמגלגלים עצמם על הריצפה מחוץ לקלקלין לכבוד האליל, ומשום הכי הגיע הגרי"ש אלישיב שליט"א למסקנה שכל ההר שליד הע"ז הוא מקום

ע"ז ומיקרי "בפני ע"ז". וכנראה שמשום כך חזר הגריש"א שליט"א ממשי"כ בספרו שיש להקל משום שאין התגלחת לפני הע"ז ממש.

ולא הבנתי, דמ"מ אין לזה שייכות עם השערות וכל עבודה מיוחדת היא לעצמה, והלא אין כולם משתחווים לפיל ולא גוזזים שערותיהם לפיל, אלא כל דבר הוי עבודה בפני עצמה, ומי שעובד לפיל לא מוכרח שעובד להע"ז שמתגלגלין לפניו, ואנו דנין על פעולתם בעת תגלחת שערותיהם ולא על ע"ז אחרת שנעשית במקום ההוא, וכל זה אינו מחייב לעשות כל ההר לע"ז ואדרבה על ההרים אלהיהם וגו' אבל ההרים עצמם לאו אלהיהם, וההר לא נעשה ע"ז בכלל. עכ"פ לפענ"ד פשוט שהאולם שמסתפרים שם אינו ע"ז כלל. ושוב אמר לי אחד שהיה שם שאין משתחווים כלל לפיל ע"פ אמונתם, וזה רק ענין של שחוק, שהתיירים נהנים מזה שהפיל משים את החדק שלו על ראש האדם, והרואה היה סבור שהם משתחווים לפיל, ולא היא! בין כך ובין כך, אין זה שייך לגזיזת השערות.

עכו"ם בזמן הזה לאו עובדי אלילים הם

עוד נראה לפענ"ד, דהנה עצם איסור ע"ז בזמן הזה לכאורה צריך ביאור, ובגמ' אמרו (חולין י"ג ע"ב) עכו"ם שבחו"ל לאו עובדי אלילים הם אלא מנהג אבותיהן בידיהם.

וביאר הרמב"ם (פירוש המשניות ריש חולין) וזה לשונו: "שחיטת עכו"ם נבילה ומטמא במשא... ודע, שסיבת היות שחיטת עכו"ם נבילה, ואפי' היה חכם ואפי' ישראל עומד על גביו, מפני שסתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים. ואשר הביאני שלא נאמר עליה אסורה בהנאה כמו תקרובות עבודת כוכבים כפי מה שביארנו במסכת ע"ז, לפי שהעובדי עבודת כוכבים נחלקים לשני חלקים, האחד מהן היודעין לעשות אותה, ר"ל להביט אל המזלות הצומחים לצורך מלאכתם להוריד הרוחניות בהן, ושאר אותן שטויות שמטנפין השכל כמו שמאמינים בעל אמונה ההוא, וזאת עבודת כוכבים ממש. והחלק השני הן שעובדין לאותן הצורות הידועות כפי מה שלמדו מחכמיהם בלבד וכן הם רוב עו"כ, והחלק האחרון עליו אמרו חכמים הענין בלשון הזה עו"כ שבחו"ל לאו עו"כ הם אלא מעשה אבותיהם בידיהם, ועל אלו אמרו שחיטתן מטמא במשא בלבד ואינו איסור בהנאה", עכ"ל. ודבריו העתיק המאירי בחולין (דף י"ג).

וראיתי למרן החת"ס (חולין י"ג ד"ה אין רוב אומות מינין), וזה לשונו: "בודאי הסברא חיצונה נוטה לכך שאין סתם בני אדם באומות מבינים ומשכילים דברים עמוקים כאלה, והם אומרים לעץ אבי אתה כמצות אנשים מלומדה, ולא דעת ולא תבונה. אך לעומת זה הסברא להיפך היתכן שיהיה מי שיש לו מח בקדקדו ולבול עץ יסגוד ישתחוה למכמתתו, מי פתי יסור הנה, לולי שמנערתו וילדותו הבינוהו אבותיו מבטן ומלידה ומהריון. ע"כ מייית ראייה מעדותו של רחב"א אר"י, שנכרים שבחו"ל כולם בני בלי דעת הם, רק שמנהג אבותיהם בידיהם, וכיון שזה

אפשר א"כ הדרן לכללן אפי' במקום דאיכא מינים דידע, מכל מקום אין הרוב ככה", ע"ש. והנראה מדברי מרן דבאמת רוב ההמון הם אנשים שאינם מבינים מעצמן כלל אלא הם כמצות אנשים מלומדה, וכל שהעבודה זרה אינה מובנת שוב יש בה רק משום מנהג אבותיהם בידיהם ולא ע"ז ממש.

וכן נתבטל הרבה ע"ז ואביזרייהו, ככל עניני כישוף ואוב וידעוני, וכתב הרמב"ם בספר המצוות: "והמצוה התשיעית היא שהזהירנו מעשות מעשה הידעוני, והוא גם כן מין ממניי עבודה זרה". וכן משמע מדבריו בהלכות ע"ז, ובחינוך (מצוה תקי"א) כתב שהם ניצוץ מעניני ע"ז, ובמנחת חינוך כתב שלפי זה אפשר שגם במקום סכנה אסור כעבודה זרה ולא גרע מאביזרייהו דע"ז, וצ"ע, עכ"ד. ועיין עוד ברמב"ן (פרשת שופטים, עה"פ לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם). וראה גם בתפארת ישראל למשניות סנהדרין (בועז פ"ז משנה ז' אות ג'), וזה לשונו: "אולם כגון דא ודאי מצוה להודיע, דיפה כתב כאן רבינו הגאון מה"ר יעקב חאגיז זצוק"ל בעץ החיים, וז"ל בקיצור, דעתה קרוב לאחרית הימים שיתפשט האור האלקית על כל בשר, וראו כל בשר כי אין עוד מלבדו, לכן האור הזה כבר הבקיע ומאיר ובא, והטומאה כליל תחלוף, וכבר גער ה' בשטן ונתבטלו כחות הטומאה האלו, וכל בעלי אומניות האלו יבש ידם, הכל סר יחדו נאלחו, ואין גם אחד אשר כח בידו לכשף או לנשף, והאמונה באלה ובכח הכישוף כעת, לא תקונן רק במוחי השוטים והתינוקות. והעיד עוד הגאון הנ"ל בשם גדול הדור אחר, כי חפשו אנשי שם בתורה וביראה בכל קצוות הארץ, ולא מצאו כל אנשי חיל אפילו רק שמץ ממשות מדברים אלו, וכל איש נאמן אמור יאמר רק כך שמעתי, אבל אין אומר ואין דובר דברים "כך ראיתי", ולכן עכשיו כל ענינים אלו רק דמיונות כוזבות, והבל ורעות רוח. עד כאן תוכן דברי הגאון הנ"ל שכתב כן לפני ב' מאות שנים.

והרבה האריכו בספרים הקדושים בזה, ובגמ' ע"ז (דף י"ד): "גמירי, דעבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הויין, ואנן חמשה תנן, ולא ידעינן מאי קאמרינן". חזינן דבמשך הדורות נתמעטו דרכי הע"ז, ואכמ"ל.

שיטת הרמב"ם בזה

ולפירוש הרמב"ם בפירוש המשניות ריש חולין, צ"ל דכל היכא דמוזכר בהלכות ע"ז איסור הנאה הכוונה לעובדי כוכבים ממש, וכן משמע קצת מפירוש המשניות (מסכת ע"ז פ"ג מ"א): "כל הצלמים אסורים, חושבין בעלי זה המעשה כי כשתהיה השמש במעלה ממעלות הגלגל, איזה מעלה שתהיה, יעשה צלם לאותה המעלה על דמות הצורה המיוחדת לאותה המעלה, ונראים ממנו כחות במציאות בעניני אותה צורה והפועלים המיוחדים לה, והם מקטרים לאותו צלם ומתפללים לו ומגדלין אותו בשעה שתהיה השמש באותה מעלה, וזה מין ממניי הצלמים ונקרא בערבי טלאס"ם". ע"כ. ופסקו הרמ"א (בסי' קמ"א סעי' ג').

והמאירי (בריש פ"ד ממס' ע"ז) כתב: "כבר ידעת על האמות הקדומות שכל אמונותיהם סובבות לעבוד לצבא השמים זה בכה וזה בכה, והיו עושין צורותיהם על דמיון איזה כח עליון בהורדת הרוחניות, וכבר ידעת מסתרי הרב מורה צדק ז"ל, היות הגלגל נחלק לארבעה כדורים, לכל אחד מהם יסוד מארבעת היסודות, יהיה הכדור ההוא התחלת כח היסוד ההוא והוא המניעו תנועת ההויה, והוא שכדור הירח מניע המים וכדור השמש מניע האש וכדור חמשת כוכבי הנבוכה מניע האויר וכדור הכוכבים העומדים מניע הארץ, והוא סבת התאחרות תנועתה לקבלת ההפעלות וההמזגות לאחר תנועת הגלגל המניע, וזאת האומה, ר"ל עובדי מרקילוס, היתה עבודתם ליסוד הארץ או למניעה לאדיקותם בעבודת האדמה ולהיות האבנים יותר מפורסמים בדוממיות ובאיחור תנועה לקבלת ההמזגות וההפעלות היו עושין צורתן אבן און ועיקר הצורה היתה אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן על שם צורת איזה כוכב ידוע אצלם, זהו עיקר מרקילוס", עכ"ד.

ומה שהעתיק המאירי מהרמב"ם הוא בספרו מורה נבוכים (ח"ג פרק כט-ל), שהביא שגעונות עובדי עבודה זרה ממה שנפשות ההמון נוטות אליו ונקשרות בו, ר"ל עשיית הטלסמאות והורדת הרוחניות והכשוף והשדים והמזיקים והשוכנים במדברות. ועיין עוד במאירי (ע"ז דף ב'): "ומתוך כך עיקר הדברים נראה לי שדברים אלו כולם לא נאמרו אלא על עובדי האלילים וצורותיהם וצלמיהם, אבל בזמנים הללו מותר לגמרי. ומה שאמרו בגמ', נצרי לעולם אסור, אני מפרשו מלשון "נוצרים באים מארץ מרחק" האמור בירמיה, שקרא אותם העם נוצרים על שם נבוכדנצר, וידוע שצלם השמש היה בבבל ושכל עם נבוכדנצר היו עובדים לו, וכבר ידעת שהחמה משמשת ביום ראשון כענין ראשי ימים, ומתוך כך היו קורין לאותו יום נצרי על שם שהיה קבוע לנבוכדנצר על צד ממשלת חמה שבו והדברים נראין וברורים".

אלא שבב"י (ריש סי' קכ"ג, בחלק שנשמט ברוב דפוסים מיראת הצנזור) כתב: "ונראה שדעת הרמב"ם שלא לחלק בין גוים שבזמנם לגוים שבזמננו, שכתב בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות (ה"ז), כל גוי שאינו עובד ע"ז כגון אלו הישמעאלים, יינן אסור בשתיה ומותר בהנאה, וכן הורו כל הגאונים, אבל הנוצרים עובדי ע"ז הם וסתם יינם אסור בהנייה", עכ"ל. ומדסתם ולא חילק, משמע דלא מפליג בין זמן לזמן כלל", עכ"ל. ולפינו ברמב"ם הנדפס הגירסה (בהלכות מאכלות אסורות): "כל עכו"ם שאינו עובד עבודת כוכבים כגון אלו הישמעאלים, יינן אסור בשתיה ומותר בהנייה, וכן הורו כל הגאונים אבל אותם העובדים עבודת כוכבים סתם יינם אסור בהנייה" עכ"ל. ולפ"ז יש מקום לפרש דרך אלו היודעים בטיב ע"ז אוסרים יין בהנאה. ולפי גירסת הב"י יש לומר דהרמב"ם חזר בו מפירוש המשניות לענין דינא, אך מכל מקום חילוקו קיים בהסבר עכו"ם שיודעים בטיב ע"ז ומשמשיה ובין אלו האוחזים מעשה אבותיהם, ולדידן קיי"ל לחלק כן.

שוב מצאתי שכ"כ בשו"ת הראנ"ח (סי' קי"ב) בתשובתו הידועה אודות יין נסך, שהעתיק לדברי הרמב"ם ז"ל: "וכן כל גוי שאינו עובד עבודה זרה, כגון אלו הישמעאלים, יינם אסור בשתיה ומותר בהנאה וכן הורו כל הגאונים, אבל הנוצרים עובדי עבודה זרה הם וסתם יינם אסור בהנאה", וכתב על זה: "אלא שנראה מדבריו לכאורה שהנוצרים בכלל עובדי עבודה זרה הם ולא יצאו מכלל עובדי ע"ז אלא הישמעאלים, שלא כדברי רשב"ם. והמקומות שנהגו ליקח יין מן הגוים שאינם מחשיבים הגוים שבזמנם עובדי ע"ז ואיפשר לחלק בנוצרים שבזמן הרב ז"ל, או שהרב ז"ל מלתא פסיקתא נקט - ישמעאלים, דקים לן בהו בלתי ספק דלא פלחי, והוא הדין לכל נוצרים דלא פלחי, דאף בנוצרים שבזמן הזה מקומות מקומות יש, ולא פסיקא בהו מלתא, ומכל מקום אין לנו אלא פשיטות המנהג שכתבו הפוסקים האלה שפשט להתיר", עכ"ל.

יין נסך ותקרובת ע"ז בזמן הזה

יסוד זה, שעכו"ם בזמן הזה מנהג אבותיהם בידיהם ולא עובדי ע"ז הן, מובא בכמה מקומות בהלכות יין נסך והלכות עבודה זרה: הרמ"א בריש סי' קכ"ג כתב, דבזמן הזה אין יין נסך אסור בהנאה (ולהלן נפרש דבריו ע"פ הב"י). וכן בסי' קכ"ד (סעיף כ"ד): "ובזמן הזה דהאומות לאו עובדי כוכבים הם - כל מגען מקרי שלא בכוונה" (ועיין עוד ברמ"א סי' קכח, א'; קכח, ד'; קלב, א-ב; קלב, ז; קלג, א).

וכתבו הראשונים במסכת ע"ז (עיין ברשב"א דף נ"ח ע"ב, ובדף ס"ד ע"א, ובחידושי הריטב"א ע"ז דף נ"ז ע"א, ובמרדכי בסי' תתנ"ו, ורבינו ירוחם נתיב י"ז ח"א, ועוד הרבה) שיטת רש"י בשם הגאונים שהאידינא אין הגויים בקיאים בטיב ע"ז ומשמשיה אלא שמנהג אבותיהם בידיהם ולכן מגען מותר בהנאה. וזה לשון הטור (יו"ד סי' קכ"ג): "אבל הרשב"ם כתב בשם רש"י שכתב על שם הגאונים דבזמן הזה אין איסור הנאה במגע של גוי ביין שלנו, דגוים בזה"ז אינן רגילין לנסך, והוו לענין ניסוך כאילו אינן יודעין בטיב ע"ז ומשמשיה". והוא לשון התוס' בע"ז נ"ז ע"ב.

וכתב על זה בבית יוסף (ובהרבה דפוסים נשמט מחמת הצנזורה): "ואני תמה על דברי רשב"ם בשם רש"י, היאך כתבו דגוים בזמן הזה אין רגילים לנסך לע"ז, דהא חזינן הני גוים דמנסכו יין, ולחם אונים היא להם, והיא עיצומה של ע"ז. ויש לומר, מכל מקום לא מיקרי ההיא נסך, כיון דלא שפכי ליה קמי עבודה זרה בדרך ניסוך פנים, אלא שהגלח מקריבו קמי עבודה זרה ואחר כך שותהו, נהי דמיתסר משום תקרובת ע"ז, מכל מקום לא מיקריא ההיא עבודה ניסוך", ע"כ. וכוונתו צריכה בירור, וצריך לומר דכיון דאינה דומה לניסוך ממש אלא לתקרובת, לכן לא שייך לגזור בסתם יין איסור הנאה אטו ניסוך, כמו שלא גזרו בשאר דברים אטו תקרובת, ועי' בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' ק"פ).

וכדברי הב"י כתב האשכול (הלכות יין נסך סי' נ"ט): "תשובה לרבנא יעקב בן רבנא משה ז"ל... ועוד חזי לן דמותר בהנאה, דגוים שבחו"ל לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מנהג אבותיהם בידיהם, ובזמן הזה אין מנסכין יין לעבודה זרה אלא תקרובת בעלמא. ואפילו יינו של גוי ההוא דמקריב אסור בהנאה, אבל אידך אין אסור אלא משום מגע גוי, וגזירה היא, הלכך יינו של ישראל העשוי ביד גוי מותר בהנאה, שאין בו משום תקרובת ע"ז ולא משום יין נסך". והאשכול חולק, ובאמצע דבריו כתב: "ומה שכתב עוד דגוים שבחו"ל לאו עובדי ע"ז - ליתא, דלא אמרו אלא שאינם כמינים האדוקים בעבודה זרה, אבל גזרת סתם יינם איתא בכולהו, ויש שאומר שהגוים בזמננו אין יודעים בטיב עבודה זרה", וכו'.

ועיין ב"ח (סי' קכג, ד) הביאו הש"ך סק"ב, שהוסיף להקל ביותר: "דאפי' שפכו ליה קמיה עבודה זרה כדרך ניסוך פנים, מ"מ כיון דקיי"ל דגויים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה ניהו אלא מנהג אבותיהם בידיהם, א"כ מה שמנסכין יין לעבודה זרה אין קרוי ניסוך כלל, כיון דקרינן בהו שאין יודעין בטיב עבודה זרה ומשמשיה, דמהאי טעמא אין רגילין לנסך לעבודה זרה, כלומר, אין רגילין לנסך תמיד אלא לפעמים", עכ"ל. וחזינן מדבריהם להקל אפי' בנסך ממש ותקרובת בזמן הזה לענין היתר הנאה. ולפי זה בנידון דידן - אפי' יכוונו בשערותיהן לתתן לאליל לא יאסר.

תקרובת ע"ז שאוכלים הכמרים

תו מצינו שהתירו הראשונים כעין תקרובת שנהגו הגוים בזמנם, עיין רשב"א (ע"ז נא, ב): "ואותן ככרות שלוקחין מן השוק ומקריבין אותן לפני הע"ז אסורין, דכעין פנים איכא... וכתב רבינו הרב נ"ר, ורבינו יצחק ז"ל היה אומר שאין הככרות תקרובת, לפי שאין מתכוונים אלא לתתם לגלחים, ודוקא באותן דורות שהיו עובדי עבודה זרה אומרים שהע"ז אוכלת ונהנית מן התקרובת היה התקרובת אסור", ע"ש.

וכ"כ בחידושי הריטב"א שם, וזה לשונו: "ולענין לחם אונים והאובלדש שרגילין הגוים בזמן הזה, כתבו בתוספות בשם רש"י ז"ל שהיה אוסרן, שהרי תקרובת עבודה זרה הן ומשעת לישא נאסרין דאיכא כעין זביחה, ואע"פ שמשברין אותם אחר כך וגם מוכרין אותן - אין ביטול לתקרובת עבודה זרה, אבל ר"י ז"ל היה מתירם, שאין מתכוונין אלא לתתם לגלחים. ונראין דבריו ז"ל, חדא, דאנן כר' יוחנן קיימא לן דבעי כעין פנים ממש, ואע"ג דפרישנא לעיל שהוא אוסר מדרבנן כשיש כיוצא בו בפנים, והכא הא איכא בפנים לחם הפנים ואיכא בלישה דבר המשתבר כעין זריקה והן עושין אותו לכך, הני מילי דבר הנתון לעבודה זרה להיות לה תקרובת, אבל זה אין עושין לדעת תקרובת אלא אותו שמשקין אותו הכומר ואוכל אותו שם, אבל שאר האובלדש דורון לכומרים הוא, ומה שמניחין אותו בפני עבודה זרה אינו בדרך תקרובת כלל, אלא כמי שנותן לה פרס לכומריה, הילכך הרי הן מותרין למי שלא נזהר מפת

של גוים. וכן דעת מורי הר"א הלוי ז"ל, וכן נהגו ברוב המקומות, וכן נראה ודאי להלכה, ועם כל זה - שומר נפשו ירחק מהם". עכ"ל.

וכן פסק בכל בו (סי' צ"ז ד"ה כתב הר"ר): "ואותן ככרות של עבודה זרה שנותנין לכומרים שמקריבין לעבודה זרה, מותרין, דאין נותנין אותן להאכיל לעבודה זרה, ואם כן לא הוי תקרובת אלא נותנין לכומרים".

וכן כתב בב"י (יו"ד סי' קל"ט, מהדורת מכון ירושלים, ונשמט בהרבה דפוסים): "וזה לשון המרדכי שם (סי' תתמ"ב), לחם חק לכומרים אינה תקרובת לעבודה זרה, כי בימים הראשונים היו מאכילים לעבודה זרה עצמה, מה שאין כן בזמן הזה. וזה לשון הר"ן שם (כג: ד"ה גמ' מה מת), כתוב בחידושי הרמב"ן (נא. סוף ד"ה הא), לחם אונים שלהם - הראב"ד ז"ל התיר ששכר גלח הן, ע"כ. ואיני יודע אי זה לחם התיר, עכ"ל [הר"ן]. ונראה לי שטעמו מפני שלחם אונים משמע דהיינו העוגה שקורים אושטיא, והוא תימה בעיניו להעלות על דעת להתירה מפני שהיא תקרובת עבודה זרה ממש. ולפי הטעם שכתבתי בשם המרדכי משמע דאפילו לחם זה לא הוי תקרובת", עכ"ל הב"י.

וכעין זה כתב בתוס' רי"ד (דף נ"ז ד"ה תינוק): "ונראה לי שגם הנוצרים בזמן הזה אין מנסכין לעבודה זרה כלל ולא מקריבין זבחים לעבודה זרה כבראשונה, אלא שעושין מן היין דמו שלחשור", ע"ש. וזה דרכם כסל למו, שמשימים יין על המזבח שלהם בבית התיפלה לפני העבודה זרה, ועיין בספר העיקרים (מאמר ג' פרק כ"ה).

ונדון דידן דומה לדברי הראשונים הנ"ל, שהכמרים כוונתם לעצמם, להרויח ממון, ועוד, שגם אלו שמסתפרין לעבודה זרה ממש הרי יש טעם לדבר שמסתפרין והוא משום הכנעה ושאר טעמים, וכל שיש להם טעם אחר לתקרובתן כגון משום הכנעה וכיו"ב, אע"פ שנותנין אותו לפני האליל לא מיקרי תקרובת ע"ז.

שחיטת כומר - היתרו בהנאה

ושמעתי מי שאומרים שלא נאמר הכלל הזה אלא לענין יין נסך, ודבר זה טעות, שהרי לפי הב"י והש"ך הרי יין נסך זה תקרובת, ומ"מ כתבו הב"ח והש"ך להתיר.

והנכון שמצינו שמשמטמטין בהיתר זה בכמה דיני ע"ז: עיין בתבואות שור (סי' ב' אות ג'): "שחיטת מין, בחולין דף י"ג דייקנן מדתנן שחיטת נכרי נבלה, הא דמין (פירוש כומר, בין עכו"ם ובין ישראל) לעבודת כוכבים ומזלות, והיא אסורה בהנאה כתקרובתה. ומימרא זו השמיטוה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור וכל הפוסקים המפורסמים וכו'. ובתורת הבית הארוך והקצר כתב, נכרי ששחט פסול, התחיל אחד מהפסולין כגון נכרי או מין וכו', שחיטתו פסולה, ולא הביא הברייתא דשחטה מין אסורה בהנאה וכו', רק רבינו ירוחם כתבה ובב"י הביאה ולא

בשו"ע, ולבוש ופר"ח הביאה וכן ש"ך סי' ד', ותמהני שלא הרגישו לתת טעם להשמטת הפוסקים מימרא זו.

ולענ"ד נראה פשוט הטעם מדאמרינן התם בגמ' גוים שבחו"ל בזמן מוסדי התלמוד לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מנהג אבותיהם בידיהם, ופירושו שאינן יודעים בטיב ע"ז ואינן אדוקים בה כ"כ להיות מחשבתם לה, בין כמרים בין אינן כמרים, ועיין בפירוש המשניות ריש חולין. ומתני' דשחיתת נכרי דדייקא מינה הא דמין לעבודה זרה, היינו בארץ ישראל, דבא"י הוי מיעוט מינים בזמנים הקודמים דהוי ידעי בטיב וכו'. ונראה דהשתא לא מפלגין [פירוש, בין מין לסתם גוין], ותדע, דכל דיני ניסוך דמקילין האידנא מטעם דעכו"ם שבזמן הזה אינן יודעים בטיב וכו', ולא אישתמיט שום פוסק לחלק בין נכרי לכומר, והב"ח כתב (ריש סי' קכ"ג) והביאו הש"ך, דאפי' חזינן דשפכו ליה קמיה עבודה זרה מותרת בהנאה מטעם דלא הוי ניסוך. ועוד ראייה, מתשובות הרשב"א (סי' רמ"ב): "אי פת כומרים אסור כפת של גויים, ואנן תנינן בפ"ג דחולין, פת מין כפת כותי ע"ש בתוס', אלא שמע מינה דכומרים אין דינן כמין דהתם" וכו', וסיים: "ומ"מ לא מלאני לבי להתיר לכתחילה כי אם בדיעבד במקום הפסד", עכ"ל, ע"ש. ודברי התבואות שור פסקו להלכה בשו"ע הרב (ריש סי' ב') דבזמן הזה אף הכמרים אינם אדוקים בע"ז כל כך, כי מעשה אבותיהם בידיהם ויש להתיר שחיתתם בהנאה בהפסד מרובה ע"ש.

יום אידיהם של גויים בזמן הזה

כתב בטור (יו"ד סי' קמ"ח): "והאידנא, כתב הרשב"ם בשם רש"י שהכל מותר, דלאו עובדי אליל הם ולא אזלי ומודי". ובמחבר (יו"ד סי' קמ"ח סעיף י"ב): "יש אומרים שאין כל דברים אלו אמורים אלא באותו זמן, אבל בזמן הזה אינם עובדי עבודת כוכבים, לפיכך מותר לשאת ולתת עמהם ביום חגם ולהלוותם וכל שאר דברים". ולשון הלבוש (יו"ד סי' קמ"ח סעיף י"ב): "יש אומרים שאין כל הדברים האלו הנאמרים בסי' זה אמורים אלא בזמניהם, שהיו הגוים אדוקים בעבודה זרה והיו יודעים בטיב ע"ז לעבדה, אבל גוים שבזמן הזה לא עובדי ע"ז הם ואינם יודעים בטיב עבודה זרה, לפיכך מותר לשאת ולתת עמהם" וכו'.

שאר דיני עבודה זרה בזמן הזה

בדרכי תשובה (סי' קל"ח ס"ק ט') הביא משו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' ע"ח), דבזמן הזה יש להקל בשעת הדחק בתשמישי עכו"ם, כיון דאינן אסורין עד שיעבדו, ועכו"ם שבזמן הזה לא עובדי עבודה זרה הם אלא מעשה אבותיהם בידיהם, ע"ש. ועיין בספר מנחת פתים בחידושו לסי' זה שהביאו, וסיים שהוא חידוש גדול ומשמעות יתר הפוסקים לא נראה כן, עכ"ד. ובשו"ת הרי בשמים (מהדורה ה' סי' כ"ח) הביא דבריו כסניף להקל. ובדרכי תשובה (קנ"א ס"ק י"ב) בענין למכור כבש לגוים בחגא שלהם, צירף טעם להקל משום דבזמן הזה ליכא ע"ז.

ויסוד זה מובא גם לענין קידושין, והוא בדברי בעל העיטור המובאים בבית יוסף (אה"ע סי' מ"ד): "ויש אומרים, דמשומד לעבוד ע"ז דינו כגוי גמור ואין קידושיו קידושין. וכתב בעל העיטור, ומסתברא דקיי"ל גוים שבחוץ לארץ לאו עובדי עבודה זרה הם - האידנא אינו משומד לע"ז".

ומצאתי לידיד נפשי, הגאון הגדול מוה"ר עובדיה יוסף שליט"א (שו"ת יביע אומר חלק ב' יו"ד סי' י"א ד"ה ועדיין), שנגע בהא הלכתא דעובדי כוכבים שבחו"ל, והביא דעת המחבר בשו"ע (יו"ד סוף סי' קמ"ח) ודברי הרמ"א, וכתב דהם לא התירו רק לענין דאזלי ומודי לעבודה זרה, ולזה לא חששו בזמן הזה ולא לנידון דידיה. ונגע שם משו"ת יהודה יעלה למוהר"י אסאד (יו"ד סי' ק"ע) דרצה לומר דגם לשאר דברים אמרינן כן, והביא שחלק עליו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ג אות ג'). וז"ל המנחת אלעזר שם: "בענין מקום שמקפידים הכמרים שהיהודים ידליקו נרות ביום אידם, והחת"ס בתשובה כתב שצריך למסור נפשו על זה, והגאון מהרי"א המציא היתר, וכתב כיון שבזמן הזה לאו עובדי עבודה זרה הן - לא מקרי אליל שלהן עבודה זרה. ונבהלתי בראותי הדברים האלה, שהרי ברמב"ם (ובדפוס החדשים נחסר זה מפאת גזירות הבקורת בעו"ה) מפורש יוצא דעבודת הנוצרים הוא ע"ז וחייב סקילה", עכ"ד.

ולפי מה שהבאתי לעיל מהראנ"ח על דברי הרמב"ם, לא קשיא מידי על מהרי"א. וגם כדברי מהרי"א כתב תבואות שור הנ"ל, דגם לשאר מילי הלכה הוא דעכו"ם שבחו"ל אינם עובדי כוכבים אלא מנהג אבותיהם בידיהם, וגם בדרכי תשובה (ק"נ ס"ק י"ד) העתיק לדברי מהרי"א ולא השיג עליו.

ואמנם כי לא השתמשו הפוסקים בסברא זו בכל דיני עבודה זרה, והרי גם בגמ' חולין אמרו זאת רק לענין שחיטה סתם ולא לענין היכא שמכוון לעבודה זרה ממש ואדוק בה. וגם לענין יום אידיהם איתא בגמ' (ע"ז דף ז:): בגולה אין אסור אלא יום אידם [ולא ג' ימים לפניהם ולאחריהם], ופירש"י שם דטעם הקולא בגולה משום דאין העובדי כוכבים אדוקין כל כך בעבודת כוכבים, כדאמרינן עובדי כוכבים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים ניהו. והגם שבגמ' לא התירו את יום אידם בעצמו, מ"מ כתב הרא"ש שם (סי' א'): "והשתא דחזינן דגוים שבחו"ל לא אדוקי כלל - אפי' ביום אידם יש להתיר לכתחילה". ולשון הריב"ש בתשובה (סי' קי"ט, ומועתק בגליון השו"ע סוף סי' קמ"ח) "שחכמים בתקנה זו לא השוו בה מידותיהם, אלא הכל לפי הזמנים ולפי המקומות ולפי האנשים", ע"כ. וכן כתב המאירי על מסכת עבודה זרה (דף כו.) ובדברי האשכול שהבאנו לעיל, ועיין עוד ש"ך (סי' קנ"ה, ט"ז). גם הרמ"א (סי' קכ"ד סעיף כ"ד) פסק שכשנגע הגוי שלא בכוונה היין שרי, ואין לפרסם הדבר בפני עם הארץ.

ומה שכתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קל"א) והחזון איש בסנהדרין (ליקוטים סוף סי' כ"ב, וחלק יו"ד סי' ס"ב ס"ק י"ח) שהא דאמרו שבחו"ל לאו עובדי כוכבים הם אלא מעשה אבותיהם בידיהם אינו אלא רפיון ידם מעכו"ם, אבל אין נפקותא בזה לא לענין איסור והיתר ולא לענין

חיוב ופטור, ותקרובתן משום מעשה אבותיהם אסורה מהתורה ככל תקרובות, עכ"ד, כוונתם כנ"ל שחז"ל לא הקילו בכל דיני עבודה זרה משום הסברא דמעשה אבותיהם בידיהם, אבל היכא דהגוים אינן אדוקין כלל, שוב סמכינן על זה בכמה ענינים, כמ"ש הרא"ש הנ"ל וכל הפוסקים, ובש"ך מהב"ח דאפי' נסך ממש לפני עבודה זרה מותר. וכן השתמשו הפוסקים בסברא זו במקום הפסד וכדו' או במקום דאי אפשר בענין אחר.

ע"ז בזמן הזה - בספק ובהפסד מרובה

בתבואות שור (סי' ד' ס"ק י"ז) לענין שותפים בבהמה שאחד מהם אמר ששוחרט הבהמה לעבודה זרה, ותוכן דבריו: דאע"ג דמשמע מדברי התוס' (חולין י"ג וע"ז ל"ב) דהנאת תקרובת ע"ז דאורייתא, וכן משמע מהרמב"ם הלכות עבודה זרה, מ"מ משמע מדברי התוס' (בבא קמא ע"ב ד"ה דאי) די"ל דהוא מדרבנן, והא דכתיב "ויאכלו זבחי מתים" דמיניה ילפינן איסור אכילה בע"ז מדאורייתא, דהוקש למת - לענין אכילה איתקש ולא להנאה, ומי יודע באיזה פוסקים מצא הטור כדבריהם דהנאה אסורה רק מדרבנן ולכן היקל בספיקו, וכן נראה לי לדינא להקל בזמן הזה בהפסד מרובה, דהא מקילינן בכמה קולות לענין ע"ז ויין נסך כמבואר בהלכותיהן, מטעם גוים בזמן הזה לאו עובדי עבודה זרה הן, ע"ש.

עכ"פ הרי לן היתר גמור בשערות, דאולי אין כאן איסור תקרובת, ואפי' אם תמצא לומר שיש בזה משום תקרובת, מכל מקום בכל פאה יש להסתפק שמא אינה מאותו אדם המחשב לעבודה זרה אלא מחלק האנשים שמחשבים לשם הכנעה וכדו', וא"כ שוב יש לסמוך דתקרובת מדרבנן ולהקל בספקו בהפסד מרובה.

ומה שכתב התבואות שור שהטור מצא שאר פוסקים הסוברים שתקרובת אסורה רק מדרבנן, עיין בשאלות (פרשת האזינו) ובהעמק שאלה (דף רסח) דס"ל באמת דהוא מדרבנן, ובשטמ"ק עמ"ס חולין (הנדפס מחדש, דף י"ג) כתב לחלק דיין נסך אמנם דאורייתא אך שאר תקרובת מדרבנן.

"מנהג אבותיהם בידיהם" בנדון דידן

ושמענו מהבית יוסף בהלכות יין נסך, דשיטת רש"י דסתם יינם מותר בהנאה בזמן הזה אע"פ שעדיין מנסכים וניסוכם נאסר משום תקרובת, מ"מ סתם יינם שרי, כיון שאין בקיאתן בזמן הזה בטיב עבודה זרה, ועוד דהגלחים אוכלים את התקרובת, וכן פסק הרמ"א. ובש"ך פסק, דאפילו מנסכים לפני ע"ז ממש, לדידן אינו נאסר בהנאה. ובתבואות שור כתב דאפי' כומר המנסך יינו מותר. וא"כ הכי נמי הני שערות, דאפי' אם נחשיבם לתקרובת, מ"מ הרי גדר 'אינן בקיאתן בטיב ע"ז' ביארו הרמב"ם בפירוש המשניות והחת"ס, ופשוט שהני פתאים בארץ הודו אינם אדוקים יותר מהכמרים בערי צרפת ואיטליה וספרד בזמן הראשונים, שדרכם היה לנסך ולהקטיר (עיין תוס' ע"ז דף נ:), וא"כ לא גרע דינם מכומר המנסך יין לפני ע"ז דשרי. ואע"פ

שהם הולכים בהמוניהם להשתחוות לע"ז, כתב באור זרוע הגדול (מסכת ע"ז ריש פ"א): "ואע"ג דחזינן להו דאזלי לתועבה בכל יום, כל מה דעבדי אינו אלא מנהג אבותיהם בעלמא". ועוד, הרי לא כל המתגלחים מחשבין לתקרובת, והרבה מהן מתגלחין משום הכנעה וכדו', וגם הרי הגלחים מוכרים את כל השערות ונהנים מהם, וגם דעת התבואות שור הנ"ל להתיר בהנאה במקום ספק והפסד מרובה.

ובנידון דידן ההיתר מרווח יותר, לא מיבעיא להכמרים שהם אומרים שאין זה עבודה זרה כלל דאין ספק דשרי, אלא אפילו לחלק מההמון שחושבים שזה עבודה זרה, מ"מ הרי בטל דעתם לגבי הכמרים שלהם האומרים שגזיזת השערות מעולם לא היתה בכלל תקרובת ע"ז. ואפי' נימא שלא בטלה דעתם, מ"מ כיון שאין דעת הכמרים אתם, א"כ וודאי כו"ע מודו דהכא מנהג אבותיהם בידיהם ואין זה תקרובת הנאסר משום ע"ז גמורה, ולשון הרמב"ם בפירוש המשניות הנ"ל בחילוקו השני: "שהוא כפי מה שלמדו מחכמיהם בלבד וכן הם רוב עובדי כוכבים", וכאן אף גם זאת לא הוי, שהרי חכמיהם מכחישים שזו תקרובת, וא"כ אפי' שהרבה מכוונים לע"ז אך א"א לכנותם 'בקיאים בטיב ע"ז'. וכל שכן לפי מה שהעידו אחרים שאין הם מתכוונים כלל להקריב שערותיהם לע"ז, שלפי זה ההיתר ברור ומבורר.

ולפ"ז אין למנוע מללבוש ולחבוש שערות אלו, צא ולמד מש"כ המזרחי (שו"ת הרא"ם סי' פ"א): "שסתם בתי הגוים מכניסים בם עבודה זרה, שהעבודה זרה היא יותר חמורה ויותר מאוסה מכל העבירות, ועם כל זה אנו שוכרים וקונים בתים מן הגוים ואנו מתפללים בתוכם בכל תפוצות גלותינו, ולא נמצא שום פוצה ומצפצף לערער בזה, וכל המערער בזה אינו אלא טועה, שהרי דברים ק"ו, ומה אם בית מקדשנו שהוא מקדש בית עולמים שהשכינה שרויה בו והוא קדש קדשים לא נאסרו תפלתנו בו אף על פי שהכניסו בו ע"ז וכו', ומה שאסרו לעשות טלית של מצוה מתכשיטי הכמרים, הני מילי לעשות מהן טלית של מצוה או לקנות מהן אבנים וקרשים לבנות בית הכנסת שהוא עצמו נעשה גוף המצוה, אבל ללבוש טלית שלבשו אותו הכמרים לקשט עצמו לעבודה זרה, מותר להכנס בביהכנ"ס להתפלל עמו, כיון שאינו גוף המצוה עצמה" וכו', ע"ש.

הפסד מרובה

עוד מוכרח אני לבאר מה שלא דנו בו כלל, והוא כי לבד מחלק האיסור יש בפסק זה ג"כ דין מדיני ממונות. ונעשה חשבון קצר, הנה פשוט דהלכה זו ופסק זה נוגע לרוב מנשי בני ישראל החרדיות, ומסתמא יש קרוב למיליון נשים בכל העולם שלובשות פאה, ולכל אחת יש בערך שתי פאות, ואם נפסוק לזרוק את הספק ולקנות חדשים תחתיהם, אז יפסידו כל משפחה בערך אלף דולר או יותר עבור זה, ויעלה החשבון לערך מיליארד דולר לבד מהצער שגרמנו. והנה כשאנו דנין צריכין אנו להתחשב לא רק עם הספק איסור אלא גם עם הודאי ממון, שאם באמת אינו תקרובת ע"ז ממש, נמצא שגרמנו לכל משפחה הפסד ממון רב ואין

הפסד מרובה גדול מזה, והתורה חסה על ממון של ישראל, ועי' בדרכי תשובה (סי' ל"א ס"ק י"א) בדיני הפסד מרובה.

והרי ראינו כמה טרחו רבותינו בעלי השו"ע להתיר בכל ענייני סימן קמ"ח בדיני חגי האלילים, להתיר להם לשאת ולתת עמהם וכיו"ב, לבד מסעיף ט' ליכנס לבית העובד כוכבים ביום חגם וכו' ע"ש. וכל בכל שאר המקומות שהבאנו לעיל, והכל בשביל הפסד ממון. ובפרט בתשובות הרשב"א (סי' רנ"ג, הביאו הב"ח חו"מ סי' כ"ה ובפסק הב"ח בהנהגת הוראת או"ה בתחילת טור יו"ד) דרצה לומר דאפי' בדאורייתא מקילין משום הפסד ממון, ואמנם אף להחולק מ"מ בדין הרבה עדים ביררו דלא הוי ע"ז כאמור לעיל, וכיון דכבר נהגו נשות ישראל רבות בשנים לצאת בפאות כאלו בהוראות של גאוני ישראל לפני כעשרים שנה והו"ל החזיק בהיתר ע"פ התורה, וכל דבר שהחזיק בהיתר צריכים עדות גמורה ולא מוכחשת בין לאיסורא ובין לממונות, וכ"ש הכא דאיכא לתרוייהו, ואנן מצינו עדות מוכחשת מכמה עדויות שמכחישין את המציאות וגם אני בעיני ביררתי דלא כוותיה, א"כ לכל הפחות עד שיתבררו כל הענינים הללו לא היה לן לצאת באיסור לכל העולם. ופשוט דבכגון דא יכולין לומר 'אנן אהיתר של ראשונים מחזיקין'.

וגם לא שמעתי מהרבנים המחמירים שליט"א לחייב את הסוחרים להחזיר כסף למי שקנה פאות אלו שאסורות בהנאה לפי דבריהם, ובעל כרחך שבהפסד מרובה כולי עלמא מורים להיתר, וא"כ ההיתר גם לכל יחיד ויחיד.

והנה לא נכנסתי כלל לדון מדין מקיף וניקף שכתב מרן הגרי"ש אלישיב בספרו היתר בדבר משום שהמקיף אין כוונתו לע"ז, וכן העיד הרא"ד דונר שליט"א שדבר זה נכון ושהם אמרו לו בשחוק שוודאי כל כוונתם לכסף, ובכן לא נשתנה ענין זה מאז ועד עתה. ומה שאמר הרב דונר שליט"א שהגוזזים אומרים להגוזזים להניח ידם על לבם וזה מראה על ענין של עבודת ע"ז, הנה אין לו לדיין אלא מה שעיינו רואות, אך העיד לפני הרב צבי וויסמאן הנ"ל שבהודו אין מניחים ידם על לבם בעבודתם בשום פעם, וזה לא מראה שום ענין של עבודה ורק מניחים את ידיהם למטה שלא יפריע לגזיזת השערות, וגם שלח לי תמונות משם, שנראה בעליל שאין ידיהם על לבם בשעת תועבת ההסתפרות.

כמו כן לא דנתי כאן כלל מדיני ספיקות וספק ספיקות ורוב, שכולם היתרים ברורים, שהרי בהודו נמי צריך לחלק, שהרי המדינה גדולה ויש בה לערך כמיליארד אוכלוסין, והמקום ההוא - טירופאטי - הוא מקום מועט לגבי כל המדינה, וכן יש שערות מהודו שלוקחים שלא ממקום הע"ז ושערות אלו מותרים לכו"ע, ומעתה יש כאן ס"ס, ספק אם השערות הם מהגוזזים במקום שיש שם ע"ז או ממקום אחר בהודו, ואפילו למי שרוצה להחמיר ולאסור שערות שנעבד בהם עבירה, מ"מ מאן מפס שפאה זו היא מהחושב לע"ז, ואולי היא רק מהחושב לשם הכנעה, ויש לצרף עוד ספיקות רבים.

ובכל זאת להלכה אני מסכים לדעת הגדולים והפוסקים להפסיק לקנות השערות מהודו משום סחור סחור אמרינן וכו' ולכרמא לא תקרב (וגם זה רק בהודו, או שמוכרים ממש שערות הודו מפורש, אבל חוץ ממדינת הודו לא שמענו לאסור כלל), אבל לענין להחשיבם תקרובת ולאסרם בהנאה מדינא - לפענ"ד לא שמענו. ובס"ד עלה בידינו להצדיק את הצדיק דמעיקרא, ומה שהורו ב"ד מלפנים היא הוראה נכונה בלי שום פתלתול ואין בה שמץ עבודה זרה ח"ו, והנשים שלבשו מכל השערות לא עשו עול ואין צריכין לעשות תשובה על זה.

ובאתי על החתום כ"ה סיון התשס"ד, פה ברוקלין יצ"ו.

הגאון רבי חיים יוסף דוד ווייס שליט"א דיין ומו"צ סאטמר אנטוורפן, מח"ס ויען דוד (קובץ אור ישראל ל"ו)

באם יש איסור תקרובת עבודה זרה בפאה נכרית, עשויה משערות הבאים מארץ הודו, הנה כבר ביארתי ההיתר בשערות אלו בדרך ארוכה בכמה מתשובותי, ועתה אבוא בקצרה. מקור שערות אלו (לפי דברי עד נאמן שנשלח במיוחד כדי לברר פרטי הדברים בדיוק, ושהה שם שבוע אחד), העכו"ם בהודו שרוצים לקבל איזה טובת הנאה מהאליל, מגדלים שערותיהם, והולכים למקום הטינופת ומתגלחים שם, רובם מתגלחים בבית גדול מיוחד לגילוח סמוך ונראה לבית הע"ז הגדול, שנכנסים לשם כמיליון עכו"ם בכל שבוע, ורובא דרובא מהבאים אין מתגלחים כלל, בבית זה גם מתרחצים וגם מכינים השערות למכירה. המגלחים אינם כמרים, רק ספרים אומנים, ואדרבה הם מהשפלים באומה זו. בתוך בית התגלחת לא נמצא שום אליל או תמונה, חוץ מחדר אחד קטן המיוחד לפולחן, ורוב האנשים אינם נכנסים שם, גם בקיר החיצון (מחוץ לבנין, לצד היציאה, כי הכניסה מצד אחר והיציאה מצד השני) יש פסל ענקי, באופן שאין שום פסל לפני המתגלחים שם. אמנם בשעת התגלחת בערך ארבעים אחוז מהמתגלחים מזכירים שם העבודה זרה, ועוד בערך ארבעים אחוז מהמתגלחים חושבים שם האליל בלבם.

אחר שהשליח שאל אנשים אין מספר, כולם פה אחד אמרו שבית זה אינו בית ע"ז, כי בבית עבודה זרה יש פסל או פסילים, ועובדים או מתפללים שם, ומביאים לו דברי מאכל, ומקטירים שם קטורת וכו', משא"כ בבנין התגלחת אין עובדים שם עבודות לאליל (חוץ מחדר קטן כנ"ל), ומכל מקום נחשב להם כמקום קדוש. ומטעם זה הולכים יחד שם, ויש שהולכים כך בכל הסביבה מחמת "קדושת" הסביבה.

יש כלי קיבול לעבודה זרה הנקרא "הונדי", וכל הדורות שמביאים שם (זהב וכסף ומרגליות ואבנים יקרות וכו') מניחים בתוך כלי זה דייקא, כלים כאלו נמצאים בבית העבודה זרה, וגם בבית התגלחת, ושם יש בכל קומה שני כלים האלו עבור השערות שמקפידים מתחילה ליטלם מן הרצפה וליתנם לתוך כלי זה דייקא (כי המטורפים האלה מאמינים שבתחתית כלי זה יש כח השפעת ישועה של הפסל), ומשם לוקחים השיער לייבוש ולעיבוד באותו בנין.

העשירים בדרך כלל אין מתגלחים בבית התגלחת הגדול, רק בבתי מלון שנבנו סביבות מקום העבודה זרה, ומתגלחים על ידי הספרים שבאים אליהם ונוטלים שכר פעולתם. בחדר התגלחת (במלון) יש תמונה של הע"ז על הקיר (תמונות ע"ז נחשבות להם כעין פסלים, ויש להם תמונות כאלו בכל מקומות מושבותיהם, ובמקומות מלאכה, ובכיסם, ולפעמים אף מקטירים לפניהם,

אך אין שום קשר בין ההקטרה לשעת הגילוח), וגם שם יש כלי קטן "הונדי" שמניחים שם השערות אחר הגילוח, ואחר כך מובאים לבית התגלחת הגדול לייבוש ולעיבוד.

אחר התגלחת והרחיצה, הולכין לבית הע"ז הגדול המלא גילולים, ועושים מה שעושים מדרכי עבודתם, חלק גדול מהמתגלחים (5 או 10 אחוז בערך) לוקחים איתם כמה שערות משיער ראשם שנתגלח, ונותנין בכלי ה"הונדי" המונח שם, וגם אלו השערות מובאים בחזרה לבית התגלחת עבור הבירור והיבוש, אבל אין מקטירים מהשערות כלל וכלל.

תקרובת עבודה זרה

איסור זה נלמד מקרא "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם", "ויאכלו זבחי מתים" (ע"ז כח:), והגם דע"ז עצמה ונוייה ומשמשיה יש להם ביטול (ע"י שבירה וכדו'), תקרובת אין לה ביטול עולמית (דף נ.), אמנם לא הוי בכלל תקרובת אלא כשנעשה כעין פנים (גמ' שם). ולפי מה דנקטינן (יו"ד סי' קל"ט סעיף ג') יש בזה שני אופנים: א. דברים שמקריבים למזבח (בשר וככרות יינות ושמינים וסלתות וכו'), נאסרים בהנאה לפני עבודה זרה לשם תקרובת אף בלי שום מעשה כעין עבודת פנים. ב. שאר דברים, אינם נאסרים אלא ע"י מעשה כעין פנים (זביחה ניסוך זריקה הקטרה), ולדעת המחבר סגי בכעין זביחה וכו' (ודוקא באופן שדרך עבודתה במקל באיזה אופן שהוא, כגון שדרכה לקשקש לפנייה במקל).

והני מילי כשעובדה בכך, כלומר שעובד אותה בעצם השבירה, וזה עצם העבודה (למעוטי אם עושה מעשה שבירה כדי להביא השברים אח"כ לעבודה זרה), וכמו שכתב ברש"י רמב"ן ורא"ה ועוד ראשונים בסוגית הגמרא (דף נ"א), וכן מוכח מדברי הראשונים לענין ככרות, דאינן נאסרין מצד הלישה ושבירת החתיכות על דעת להביאן אחר כך לפנייה לתקרובת.

אך לדעת הרשב"א שם, פרכילי ענבים שנמצאו לפני עבודה זרה, נאסרו מחמת שבצרם מתחילה על דעת להביאן אח"כ לפנייה, אבל זה דוקא בפירות דדמי לביכורים שמביאין לפני ה', וכמש"כ הרשב"א, משא"כ שאר דברים, כל שאינו עובדה במעשה השבירה לא נאסרו כלל, וכמו שכתבו הראשונים בפירוש הגמרא (חולין דף ל"ט) דשוחט על מנת להוליך או לקבל דמה לעבודה זרה לא נאסר, ואף בפרכילי ענבים כשאין עובדים אותה בשעת בצירה, לא מקרי תקרובת אף לדעת הרשב"א אלא כשדעתו להביאם לפני עבודה זרה ממש ולהניחם שם לשם תקרובת, וגם לא נאסר עד שיקריבם לפנייה, וכמו שכתב שם הרשב"א.

מעשה גילוח השערות

היות שהנכרים הבאים להתגלח לשם עבודה זרה, אין עושים מעשה הגילוח בעצמם, אלא מתגלחים על ידי ספרים בעלמא (השפלים שבאומה), לא ע"י כמרים, ושלא בפני ע"ז, ובבית התגלחת אין שום אליל, והבנין לא נחשב להם לבית עבודה זרה, ונבנה בשביל מלאכה בזויה

דגילוח והכנת השערות למכירה, וגם אין מקפידים להתגלח שם דוקא, והעשירים מתגלחים בבתי מלון שבסביבה על ידי ספרים שבאים שם ונוטלים שכר עבודתם, וכל מעשה הגזיזה עושים בדרך אומנות, ואין מזכירים שם עבודה זרה, ואין עושים שום תנועה לעבודה זרה, וכן לא הוזכר לא בפי הכמרים ולא בספריהם (אשר שם מבואר כל סוגי עבודתם) שיש ענין של פולחן במלאכת החיתוך, והמאמינים בה וכמריה לעולם אין מהדרים לעשות מעשה גזיזה שערות לעבודה זרה, נמצא דאין כאן עבודה בעצם מעשה הגילוח. ואף דודאי הגילוח הוא לכבוד העבודה זרה, היינו שמתגלחים לכבודה, וזה מצד המתגלח שמסיר שעריו, אבל מעשה הגזיזה מצד המגלח ודאי דאינו עבודה וכנ"ל. וכן כתב דודי הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן רס"ה) וזה לשונו, הן אמת דאף שהמתגלחות כוונתן לעבודה זרה, אבל המגלח אותם שהוא עושה למעשה את הגילוח אינו מתכוון בזה לעבודה זרה (אלא להרוויח כסף) עכ"ל.

ואפילו אם תרצה לומר דיש במעשה הספרים ענין עבודה, דהלא יודעים לפי דעתם המשובשת שיש נחת רוח להאליל בגזיזת השערות, מכל מקום השערות לא נחשבים לתקרובת, דעיקר כונת מעשה הגילוח הוא להסיר השערות לנוול בזה את המתגלחים לכבוד העבודה זרה, וודאי אין כוונתם לעובדה בהקרבת השערות על ידי שבירתן, דעיקר העבודה הוא בהמתגלח שבא למלאות רצון העבודה זרה, לנוול עצמו לכבודה בסילוק השערות, בלי לעשות מעשה שבירה כלל, ודמי למה שכתבו הרמב"ן והרא"ה והשלטי גיבורים שם לענין שיירי שיעור של נרות שהודלקו לפני עבודה זרה, דלא נאסרו מדין תקרובת (וכמו שנפסק בשו"ע שם סעיף מ'), הגם שעשה מעשה שבירה והקטרה על ידי הדלקת הנרות, מכיון שאין בכוונת העבודה בעצם חיתוך ושריפת השעווה לשם הקרבה והקטרה, אלא מדליקים הנרות להאיר לכבודה, ולא דמי לשבירת מקל שכוונת העובדה שישבר המקל לכבודה. וכן כתב הרשב"א שם וז"ל, כללא דמלתא, דלא נקרא תקרובת אלא דבר שאוחזין בחוקי העבודה זרה שלהן שהיא חפצה בגופו של דבר.

ונדון דידן גרע מנרות, שהרי לא הובאו לתוך בית עבודה זרה ולא לפני האלילים, ומבואר בגמ' (דף נא: ובשו"ע שם סעיף ה') דשלא בפני עבודה זרה לא מנחי תקרובת, ומה שנמצא שם מסתמא דאין לתלות דתקרובות ניהו, וכן מציאות הדברים בעבודה זרה זו, דכל מה שמקריבים לה ממיני מאכל וקטורת עושים לפניו דוקא. ועוד, דבהדלקת נרות יש מעשה עבודה (כמו דמצינו במקדש וכמו שכתב שם הרמב"ן) לכבוד עבודה זרה (ובעשיית הכמרים), משא"כ בנדון דידן וכנ"ל, ואפילו אי איתרמי שאחד מהספרים כיוון לשם עבודה ותקרובת, לכאורה לא נאסרו השערות בזה, כיון שאין דרך עבודתה בעצם גופן של השערות כלל, ונקטינן (שו"ע שם סעיף ג') כדעת רש"י דמקל לא נאסר בשבירתו, אע"ג דמתכוון להקריבו במעשה שבירה, אלא אם כן עצם המקל הוא דבר שרגילה בו, וכגון שעבודתה בקשקוש מקל, אמנם יש לדון בזה מאחר דיש מהם שמביאים מקצת השערות לפני עבודה זרה ממש, ונמצא

דדרך עבודתה בהקרבת עצם השערות לפניה, אך עיין להלן לענין ככרות, דמה שנותנין לבסוף לגלחים אינו בדרך תקרובת, ובאמת מסתמא אין לחשוש שאחד מתכוון כוונה אחרת ממה שהוא לפי דתם, וכל שכן מאחר שאינו לפני עבודה זרה, כאורחא דמילתא בכל תקרובת, כמו שכתבו התוס' בחולין (דף מ.).

כוונת המתגלחים לעבודה זרה

והנה כוונת המתגלחים לנוול עצמם בהסרת תפארתם, במסירות נפש לעבודה זרה, ולזה מורידים שערותיהם, והיות שאין מהגלחים בבית עבודה זרה ולפני עבודה זרה, מקום שעושים כל עבודותיהם המתועבות, וגם אין עושים מעשה כלל, ולא נמנה בספריהם בכלל העבודות שעושים לכבודה, נראים הדברים שעצם התגלחת לא נחשב להם עבודה, ולא כל דבר שעושים מחמת אמונתם ודעתם המשובשת הוי בכלל עבודה, וכדמצינו בגדידה שחובלים בעצמם בכלי לפני עבודה זרה ודרכה בכך, דלא נחשב עבודה, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק י"ב מהלכות ע"ז הלכה י"ג ובכסף משנה שם, ובנימוקי יוסף הובא בבית יוסף סימן ק"פ), ונדון דידן שאינו בפניה ובשב ואל תעשה גרע מיניה, וכן כתב דודי הגר"מ שטרנבוך שליט"א בתשובה שם וז"ל, אין בתגלחת עצמה שום פולחן רק המטרה להסיר השערות עכ"ל.

ואפילו אם תמצא לומר שדעת המתגלחים לעובדה בעצם הגילוח, הרי אין עושים בעצמם מעשה שבירה, ונקטינן (יו"ד סימן ד' סעיף ג') דזה מחשב וזה עובד לא אמרינן, אף בזביחת בהמה דמעשה שחיטה הוא אצלם עבודה גמורה, וכל שכן בנדון דידן דמעשה חתיכת השערות אינו עבודה כלל וכנ"ל, וזה ברור דכפית ראשם של המתגלחים אינו מעשה גזיזה לעבודה זרה, דמסייע אין בו ממש (נקודות הכסף יו"ד סימן קצ"ח), ועכ"פ פשוט דאינו משתתף כלל בפעולת הגילוח, ולא מהני לאסור אלא במעשה ממש של זביחה פורתא (נקודות הכסף יו"ד סימן ב'), או בסיוע בעצם פעולת הזביחה, כגון שנים אוחזין בסכין ביו"ד סימן ה' סעיף ג', ובהא מיירי התבואות שור שם סימן ד'. ובלאו הכי פשוט מאד שאין כוונת המתגלח לעבוד עבודה בעצם הסיוע שמסייע במעשה הגזיזה של הספרים.

וכבר מבואר דאף אם היו הספרים מתכוונים לעבודה במעשה הגזיזה, השערות לא נחשבו לתקרובת, ולמה הדבר דומה, לקצירת עשבים בחצר לפני עבודה זרה, דאף אם היו עושים זה בדרך עבודה גמורה בהזכרת שם עבודה זרה וע"י כמרים מיוחדים, מכל מקום העשבים שנקצרו לאו תקרובת ניהו, והיינו משום שאין כוונת העובדה בעצם שבירת העשבים לשם הקרבה, אלא ליפות החצר ע"י מעשה לכבודה, וכמו בנרות, והוא הדין בשערות, אלא דבנדון דידן מסתבר דאין מעשה הגזיזה של הספרים עבודה כלל, וכנזכר לעיל (שם), ולו יצוייר שהיה אופן להסיר השערות ע"י עמידה בשמש לאיזה זמן וכיוצא בזה, וכי יש הוה אמינא שהיו שוכרים פועלים לגוזן, ולמה הדבר דומה, לעכו"ם הבא להשתחוות לעבודה זרה וקשה עליו

הכריעה, וחבירו מסייעו ומכופף קומתו, דפשוט דאינו חייב משום המעשה שעשה בגופו של חבירו.

הבאת שערות לעבודה זרה

מאחר שאין עבודה בגזיזת השערות כמו שנתבאר, לכן אפילו אותן השערות שהובאו אחר כך לפני עבודה זרה לא נאסרו מדין תקרובת שאין לו ביטול, שהרי השערות אינם קרבים למזבח, ואפילו לדעת הרמב"ם דכל מה שנמצא לפני עבודה זרה אסור (ובש"ך שם ס"ק ג' כתב דעל בעל נפש להחמיר כדבריו), הסכמת הפוסקים דכל שלא הקטיר או שיבר מקצתן מהני להם ביטול (עיין שו"ת חזון נחום ח"א סימן מ"ג), וכן כתב הריטב"א (שם דף נא:): בדעת הרמב"ם דאסור משום נוי, ומכירתו היינו ביטולו, כדאיתא בשו"ע (שם סעיף י"ב וסימן קמ"ו סעיף ח'). ואפילו אי נימא שהספרים גזזו מתחלה על דעת שחלק מהמתגלחים יקריבו מקצת שערותיהם לעבודה זרה, לכולי עלמא לא נאסרו מאחר דליכא הבאת שערות במקדש, ועוד דלא גרע מככרות שכתבו הראשונים (ריטב"א ועוד שם ובשו"ע שם סעיף ח'), דמותר מעיקר הדין וכן נהגו, אע"ג דנילושו על דעת להביאם לפני עבודה זרה ומניחם לפנייה, כיון שעושים על מנת לתתם לגלחים משלפניה, אינו כדרך תקרובת כלל, אלא כמי שנותן פרס לכמרים.

ולמעשה השערות שעושין מהן תסרוקת שאנו דנים עליהן, אין מביאים לפני עבודה זרה כלל, ומה שמניחים השערות ב"הונדי" בבית התגלחת, אינו בדרך תקרובת כלל (ולא כמו המאכלים שלעולם אין מקריבים רק לפני העבודה זרה ממש, וכן לא מצינו ענין הקרבה ע"י הנחה לשם עבודה זרה אלא לפנייה, כמבואר בטור (שם) דתקרובת לא נאסר עד שייניחם לפנייה דוקא, ולכן בשר הנכנס מותר (דף לב:), ובב"ח (שם) דשלא בפניה לא מיקריא תקרובת), אלא מניחים שם כדי שהעבודה זרה ירגיש ע"י כחות המדומים שב"הונדי" את מסירת נפשם בסילוק השערות לכבודה, וכמו שנותנין ב"הונדי" כל המתנות והנדבות, וזה פשוט וברור בגמרא ובפוסקים (שם) דאין הקדש לעבודה זרה, ודורון ומתנה להחזקת עבודה זרה לא נחשב תקרובת.

בספק ספיקא וחזקה

והנה אף להסוברים שיש ספק בדבר, והוא ספק חסרון ידיעה לכל העולם, יש לצרף שיטת הראשונים (הרמב"ן והריטב"א ועוד) דבחפץ שאין מקריבים לפניו (כגון שערות) לא שייך תקרובת כלל אפילו כשדרך עבודתה בכך, והוי ספק ספיקא בעבודה זרה דשרי, כמו שכתב במשנה למלך (פרק ח' מהלכות ע"ז הלכה י"א) ובשו"ת בית שלמה (ח"א סימן ל'), וכן מפורש בטור (סי' ק"מ) לגבי עבודה זרה ומשמשיה ותקרובותיה, דספק ספיקא מותר כמו בשאר איסורין ע"כ, והגם ידיעה זו לא הובאה בשו"ע (דבעינן כעבודת פנים ממש), מצטרף לספק

ספיקא (עיין שדי חמד מערכת הס' כלל י"ח), ועוד יש לסמוך אחזקה דמעיקרא דלפני הגילוח מותרות היו.

ועוד יש לצרף שיטת התוס' (בבא קמא עב: ד"ה דאי) והרשב"א (קידושין דף נח.). דאיסור הנאה מתקרובת הוא מדרבנן, והגם דלהרבה ראשונים האיסור מן התורה, מכל מקום יש לצרפו לספק ספיקא, והוי ספק ספיקא דאורייתא וספק ספיקא בדרבנן דקיימא לן לקולא, וכן כתב בתבואות שור (סימן ד' אות י"ז) בדעת הטור דספק תקרובת מותר בהנאה (וצירף זאת עם עוד צדדים בנדונו), וכל זה לגבי חשש תקרובת בזביחת בהמה, אבל לענין גזירת שערות, דלכל היותר אינו אלא כעין זביחה, דלכמה ראשונים נקטינן דלא הוי בגדר תקרובת, יש מקום לסמוך להקל לכתחלה, ועכ"פ בנדון דידן שנתברר לי על ידי שליח מיוחד (איש נאמן ודייקן נפלא שמכיר את אנשי הודו ואת שיחם) מקום ואופן תגלחתם, וכל זה מראה שאין עבודה בעצם הגזיזה וכן"ל, לא ראיתי מקום להחמיר בזה כלל (והגאון הגדול מהר"ש וואזנר שליט"א בעל שבט הלוי הסכים עמי דמעיקר הדין יש צדדים להקל שאין השערות בכלל תקרובת, אלא מחמת פגם עבודה זרה לכתחלה אין לקנות. ומה שקנה כבר ישתדל להחליפן).

מהנה לעבודה זרה

נקטינן (רמ"א סימן קמ"ג סעיף ג') כדעת ר"ת, דמותר לקנות וליהנות מעכו"ם בטובה, אע"פ שהטובה היוצאת ממנו היא לכמרים (כל זמן שאין המרחץ וכו' לפני עבודה זרה), אך אפי' אם השכר הולך לצרכי ע"ז ממש, דזה אסור לכ"ע (שם, ובבית הלל שם, דכל שאין ידוע שהמעות ילכו לעבודה זרה עצמה ויש לומר שילכו לעניים שרי, והוא הדין בנדון דידן שמחלקים לצרכי העניים שלהם ובתי חולים), ואפי' כשלא היה מגיע ריווח זה להם אם לא ע"י ישראל, דבזה אסור כמו שכתב הש"ך (שם ס"ק ז'), מכל מקום כל שלא קנה מהכמרים בעצמם אין בו כלל איסור של מהנה לעבודה זרה, כמבואר בטור וברמ"א (שם סעיף ה').

מאיסותא דעבודה זרה

לא מצינו לאסור מחמת מאיסותא דעבודה זרה להדיט, אלא לגבוה (דף נ"ב) או לדבר מצוה (דף מ"ז), ואדרבה מצינו בגמרא (דף מ"ג ומ"ד) שהתנאים היו נהנים מעבודה זרה עצמה שנתבטלה, ובכהאי גוונא שלא הובא בבית עבודה זרה היה מותר אף לדבר מצוה, כמו שכתב בדרכי תשובה (סי' קל"ט ס"ק ל"ג), ומצינו בפוסקים (שו"ת בית שלמה שם ושו"ת חזון נחום שם) שציידו להתיר לעסוק לכתחילה בחפצי עבודה זרה (ואף לדבר מצוה) בצדדים וצידי צדדים להתיר, וכל שכן להדיט, ואין צריך לומר במקום דיעבד והפסד מרובה.

הנאה ממעשה עבירה

מבואר בגמרא ובפוסקים שם, דכל תקרובת שאינו כעין פנים מותר להשתמש בה לכתחלה, ולא מצינו איזה נדנוד איסור בזה מטעם דנהנה בעבירה. ובמגן אברהם (או"ח סימן קנ"ד ס"ק י"ז) דמותר לעשות בית הכנסת מבית ע"ז, ולא נאסר משום חילול השם, ואיסור מעשה שבת היינו כשנהנה מחמת דאיסור, כגון בישול בשבת במזיד דאסור מדרבנן לאחרים עד מוצאי שבת, דעצם הבישול בשבת הוא מעשה עבירה, משא"כ בנדון דידן אע"ג שנהנה מהגזירה, הלא אין האיסור עצם הגזירה אלא מה שנתכוון לע"ז, ומזה לא נהנה כלל (שאפשר לגזוז שערות אלו בלי לעבוד ע"ז בשעת מעשה), ומה דמצינו שהחזון איש החמיר ליהנות מחשמל בשבת קודש, מחמת שהייצור ע"י מחללי שבת, היינו כשנהנה בשעה שמחללים, דבזה מראה דלא איכפת ליה, ויש מחמירים שלא להדפיס על נייר שנעשה על ידי מחללי שבת, והיינו לדבר מצוה.

סימן היכר לשיעור הודי

ע"פ בקשת הגאון הצדיק מוהר"ר ניסים קרליץ שליט"א, חקרת ודרשתי אם יש איזה אופן לדעת איזה שערות באים מהודו, ונתברר לי דבר נפלא, שכל שיעור יש עליו קשקשים, ובדרך כלל הם עגולים, אך של אנשי הודו הן עגולים וארוכים כזה 0, וכל שעדיין לא נתעבדו לגמרי יכולים להבחין בזאת על ידי זכוכית מגדלת.

הגאון רבי יצחק עבאדי שליט"א מו"צ וראש כולל אהל תורה, לייקווד - ירושלים

בדבר הפאות הבאות מהודו שיצא עליהם שם תקרובת ע"ז ושאסורים בהנאה, מה הדין להלכה למעשה.

בשו"ע יו"ד סי' קל"ט סעיף ג', כתב המחבר וז"ל: איזהו נוי ואיזהו תקרובת וכו', ותקרובת כל שכיוצא בו קרב על גבי מזבח כמו כל מיני מאכל כגון בשר שמנים וסלתות מים ומלח אם הניחו לפניו לשם תקרובת נאסר מיד, אבל דבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר, אלא א"כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת והוא דרך לעובדה באותו דבר אע"פ שאין דרך לעובדה בזה הענין, כיצד אליל שעובדים אותה שמקשקשים לפניו במקל ושיבר מקל לפניו נאסר מפני ששבירת המקל דומה לזביחה, אבל אם אין עובדים אותה במקל כלל ושיבר מקל לפניו אינו חייב ולא נאסר וכו', ע"כ.

הנה בדברי השו"ע הנ"ל מבואר ג' דינים: א. דבר שמקריבין על המזבח בבית המקדש כגון בשר יין ושמן וכיוצא בזה - נעשה בזה תקרובת בהנחה בעלמא לפני הע"ז. ב. דבר שאין מקריבין במזבח כגון חגב ומקל וכיוצא בזה, אם עשה בהם עבודה הדומה לעבודת המזבח - נאסר. ג. דבר שעבודתה בכך אבל אינו דומה לעבודת פנים - חייב ואינו נאסר משום תקרובת.

ובענין השאלה, הנה מה שידוע על השערות הנ"ל הבאים מהודו - הכל מעומעם, וזה אומר בכה וזה בכה. ולכך אמרנו לדבר בצד היותר חמור מכל העדויות, והוא שהם מגלחים שערותיהם כדי לתת אותם מתנה לע"ז.

ובכן, עצם הגילוח פשוט שאינו לשם ע"ז, דאינו אלא היכי תימצאי והכשר כדי לתת השערות במתנה לע"ז. וא"כ כל הנידון לדמות הגילוח לשבירת מקל וכדומה, אינו מן הענין, דאין עבודה בעצם הגילוח אלא הוא הכשר לתת השיער לע"ז. ולהנ"ל אף אם נניח כן שהשערות הם כדי לתת אותם לע"ז - הרי זה דבר שאין מקריבים בפנים ואינו נאסר. וגם אם נחשוב הספרים עצמם ככמרים ומשרתי ע"ז, אין זה עושה לדבר שאינו תקרובת להיות תקרובת, הא חדא.

ועוד, הדבר ידוע לכל הבאים שם שאינם מקריבים את השערות למתנה לע"ז, אלא האנשים שם אוספים כל השערות ומוכרים אותם לכל שואל ומרבה במחיר, וכל זה ידוע למגלח ולמתגלח כבר שנים רבות.

והנה בגמ' בע"ז (דף נא.), הקשו גבי פרכילי ענבים מה איכא ביה כעין פנים שלכך נאסר משום תקרובת, ותירצו, אמר רבא אמר עולא כגון שבצרה מתחלה לכך. ופירש"י ובבבירותן

עבדה לעבודת כוכבים דהוי כשבר מקל לפניה דדמי לזביחה. והיה מי שרצה לדמות הגילוח לזה, ולומר שגם כאן גילח לשם ע"ז.

אמנם אינו דומה כלל, דשם העבודה זרה היתה בעצם הבצירה כמ"ש רש"י, משא"כ כאן גם אם נאמר שמקריבים את השיער לפני ע"ז, אין הגילוח אלא היכי תימצי כדי להוריד את השיער, ואין ע"ז בעצם הגילוח וכנ"ל. ובפרט לפי מה שכתבנו ונכתוב עוד שהרבה מעידים שאין מכניסים את השיער לבית שבו האליל כלל, שאין שייך בזה בכלל דיני תקרובת.

ומה שעתה כתבו שנוספה איזה נקודה חדשה לאסור איסור - וכנראה זה היה המכה בפטיש לאסור הפאות, והיא, שבזמן התגלחת האנשים שם אומרים תיפלה בפה או בלב לאליל וחוזרים עליה כל הזמן, עכ"ל. ואני תמה, וכי אם אמרו תיפלה לאליל נעשה הגילוח כמעשה ע"ז, או השערות תקרובת. ועוד מי יודע מה שהם אמרו ובפרט מה שאמרו בלב - ואיך יודעים מה חשבו והרהרו. וגם אם התפללו או הודו לע"ז בשעת מעשה, הא אין זה עושה שהתגלחת תהיה תקרובת לע"ז.

ועוד כתבו והוסיפו לידיעה החשובה הזאת, שיש להם גם מקום טבילה שבו טובלים לאחר התגלחת, ואיני יודע מה נתווסף לנו בידיעה החשובה הזו. וכן מה שהוסיפו וכתבו שהאנשים הולכים יחפים בבנין הוא על אף שאין ע"ז שם, ושלכן על כרחנו זה נקרא בית אלילים. ואיני יודע על מה בנה זה הכותב את יסודו, ואיך נעשה בית ע"ז ממה שהולכים שם יחפים, ובשו"ע שם בסעיף ה' מבואר שדוקא בית שבו נמצא האליל הוא בית ע"ז.

וכל הדברים האלה הבל הם ואין בהם מועיל, ואין להאריך בשאר הדברים שכתבו שם, ואיני מאמין שהרבנים יאסרו מטעמים חלושים ומשונים כאלה, עד שגרמו להפסד ממון גדול לאין שיעור לכל בני ישראל, ובמחוי יד כמעט והחזירו העולם לתוהו ובוהו. ואם האוסרים יגלו לנו טעמים האמיתיים על יסודי הרמב"ם והשו"ע, נכוף ראשו כאגמון ושכרם כפול מן השמים.

והנה בש"ך שם ס"ק ג' כתב בשם הב"י (בנדמ"ח עמ' רס"ו), דלרמב"ם (פרק ז' מהלכות ע"ז הלכות ט"ז) אם נמצא במקום עבודתה הכל אסור אפילו אינו קרב על המזבח וכו', ולא דוקא נרות אלא בכל הדברים שהיו בבית תרפותם איכא משום תקרובת עבודת כוכבים דשמא נכנסו במקום עבודתם ואין להם ביטול כלל לרמב"ם, עכ"ל.

וכפשוטו דבר זה צע"ג, דאיפה מצאנו חילוק כזה בגמ', ולא עוד אלא שבגמ' (עבודה זרה דף נ.) כתוב גבי אבני מרקוליס - שודאי היו במקום עבודתם, ואעפ"כ לא נאסרו משום דבעינן כעין פנים, וזה לשון הגמ' שם: בי ינאי מלכא חרוב אתו עובדי כוכבים אוקימו ביה מרקוליס, אתו עובדי כוכבים אחריני דלא פלחי למרקוליס שקלינהו וחיפו בהן דרכים וסטרטאות, איכא

רבנן דפרשי ואיכא רבנן דלא פרשי, אמר רבי יוחנן בנן של קדושים מהלך עליהן ואנן נפרוש וכו', ומאן דלא פריש אמר בעינא כעין פנים וליכא.

אכן המעיין בבית יוסף שם יראה שטעם הדבר בנמצא בבית האלילים הוא משום שתלינן בדבר של תקרובת דמסתמא הניח שם לתקרובת, ובדבר שאינו של תקרובת אמרינן דהניח אותו לתשמיש ולכן אסור בכל אופן. אלא שיש חילוק בדיון, שבדבר של תשמיש מהני ביטול - כע"ז עצמה, ובדבר של תקרובת - לא מהני ביטול. וז"ל הב"י הנצרך לענינו: אבל מצא לפנים מן הקלקלין אפילו מים ומלח שאינם דרך נוי ולא דרך הקרבה, דאין דרך להביאם לבדם בלי דבר אחר וכו', אפילו הכי אסורים, דכל שנמצא לפנים מן הקלקלין שהוא מקום עבודתה, ודאי שלא הכניסוהו שם אלא לתקרובת או לתשמישה, ואע"פ שמצאם עליה דרך בזיון איכא למימר דאיניש אחרינא אתא ואנחינהו הכי, ומכל מקום תקרובת או תשמיש הם ולא פרח איסורא מינייהו בהכי.

וכיון דטעמא משום הכי הוא, משמע דאפילו לא נמצא בראשה נמי אסור, דכל שמכניסין למקום עבודתה אינו אלא לתקרובת או לתשמיש ידידה וכו'. אבל פעור ומרקוליס מתוך שעבודתן בדרך זלזול לא קפדי בהו שלא להקריב להם או שלא להניח דבר מתקרובתן או תשמישן חוץ למקום עבודתן, ולפיכך כל הנמצא עמהם כלומר אף על פי שאינו עליהם, וכן הנמצא עליהם אפילו דרך בזיון אע"פ שהן חוץ למקום עבודתן אסור, דחוץ למקום עבודתן דהני - כלפנים ממקום עבודה דאחריני דמי וכו', עכ"ל.

ולפ"ז אבני מרקוליס עצמם, שאין עליהם שם תקרובת - דלא הוי כעין פנים - מועיל ביטול. ומה שצריך בכלל ביטול, אע"פ שאין זה נוי לכאורה, כתבו בתוס' (עבודה זרה דף נ. ד"ה ובעינן) משום דהוי ע"ז ממש ע"ש.

והנה עיקר דברי הב"י שהעתיק הש"ך הם מדברי הב"י שם להלן (בנדמ"ח עמ' רס"ח, בד"ה ודע), וז"ל: "אבל לפי מה שכתבתי בשם הרמב"ם נראה דאפי' דבר שאינו קרב ע"ג המזבח אסור אם נמצא במקום עבודתה, וא"כ הני נרות נמי אם הכניסום במקום עבודתה תקרובת נינהו ולית להו ביטול", עכ"ל, יש לתמוה עליהם טובא איך אסור כאן משום תקרובת, הא זה דבר שאין דרך להקריבו בפנים, ואיך כתב על זה דלא מועיל ביטול, וצע"ג. והנה בכל הראשונים לא נזכר כן, ולא עוד אלא שהב"י סותר עצמו דלפני כן (בקטע הקודם שהבאנו מדבריו) כתב שאסור בדבר הראוי לתקרובת משום תקרובת ובאינו ראוי אסור משום תשמישי ע"ז - שבהם כן מועיל ביטול, ואיך פתאום נשתנה הדין פה וכתב שאיסורו משום תקרובת. ולאחר החיפוש מצאתי ב"ה בחזו"א (הלכות עכו"ם סי' נ"ו סוף אות י"א ד"ה והב"י) שכתב לתמוה על הב"י והש"ך והיא תמיהה קימת. וז"ל: מש"כ ב"י דלפנים מן הקלקלין אסור מעות כסות וכלים משום תקרובת, תמוה מאוד, דהא לכו"ע בדבר שאינו קרב ע"ג המזבח בעינן זריקה המשתברת וע"כ אין האיסור אלא משום נוי, עכ"ל. ועוד הרי הב"י לא הביא

שיטה זו בשו"ע ולמאי ניחוש לה, וגם הש"ך אף שהעתיק את לשון הב"ח (שם סוף אות ו') שבעל נפש יחמיר, בודאי לא היתה כוונתו שכל ישראל יחמירו, ואין זה פסק כללי לכל ישראל.

ובעיקר ההלכה איני רואה אפילו מקום לבעל נפש להחמיר, והרי זה כנגד גמ' מפורשת, ורבי יוחנן העיד על בנן של קדושים שלא החמיר על עצמו, ואנן ניקו ונחמיר, אתמהה. ולמעשה הרי החזו"א תמה עליהם, ובודאי דהלכה כמותו, ואילו שומעים שאמר כהלכה, ועוד דהוא בתרא.

אכן בנידון דידן גם לדברי הש"ך הנ"ל אין בית מיחוש, כיון שאין מתגלחים בבית שבו נמצא האליל עצמו, ומסתפרים באולמות אחרים הנמצאים שם, ואחר התספורת לוקחים את השיער וחותמים אותו בשקים ושולחים אותם לעיבוד ומכירה, כאשר העידו ההולכים שם, וא"כ אין כאן נידון כלל של דברים הנמצאים במקום עבודתה של ע"ז. והדבר פשוט וברור בגמ' (בעבודה זרה דף נא:), ובשו"ע (סי' קל"ט סעיף ה'), שאין נקרא בית ע"ז אלא הבית עצמו ולפנים מן הקלקליון.

עוד נראה לי דגילוח זה אין זה דרך עבודתה וכבר ראיתי כתוב שהרבה בתי אלילים של ההינדו האלה אין להם המנהג הזה של גילוח השערות ודרך זו כנראה נתחדשה בדורות האחרונים אבל אין זה עיקר עבודתה, וא"כ הרי זה דומה לע"ז שאין עבודתה במקל אם משהו ישבור מקל לפניו אינו חייב ואינו נאסר.

ועוד נראה דגילוח השערות אף אם יש מאלה המגלחים או המתגלחים שמכוונים להקריב לע"ז, בודאי שאין זה נעשה שדרך עבודתה בכך, דעיקר עבודתה הוא בדרכים אחרות לגמרי והרי כל יום ובכל עת ובכל שעה עובדים לאליל ההוא בהשתחואה וכדומה, ואילו התגלחת אינו אלא אחת לשמיטה עד שמגדלים פרע.

ועוד יש להוסיף ע"פ העדויות, שכל ענין התגלחת הוא משום שהשיער בעיניהם הוא דבר טמא, ואדרבה עושים התגלחת כדי לכער את עצמם, ואין להם שום כוונה לתת את השיער לתקרובת ע"ז, ויודעים הם שהוא הולך למכירה, ולא איכפת להם.

סוף דבר הכל נשמע אין שום רמז שעושים מזה תקרובת, ואף אם היו מכוונים לתקרובת לא הוי כעין פנים ולא נאסר.

הרה"ג רבי יעקב אהרן שפירא שליט"א רב ומו"צ בק"ק בייזווטר, פאר רוקאווי ניו יורק

ר"ח מנחם אב תשס"ד לפ"ק. החיים והשלום יגיעו וירדפו אל מע"כ הרה"ג מורה"ר משה שטרנבוך שליט"א, ראב"ד העדה החרדית בירושלים תובב"א, אחר דרישת שלומו הטוב כהדרגנ"י כמשפט.

הנה זה כבר יותר מי"ד שנה, אשר ע"פ בקשת גדולי הרבנים באמריקה, ובראשם הרה"ג מוהר"ר שמעון שוואב זצ"ל, שלחתי את כל מה שעלה במצודתי, בענין הפאות המגיעות מבית הע"ז טירופאטי בארץ הודו, לפני הרבנים הגאונים הרה"ג מוהר"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, והרה"ג מוהר"ר יוסף שלום אלישיב שליט"א, ועוד כמה רבנים חשובים, באר היטב, כדי שידונו עליהם בנוגע לאיסור תקרובות ע"ז, ועל פי מה שסידרתי להם בענין מציאות הדברים מה שיגעתי ומצאתי, הן עדותם של כומרי ואנשי ההינדו, הן עדותם של מומחים בענין דת ההינדו, יחד כולם החליטו ואמרו שהפאות מותרות, זה אמר בכה וזה אמר בכה להתיר כל אחד כפי דרכו. אך כת"ר רוח אחרת היתה בו כי לא זו מלאסור, שכבר התעורר כת"ר בשאלה זו כמה שנים קודם לכן ויצא אז לאסור בספר "דת והלכה". ודברתי אז עם כת"ר אבל לא הצלחתי לשנות דעתו בזה, וטעמו ונימוקו מבואר במכתבו.

ועכשיו חדשים מקרוב באו, להוריד לארץ חומות אשר על פיהם יסדו הרבנים הגאונים את דעתם להתיר, אב"ד אחד שביקר שמה בטירופאטי ודיבר עם איזה עובדי ע"ז שמה, וטען שהכל טעות אצל המתירים, כי הבין מתוך שיחתו אתם מציאות אחרת לגמרי וענינים אחרים לא שערום הרבנים המתירים, ועל פי עדותו חזר הגרי"ש אלישיב שליט"א מהיתרו ויצא לומר שאין להשתמש בפאות המגיעות מארץ הודו. והרה"ג ר' פייבל כהן שליט"א הגיד ששמע מהרב אלישיב שליט"א דכוונתו בזה לאסור רק מצד ספק. גם כת"ר שנה משנתו לאסור כעת את הפאות [מהודו] עוד הפעם.

המציאות בטירופאטי

אמנם בראותי את דברי העד הנ"ל נשתוממתי על המראה, שדבריו כקערה הפוכה לצד מטה ואחוריה למעלה, דהאמת הברור הגלוי וידוע לכל הוא כמש"כ הרב אלישיב שליט"א בתשובתו הראשונה, דכל ענין הגילוח אינו כדי להקריב השערות כלל, אלא הוא ענין של שבירת הגאות במה שמאבדים ומפזרים דבר חשוב שלהם, ויכולים לצאת ידי זה גם על ידי נתינת כלי זהב וכלי כסף, ויש מהם שעושים ככה, אבל רובם אין להם הרבה זהב וכסף, והדבר הכי חשוב להם הוא שערותיהם, כי הן החן והיופי שלהם, ולכן מנדבים לגלח ולאבד את שערותיהן ובזה משפילים את עצמם.

והנה מאז ומקדם היו זורקין את השערות לאשפה אחרי הגילוח, כי כל ענין הגילוח תלוי באיבוד השערות ולא איכפת להן לאן הולכות השערות אחר הגילוח, ובלבד שמאבדים מה ע"י נדבותיהם. אך בשנים האחרונות הכמרים הביטו לראות כי יכולים למכור את השערות להרויח בזה הון רב, ולכן התחילו להעמיד מגלחים בשטח בית הע"ז ולהזמין המתגלחים להתגלח דוקא שמה כדי שהבית ע"ז ירויח ע"י הגילוח שלהם. והטעם שאין המתגלחים עצמם מוכרים את השערות כדי להרויח בעצמם הוא מפני שכל ענין הגילוח היא לאבד מה שיש להם, ולכן אינם רשאים להרויח ע"י הגילוח. אבל יכולים לנדב את השערות להבית אליל.

ועם כל זה, אף אחרי שהעמידו מגלחים בשטח בית האליל, אכתי לא העמידום בתוך הבית אליל או אף מול הבית אליל כלל, אלא בריחוק מה מן הבית אליל, כי שערות הם טמאים ומאוסים לפי דת ההינדו, ובזיון יחשב לבית הע"ז אם יכנסו שערות לתוכו, ואסור להם לפי דתם לעשות כן, ואף המגלחים נחשבים כאנשים בזויים לפי דתם כיון שעסקם עם שערות תמיד, ומהאי טעמא אסור להם להקריב שערות להאליל כי טמא טמא יקרא.

גם לא אכפת להם מי ומי המגלחים, יען כי אין מעשה הגילוח מעשה עבודה להאליל, לכן אין צריך להעשות ע"י עובד או מאמין. וגם מי שאינו בר דת שלהם כמו נוצרי או אף קוף בעלמא יכול להיות מגלח לעשות את הגילוח הזה, כי הכל הוא עזיבת השערות והגילוח אינו אלא היכי תימצי ולא מעשה עבודה כלל. ומלבד שזה גלוי וידוע ורגיל בפיהם של ההינדואים בין ההמוני בין הכמרים, תא חזי כי בית אליל שלהם באמריקה (בעיר פיטסברג) מפרסמים במודעות שלהם דהרוצים להתגלח שמה בשעה שאין בתי המגלחים של בית הע"ז פתוחים, יכולים להתגלח אצל המגלחים שבעיר שהם נוצרים ולא הינדואים כלל.

וא"כ מה שטען הרב המעיד שהיה שמה, דעצם מעשה הגילוח בזה היא מעשה עבודה חשובה להם דומה לשחיטת קרבן והשערות הם קרבן לאלהיהם, ואף המגלחים מכוונים כוונות מיוחדות בשעת הגילוח, להד"ם, ואפשר שקוצר כחו מהשיג הענין מחמת שאיננו בקי בצחות לשון ההינדואים אשר בה דברו אתו ולהמתורגמן שלו, ונשתנה הדברים מפה אל פה מן המדבר להמתורגמן ולהמתורגמן להרב, כי זה למדתי מפי הנסיון בשעה שדרשתי וחקרתי את כל הענין הזה, שמילת sacrifice בלשון ההינדו אין מובנו "קרבן" בלשה"ק, אלא כעין "נדבה", וכמו בהביטוי self-sacrifice באנגלית, וכן אמרתי לכת"ר אז ע"י טלפון, כי גם אני בתחילת יגיעתי לברר אז את המציאות חשבתי שיש חילוקי דעות בהבנת ענין הגילוח, כי יש שאמרו לי שהגילוח היא sacrifice ויש שאמרו שאינו sacrifice וחשבתי שיש בזה חילוקי דעות, ולכן כתבתי להרב אלישיב שליט"א אז שיש חילוקי דעות, וכנראה שמהאי טעמא כתב הרב אלישיב שליט"א בסוף תשובתו "לפי דברי כת"ר קיים הכחשות וסתירות בעצם מעשה הגילוח", אבל אח"כ כשדרשתי וחקרתי את הדבר יותר ופניתי אל האומרים בכה ואמרתי להם ישנה כת אחרת האומרים היפך דבריכם, וכן אמרתי לכת האחרת, נוכחתי לדעת כי כל

פלוגתתם לא היה כלל בהבנה אלא בהסברה, ולכל הדעות אין הגילוח גדר הקרבה אלא נדבה בעלמא ועזיבת היופי, וכמו שהסבירו הכמרים כולם.

ומה שאמר הרב המעיד דבשעת הגילוח שמים ידיהם על לבבם ואומרים תפילות לע"ז שלהם, להד"ם, כי אין שמים ידיהם על לבבם כלל, וראיתי תמונות וגם וידאו של מעשה הגילוח, גם שאלתי כמה נשים שהיו שמה ועשו הגילוח, ואינו כמו שאמר הרב המעיד. וכנראה שטעה בזה כי ראה שבשעת הגילוח מורידים המתגלחים את ראשיהם כי יושבים על הקרקע בשעת הגילוח וצריכים כריעה זו כדי שידיו של המגלח יגיעו אל כל סביבת ראשם, ומרחוק נראה לו כאילו הם כורעים וידיהם על לבבם.

ומה שאמר הרב המעיד שכל האומרים שמעשה הגילוח היא שבירת הגאווה הם רק פרופסורים ו"מומחים" שרוצים ליפות דתם, גם זה אינו אמת, כי כל ה"מומחים" כולם מודים ומודיעים להדיא כי מקריבים פירות ואגוזים להע"ז, הרי שאין מסתירים כלל את מעשי ע"ז ושטויות שלהם, ורק אומרים שמכל הדברים שמקריבין לע"ז אין השערות בכללם, וא"כ נפל כל טענתו של הרב המעיד שהם רוצים ליפות דתם לפנינו לומר שאינם עובדי ע"ז, וטעה בזה להבין שהמומחה בו סמך הרב אלישיב שליט"א בתשובתו הראשונה היה פרופסור ולא עובד, וכנראה שחשב כן משום שלא ראה את תשובתו של הרב אלישיב שליט"א אלא מה שנדפס בספרו קובץ תשובות שלא הוזכר שם שמו של המומחה ומובא רק בשם "הידוע כמומחה הכי גדול בעניני הודו, ד"ר..." וכנראה שמתוך כך הבין הרב המעיד שהמדובר הוא ד"ר פרופסור, אבל באמת הוא כומר הינדו שגם אשתו ובתו נסעו לטירופאטי ועשו הגילוח, ועכ"פ מה שאמרו שהמומחים והעובדים מכחישים זה את זה אינו אמת כלל, אלא דגם דברי ה"מומחה" שעליו סמך הרב אלישיב שליט"א אז היה דברי כומר ועובד הינדו, ואין להאריך בזה כי ליכא חילוקי דעות בכאן כלל כדכתבתי, דגם העובדים מסכימים עם הכמרים, אלא כל אחד מסביר כדרכו, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ומה שהרב המעיד מביא ראייה שמעשה הגילוח היא מעשה עבודה ולא רק לנוול את המתגלח, מהא דרוחצין את עצמם רחיצה מיוחדת אחר הגילוח, אין דבריו מובנים כלל, דמה ראה על ככה להבין מתוך רחיצתם דהגילוח היא מעשה עבודה, ובאמת אדרבה, טעם הרחיצה הוא משום דאחר הגילוח טמאים הם לפי דתם כי השערות והגילוח הם טמאים כנ"ל ואינם ראויים אז לבוא אל תוך בית האליל, וע"י הרחיצה "מטהרים" את עצמם ואח"כ יכולים לבוא אל תוך בית האליל, וא"כ משם רואים את טומאת שערות ולא מעשה עבודה שבהן. ובכלל ראיתי בדברי הרב המעיד הרבה דברים בדויים מן הלב. גם דבריו סותרין אהדדי בסתירות מן הקצה אל הקצה (כגון מה שהעיד דההינדואים אינם שורפים את קרבנותיהם אלא נותנים אותם להבית אליל, ושוב אמר דראה בעיניו איך ששרפו שערות לע"ז, ועוד הרבה כיוצ"ב),

אבל אין צריך להאריך בזה כי בלאו הכי אין בדבריו כדי לשנות את המציאות, ומה שנוגע מדבריו לעניינינו כתבתי.

דין הפאות למעשה

והנה במכתבו אלי טוען כת"ר דאף דלפי חוקת דתם אין במעשה הגילוח משום הקרבה, מ"מ אינם עושים כפי חוקת דתם בזה אלא אדעתא דנפשייהו קעבדינן, שמכוונים לע"ז ועושים בזה תקרובות כי העיקר הוא כוונת המתגלחים ולא שורת דתם.

והנה קודם כל פשוט שאף לפי מה ששמע כת"ר שליט"א, ואף לפי מה שהבין הרב המעיד שהיה שמה בטירופאטי, אי אפשר בשום אופן שתהא יותר מספק איסור תקרובות, ולא ודאי, דאף לפי דבריהם אין יודעים אלא מה שהבין הרב המעיד מתוך שיחתו עם איזה עובדי ע"ז שמה בטירופאטי, ולפי הבנתו בדבריהם כולם עובדים את האליל במעשה הגילוח.

אבל אף אם כנים הדברים, איך נוכל לידע דעתם של אלפי אלפים של העובדים שלא דיבר אתם, דבשלמא אם היינו אומרים שזהו מחוקי דתם לעשות בזה מעשה הקרבה, אז י"ל דכל העובדים דעתם שזה לעשות עבודתם לפי דתם, אבל מכיון דטוען דלפי חקי דתם אין בגילוח הזה משום תקרובות, אלא דהעובדים עושים כן ע"פ דעתם ולא ע"פ דתם, וגם לפי מה ששמע כת"ר, דלא שמע ממי שדיבר עם רובם או קרוב לרובם של העובדים, א"כ אף שלא ראו אלא מקריבי השערות (לפי הבנתם) אכתי אין בזה להורות על הרוב, דמהבטה במיעוטא אין להורות על הרוב, ידיעה בטיב מיעוטא דמיעוטא אינו לא רובא דאיתא קמן, ולא רובא דליתא קמן.

גם אינו דומה להא דקיי"ל ביורה דעה (סי' נ"ז ס"ק י"ג) דתולין במצוי, דאף מצוי לא מצינו אלא כשנראה דאיכא רובא אך אינו מנוי ומסודר לפנינו, אבל היכא דיש רובא דרובא שמהם אין יודעים מאומה אם הם עובדים או לא, שמספרם אלפי פעמים יותר מן המיעוט שראינו, אינו דומה למצוי כלל. ועוד, הרי כתב המג"א (סי' תס"ז ס"ק י"ח) דאימת תולין במצוי רק בדבר המצוי ושכיח טובא אבל בלאו הכי אף המצוי יותר מיקרי ספק עיי"ש, וי"ל שזהו כוונת התוס' בעבודה זרה (דף מ"א ע"ב) שכתב דאין ספק היתר הרגיל של ביטול ע"ז מוציא מידי ודאי איסור נעבד עיי"ש, וצריך ביאור למה לא תולין במצוי, והרי בתוס' פסחים (ט' ע"א) כתבו דספק הרגיל קרוב לודאי, דאפילו מידי ודאי בעי למימר שיוצא בספק כזה עיי"ש, וא"כ אמאי לא אמרינן גם בביטול ע"ז דספק הרגיל מוציא מידי ודאי, אלא דלפי מש"כ המג"א אתי שפיר, דרק במצוי דשכיח טובא תולין. או יאמר בכוונת התוס', ע"פ מש"כ הרשב"א בקידושין (דף נ' ע"ב) דמה דאזלינן בתר רובא, אף ברוב גמור, היינו דוקא ברובא דמיחייב הטבע כגון רוב נשים מתעברות ויולדות, אבל רוב התלוי במנהג וכל אחד נהג כמנהג שלבו חפץ, אנו אומרים שמא

זה נהג כמנהג המיעוט עיי"ש, וא"כ ה"ה בספק ביטול ע"ז דתלוי ברצון האדם אם רוצה לבטלו, וא"ש דמצוי דכה"ג אכתי ספק מיקרי.

ועכ"פ יהיה איך שיהיה, בנ"ד דמה שראה העד אינו אלא מיעוטא דמיעוטא בתכלית המיעוט מתוך המון עובדים שזה אלפים בכל יום, ואין לנו דין כזה להורות על הרוב מתוך הבטח בהמיעוט לסלק בזה את הספק, אלא אכתי אין לנו לא רוב ולא מצוי אלא ספיקא בעלמא. ובנ"ד גרוע טפי, דגם תלוי בבחירת אדם דכל עובד עושה בזה כחפצו וכרצונו.

אמנם א"צ להאריך בכ"ז דבלא"ה המציאות האמיתי הוא דאין העובדים מתכוונים לע"ז כלל, כדכתבתי, דכוונתם רק לעזוב את הגאות ולא להקריב את השערות, ואין בהגילוח סרך הקרבה כלל.

והרי מעתה כיון שאין מעשה הגילוח מעשה של עבודה כלל, וכל מטרתם ומגמתם בגילוח הזה אינו אלא לסלק את השערות מעל ראשיהם כדי לאבד דבר נחמד שלהם, גם טמאות אצלם השערות ולכן אין עושים הגילוח בתוך הבית אליל, הרי הגילוח הזה בגדר מש"כ המחבר (סי' קל"ט ס"ק ג) דבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר אלא א"כ עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת והוא דרך לעובדה באותו דבר אע"פ שאין דרך לעובדה בזה הענין כיצד אליל שעובדים אותה שמקשקשים לפניו במקל ושיבר מקל לפניו נאסר מפני ששבירת המקל דומה לזביחה אבל אם אין עובדים אותה במקל כלל ושיבר מקל לפניו אינו חייב ולא נאסר עכ"ל.

ומרן הרב אלישיב שליט"א הוסיף עוד דאפילו אם היה דעת המתגלח לעבוד ע"ז במעשה הגילוח, מ"מ הכל הולך אחר העובד, דהיינו המגלח, דהא קיי"ל (יו"ד סי' ד' ס"ק ג') ישראל ששחט בהמתו של גוי אפילו חישב הגוי לע"ז כשרה, וא"כ כיון דבנ"ד המגלח עושה מעשה הגילוח, והוא בודאי יודע שהשערות הולכות לאיבוד ואין להם חשיבות כלל, אפילו אילו הי' המתגלח עצמו מכוון לע"ז מ"מ כיון דהמגלח יודע שאין במעשה זה מעשה ע"ז כלל גם באופן זה הי' מותר, עיי"ש בדבריו בפנים מה שהאריך בזה.

והנה בספר דת והלכה ושו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תי"ד) מסיק לאסור השערות משום ששמע שהגילוח נעשה ע"מ להקטיר השערות אח"כ ע"ג מזבח אלא שהכומר גונב את השערות ומוכרם, ובסוף דבריו כתב דהשערות ממדינת סין אע"פ שקשה לברר אם הגילוח שלהם לשם ע"ז, מ"מ רק בארץ הודו שמגלח להקטיר השערות נאסרו, אבל בשאר ארצות אף אי מודה אז לע"ז לא נאסרו השערות בהנאה דבעינן שהעבודה להאלילים בגילוח גופא עכ"ד, ובאמת אין במעשה הגילוח בארץ הודו ע"מ להקטיר כלל, אין מקטירין אותן ואין מכניסין אותן לבית האליל ואין מעלין אותן ע"ג מזבח כלל כדכתבתי.

והנה שם כתב דלכאורה לדעת הרמב"ם אף אם מקטירים השערות אפילו הכי לא נאסרו, לפי מש"כ האור שמח (פ"ג מהלכות עבודה זרה ה"ד) ליישב מש"כ הרמב"ם "שייבר מקל לפניו נאסר אבל שחיטת חגב או בהמה בעל מום לא נאסר", דכי גריעי משייבר מקל, וכן משיג שם הראב"ד, ותירץ האור שמח דשחיטה כהכנה לברר אח"כ בעולה להקטרה, ולכן פטרינן במחוסר אבר או בחגב שאין בהו גדר שחיטה כבהמה, אבל הקטיר לחוד חגב נאסר, עכ"ד, וכתב דלפי זה בנדון דידן שבוצר השערות להקטירם אח"כ דומה לשחיטת בהמה להקטיר דפטור אפי' בבהמה בעל מום, כ"ש בשערות שלא נאסרו בכך, ולא דמי לשבירת מקל שעובד בכך לחוד ולכן נאסר. אך שוב כתב דאין בזה משום להתיר, דשחיטת הרמב"ם יש לפרשו כפשוטו, דרק בשחיטת חגב שצוארו דומה לצואר בהמה ובבעל מום שדומה לבהמה התם הוא דצריכין דומיא לבהמה כשרה, ולכן בחגב או בעל מום לא נאסרו, משא"כ בבצירה לא שייך כלל לשחיטת בהמה, ולכן נאסר לכו"ע בכך, עכת"ד.

אמנם נראה דזה אינו, שהרי בגמרא (נ"א ע"א) פריך אהך דקאמר רב דבעינן כעין פנים, לימא כתנאי דנחלקו ר"י ורבנן גבי שחיטת חגב דר"י מחייב וחכמים פוטרים, ומשני דלכו"ע לא אמרינן כעין זביחה, ושאני חגב הואיל וצוארו דומה לצואר בהמה, ופירש"י ולהכי מחייב ר"י וכו'. אמנם אם כדבריו הנ"ל, מאי פריך לימא כתנאי, הא י"ל דלכו"ע צריכין כעין פנים וכדעת רב, והא דפוטרינן החכמים בשחיטת חגב משום דבחגב דוקא בעינן דומיא לבהמה מצד סברתו הנ"ל, ובדרך זה הרי שיטת רב והתנאים עולים בקנה אחד, ובע"כ דלא ניתן להאמר דקיל חגב ממקל, ואדרבה צוארו דומה לצואר בהמה היא סיבה להחמיר בחגב ולא להקל (ומה שלכאורה י"ל דבע"כ בלא"ה פליג רב אמסקנת הגמרא בזה דמוקי לה רב דלא כחד מינייהו, וצ"ל דרב תנא הוא ופליג, וא"כ י"ל דלפי רב צוארו דומה לצואר בהמה הוא טעם להקל דבלא דומיא לבהמה לא נאסר, אך דוחק לומר סברות הפוכות בזה במקום שא"צ לכך כלל די"ל דברי הרמב"ם כמש"כ האור שמח כנ"ל).

עוד כתב שם דאפילו אם אין מקטירים את השערות אסורים לפי מש"כ הרמב"ם אם מביאים השערות לתוך בית הע"ז שלהם כמש"כ בפ"ז, וי"ל טעמא משום נוי עכ"ד. הנה מלבד שבאמת אין מביאים השערות לתוך בית האליל כלל כנ"ל, ומלבד שפירשו הבית יוסף והש"ך דהוי משום תקרובות, מלבד כ"ז אם כדבריו דהוי משום נוי ג"כ אין לאסור שהרי כתב המחבר (סי' קל"ט ס"ק י"ב) דמשמשי ע"ז אם מכרן העובד כוכבים לישראל זהו ביטולם ויש אומרים שאין זה ביטולם, ומכריע הרמ"א (סי' קמ"ו ס"ק ח') אי מכרו הוי ביטול וכן משמע בטור (סי' קל"ט) וכ"כ הב"י, וה"נ מהני ביטול בנוי ומכירתם ה"ז ביטולם.

והנה אז בשנת תש"נ דברתי עם כת"ר שליט"א ע"י טלפון וספרתי לו את מציאות הדברים כפי מה שגיעתי ומצאתי כנ"ל, ואמר לי שלא כיוון בספר דת והלכה לאסור בהחלט כי לא עלה בידו לברר המציאות כדבעי, אלא דסגי ליה במה ששמע לעשות מזה עכ"פ ספיקא דאורייתא.

אח"כ שלחתי לו את הדברים בכתב, עדותם של ההינדוים והמומחים מילה במילה, וגם דברי הרבנים המתירים ה"ה תשובתו של הגרי"ש אלישיב שליט"א, ודברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, גם ההערות הנ"ל שהעליתי על דבריו, ושלח לי אח"כ כת"ר מה שראה להשיב על דברי (וראיתי שאח"כ נדפס בשו"ת תו"ה ח"ג סי' רס"ה), ותורף דבריו שהוא אינו בודק שורת דתם אלא רצון המתגלח, ולפי ששמע אף דלפי דתם העיקר לא ליכנס בשערות שהן טמאות לדבריהם לבית האלילים, המתגלחות רואות מסירות נפש ועבודה בעצם הגילוח להתנוול, ולכן עבדי סמוך לבית האלילים, שיראה מסירות נפשם עבורו, ואז יעזור להם, ואין יודעים המתגלחים שמוכרים השערות ומרויחים, וכל כוונתם לעשות נחת רוח להאליל, והטעם שמתגלחות סמוך להאליל שבזה מוכיחות שכוונתם בגילוח עבורו דוקא, ותקותם בזה שיושיע אותם ולכן הוי מעשה כעין שחיטה לכבודו. ולפי זה צדק הכומר דאין הגילוח גופא שמה מעשה עבודה לפי דתם אבל אינהו עבדי התם שמתכוונות בזה תהא הגילוח שזהו מסירת נפש ונחשב לה כעבודה, ולכן צריך לבדוק אצל המתגלחים לא אצל הכמרים.

וכת"ר כתב לי עוד, דאף אם המגלח אינו מכוון לע"ז, מ"מ כיון שמהתגלח מכוון ליה ומסייע בזה י"ל בסיועו יש כאן מעשה לאסור, דמספיק בזה מעשה כל דהו כמבואר בחולין (דף מ' ע"ב) גבי שחיטה. ובסו"ד כתב לי ש"למעשה אין בידי להתיר בחשש איסור דאורייתא החמורות שבחמורות, ובידוע או אפשר לברר בנקל שרשום בתוכה שזהו מהודו אין דעתי להתיר, ורק באין ידוע כל דפריש מרובא פריש ובסתמא לא חיישינן. ועוד חזון למועד לכתוב ולברר יותר אבל בינתיים לא ראיתי אחרי שקראתי דבריו הכרח לשנות הדברים".

והנה מש"כ דאע"פ שאין הגילוח מעשה עבודה לפי דתם מ"מ יען שהמתגלחים מכוונים לעשות נח"ר להאליל בזה, נחשב שוב למעשה עבודה דומה לשחיטה, לא הבנתי, וכי כל מעשה שלפי עניות דעתם עושה ממנו נחת רוח להאליל לתקרובות יחשב, הלא צריכים תנאים מיוחדים שבלאו הכי לא מיקרי תקרובות, כמו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת וגם עבודתו בכך ובלאו תנאים אלו אפילו עושה מעשה לעשות נחת רוח להאליל לא נעשה תקרובות, ועי' מש"כ הרשב"א (דף נ"א ע"ב) שאינה נקרא תקרובת אלא דבר שאוחזין בחוקי הע"ז שלהן שהיא חפצה בכך בזריקתן לפניו או בהעמדתן לפניו, כגון אבני המרקוליס שיש בחוקי המרקוליס שהיא חפצה בתקרובת זריקת האבנים עכ"ל, וזה אע"פ שמהנה הע"ז שלו ע"י זה בלאו הכי.

גם כת"ר כתב בעצמו גבי פאות ממדינת סין, דאף אי נימא דמודה בשעת הגילוח לע"ז לא נאסרו השערות בהנאה דבעינן שהעבודה להאלילים בגילוח גופא. והוא הדין נמי בנ"ד דאף אם חושב שעושה נחת רוח להאליל ע"י איבוד הגאות וניוול איך יתהוה ע"י זה דין תקרובות, דאי נימא דהגילוח אינו אלא היכי תמצא לסלק הגאות ואינו עבודה בעצם לא איכפת לן הא

דעושה נחת רוח להאליל בהיותו קרח, הא סוף סוף אין הגילוח עבודה אלא היכי תמצא, ואינו דומה לשחיטה שהיא מעשה עבודה.

גם מש"כ דדעת המתגלח יחשב למסייע דבשחיטה אף מעשה כל דהו סגי, כדאיתא בחולין (דף מ), לא הבנתי, דלא ראינו מהתם אלא דאיזה מעשה כל דהו סגי, רק מעשה שחיטה כל דהו, דשחט בו פורתא, שמסייע בזה בעצם מעשה העבודה, שהוא השחיטה, אבל מעשה כריעת הראש או ישיבה על קרקע שלא עשה במעשה השחיטה מאומה מהיכי תיתי לאסור.

דין הספקות וההפסד

והנה כיון דמוכרח דלא שייך חשש תקרובות כאן יותר מספק אף לפי מה ששמע כת"ר ומה שהבין הרב המעיד, הרי דעת התבואות שור (סי' ד' אות י"ז) דספק תקרובות מותר במקום הפסד מרובה, יעו"ש שכתב מכיון דהכרעת הטור כדעת התוס' ב"ק וסיעתם דאיסור הנאת תקרובות אינו אלא מדבריהם, והקיל בספיקו, לכן לדינא יש להקל בהנאה עכ"פ בהפסד מרובה, מטעם דעכו"ם בזממה"ז לאו עובדי ע"ז נינהו אלא מסורת אבותיהם בידיהם, כדאיתא בש"ס חולין (דף י"ג ע"ב) עיי"ש. ולפי"ז בנ"ד אף לדברי כת"ר והרב המעיד יהיו הפאות מותרים, עכ"פ באופן דלהפסד מרובה יחשב.

והנה מש"כ דאם אפשר לברר י"ל כל דפריש מרובא פריש, הנה הרב אלישיב שליט"א השיב לטענה זו דאי אפשר להתיר בנ"ד משום רוב, דהוי קבוע, יעויין במכתבו להגר"י בעלסקי שליט"א. אמנם יש להעיר דאף א"נ דהוי כמחצא על מחצא, מ"מ לכאורה יש להתיר משום ספק ספיקא - ספק אם מעשה הגילוח עושה תקרובות, ואת"ל שעושה תקרובות, ספק שמא אין הפאה הזאת מהתקרובות, דלא כל הפאות אף מהודו באים מבתי האלילים, ואף המתגלחים שם לאו כולם מכוונים לע"ז. ובאמת כשהצעתי את השאלה לפני הגרש"ז אורבאך זצ"ל אז, אמר שאולי יש להתיר משום ספק ספיקא זו, אבל גם הוא זצ"ל לא רצה להתיר בהחלט ע"י זה. וכנראה משום שס"ס זו הוי ספק אחד בגופו וספק אחד בתערובות דפסק המחבר (יו"ד סי' ק"י ס"ק ט') דלא הוי ס"ס.

אך יש כמה מן ראשונים דס"ל דאומרים ס"ס בכה"ג, ובראשם ר"ת, ולכן יש לצרפו עכ"פ בתורת סניף במקום הפסד מרובה וצורך גדול כמש"כ הפוסקים, עיין בינת אדם (שער הקבוע כלל י"ב), וחכמת אדם (כלל נ"ג), ושו"ת אחיעזר (חלק ד' סי' כ"ה), ובסי' ק"י ס"ק ב' כתב הש"ך דכשספק אחד מדרבנן אפשר שאף המחבר מודה דהוי ס"ס (והכא הלא לדעת התוס' ב"ק דף ע"ב ע"ב איסור הנאה מתקרובות ע"ז אינו אלא מדרבנן, עיין לעיל מה שהבאתי מהתבואות שור). גם העיר אז הרב משה היינמאן שליט"א מבולטימור, דאי נימא דאין על הפאות אלא חשש וספק תקרובות יש להתיר ע"י חזקה דמעיקרא, דטרם הגילוח בודאי היו מותרים וספק אם נשתנו לאיסור ע"י הגילוח א"כ הרי הם בחזקת היתר עד דידוע לך במה נאסרו.

והנה ממוצא הדברים לכאורה אין מקום לאסור את הפאות המגיעות מהודו, דמלבד מה שיש לדון להתיר גם מצד הדין אף לדברי הרב המעיד, העיקר דשאלה מעיקרא ליתא יען דאין כאן לא עבודה ולא הקרבה, רק סילוק שערות בעלמא, כמו שהצעתי לפני הרבנים הגאונים מאז ומקדם.

הגאון רבי נחום רוטשטיין שליט"א

ראש ישיבת נזר התורה

(מכתב לאחד הרבנים)

הקדמה

בבואנו לדון בשאלת הפאות האלו, עלינו להקדים ולומר שאין הנדון על קניית השערות מהודו, כי בזה בוודאי ששומר נפשו ירחק מהם, וכי יעלה על הדעת שבכספנו אנו נממן את האלילים בהודו ונפרנס את הכמרים שלהם, ונרחיב גבולם, והלא יפלא בעינינו בגדולי הרבנים שנשא ונתנו לפני עשרות שנים בשאלת השימוש בפאה הבאה מהודו, אם יש לזה דין תקרובת לע"ז שלא מועיל ביטול או לא, ולא התריעו ברבים נגד הסוחרים הקונים ומייבאים אלו השערות ומוכרים אותם במחננו, והרי גם אם אין בזה דין תקרובת, ומועיל ביטול, מכל מקום השכר והרווח שאנו מספקים להם באמצעות הקניות האלו בוודאי דלאו שפיר עבדי... [והאריך בזה. וראה בהערה בתשובת הגר"י בעלסקי לעיל עמ' תקי"ב, שהרבה מן השיער ההודי מגיע מנשים עניות המוכרות שערותיהן בכל רחבי הודו, כמו שעושות הנשים העניות בכל רחבי העולם, ללא שום קשר לע"ז, וראה לעיל (עמ' תקכ"ג) בדברי הגרב"צ וואזנר שרוב השיער ההודי אינו ממקדשי הע"ז].

ומעתה לענייננו, כאשר עתה [תשס"ד] התעוררה השאלה של איסור הנאה, בוודאי שראשית דבר יש לקבוע במסמרות שאין לקנות אלו השערות בהודו, כאשר הורו גדולי ההוראה הגר"ש וואזנר שליט"א והגר"נ קרליץ שליט"א, ובאשר נוגע להשימוש באלו הפאות שכבר נרכשו, גם אם נברר שמצד ההלכה מועיל עליהן הביטול שהעכו"ם מבטלו במכירתו ואין בו משום איסור הנאה, מכל מקום אם השערות הן בוודאי משלהם מן הראוי להחליפן, כי היאך תשא היא על ראשה שערות אשר גידלו וטיפחו וגילחוהו לאליל ותמורתו שימש להחזקת הכמרים ובית האליל.

אך מכאן ועד לאלו שקבעו במסמרות לאסור בהנאה, לא רק אלו אשר באים מהודו אלא אף הבאים ממדינות אחרות, מספק ומחשש תערובת, ולקחו על עצמם אחריות של איבוד ממונם של ישראל בקנה מדה שלא היה מעולם, זהו נושא שעלינו ללבן ולברר בעזרת ה', כי עד כמה שידינו מגעת, נראה שהאיסור המוחלט הזה הוא מילתא דתמיהא.

ובדרך מליצה חשבתי דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, והרי כל הנדון לאסור הפאות מהודו מחמת תקרובת לע"ז מקורו הוא במימרא דרב גידל משמיה דרב בר"פ רבי ישמעאל, שאמר מנין לתקרובת ע"ז שאין לה בטלה עולמית שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת אין לו בטלה לעולם, אף תקרובת ע"ז אין לו בטלה לעולם (והביאו הב"י סי' קל"ט

והב"ח והפרישה), והנה בסמיכות למעשה פעור בפרשת ואתחנן כתיב "ונשב בגיא מול בית פעור, ועתה ישראל שמע אל החוקים וגו', לא תוסיפו על הדבר וגו' ולא תגרעו ממנו וגו', עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור, השמידו ה' אלוקיך מקרבך, ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום", וכבר עמד בכלי יקר על הסמיכות מפעור ל'לא תוסיפו' וכו', ואפשר דמאחר ובזה המעשה אמרו ז"ל שקנאים פוגעים בו כי היא הלכה ואין מורין כן, וא"כ אפשר יהיה לטעות שכל המרבה להוסיף בחומרות הרי זה משובח, לכן הזהיר הכתוב לא תוסיפו וגו' ולא תגרעו וגו', ולפעמים ההוספה היא הגריעותא, והבן.

והנה ביסוד הלימוד מהכתוב "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים", מה מת אין לו בטלה לעולם וכו', יש להעיר דהיאך ילפינן מזה לתקרובת ע"ז, והרי בגמ' סנהדרין (קו.) אמרו שעדיין לא נאסר יין של נכרים, ואמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין, כיוון ששתה בער בו וכו', הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו עבוד לזה, אמר לה הלא יהודי אני, אמרה לו ומה אכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור, והוא אינו יודע שעבודתה בכך וכו'. והדא דתימא היכן כאן התקרובת, והרי הוא שנתה מהיין עוד טרם הוציאה יראתה מתוך חיקה, וגם דרך עבודתה לפעור לא היה בניסוך כי אם בפיעור, והיאך ילפינן מזה לתקרובת.

והנה בתנחומא (ישן) איתא, כיוון שהיה תובעה היתה אומרת איני שומעת לך עד שתשחוט לפעור, ואוכל עמה ונצמדים זה לזו, לכך כתיב ותקראן לעם וכו', ונראה שמכאן ראייה לשיטת הט"ז (בסי' קל"ט) באיסור תקרובת, שאינו רק בבשר בהמה שקרב על גבי המזבח אלא גם של חיה ועוף בכלל, דלא כדרישה, ע"ש, ולכאורה לפי התנחומא משמע בפירוש שגם עוף בכלל תקרובת. אך לגופו של ענין תמיהתנו הנ"ל במקומה עומדת, שהרי גם הזביחה לא היה דרך עבודתה, כי אם הפיעור, והיאך ילפינן מזה לתקרובת.

וראייתי בכלי חמדה בפרשה, שהביא מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם הא דאמרו שעדיין לא נאסר היין, קאי על יין נסך, או על סתם יינם, ופירש דלכך לא חששו ישראל, כי עבודת הפיעור לא היתה בניסוך אלא בגילוי את עצמו לו, ואין הניסוך דרך העבודה, וכאשר ראו המואביות שבני ישראל לא חששו לזה מטעם הנ"ל, לכן אמרו להם "השתחוה לפעור" שגם זה אינו דרך העבודה, אך זה אינו כי ארבע עבודות השתחוואה זביחה ניסוך וקטור חייבים בכל עכו"ם אפי' אם אין דרך עבודתה בכך, ע"ש, ולפ"ז יתחדש לן חידוש במקור הלימוד, שבכל עבודה שחייבים עליהם חל עליהם דין תקרובת אף שאין דרך עבודתה בכך, ולא מועיל עליה ביטול.

אולם לענ"ד אפשר שאינו ראייה, כי זה שאכלו ושתו היה מענין התקרובת, על דרך שפירש החיד"א ז"ל בשמחת הרגל על הכתוב "ויאכל העם וישתחוו", דכיוון דבני ישראל אכלו במדבר מן, לחם אבירים, שנבלע בכל אבריהם (יומא עה:), לא היה באפשרות שיעבדו לפעור, כי המן

מכניס ואינו מוציא, ופעור הרי עבודתו ע"י מעשה זה גופו, אך כיוון שבני ישראל אכלו מזבחים, ע"י זה יוכלו להוציא ולעבוד לפעור, ע"ש, והוא ההיפך בצד הקדושה באכילת קדשים למען תלמד ליראה וכו', נמצא לפ"ז שאכילת זבחים ושתיית יינם היתה ההכשרה לעבודה, וזהו דכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, ומכאן לכל תקרובת שאין לה ביטול.

ומה שאמרו מה מת אין לו בטלה לעולם וכו', יש לומר שכמו שהמת יש לו תחיה בתחיית המתים, כמו כן בזמן שנזכה לתחיית המתים גם הע"ז יהיה לה הביטול.

ומעתה אחר ההקדמה נפתח דברינו בבירור ההלכה בסייעתא דשמיא כפי אשר חנני השי"ת, ואני תפילה שלא אכשל ח"ו בדבר הלכה, ויהיו נא אמרי לרצון לפני אדון כל.

ענף א

ראשית דבר אקדים בדברי הב"ח (בסי' קכ"ג) מה שכתב לענין יין נסך, ובש"ך (שם סק"ב) הביאו, שאפי' שפכי ליה קמי ע"ז כדרך ניסוך פנים, מכל מקום כיוון דקיי"ל דנכרים שבחו"ל לאו עובדי עכו"ם הם, אלא מנהג אבותיהם בידיהם, א"כ מה שמנסכים יין לעכו"ם אין קרוי ניסוך, כיוון דקרינן בהו שאין יודעים בטיב עכו"ם ומשמשיה, ובש"ך (סי' קכ"ד סקע"א) כתב דשלא במקום הפסד קיי"ל דאף בזמן הזה עובדי עכו"ם הם, וראה מה שכתב (בסי' קכ"ח סק"ד) ע"ש, וראה בחידושי הריטב"א במסכת עבודה זרה (דף נז.) ד"ה הא קמשמע לן וכו', שכתב בתוך דבריו וז"ל, ויש מן הראשונים ז"ל שהיו מקילין בזמננו זה לומר דאפי' גוי גדול אינו אוסר יין אלא בשותיה ואפילו נגע בו בכוונה, שאין הגויים יודעים עתה בטיב ע"ז ומשמשיה וכקטנים חשיבי, וכן נמצא בתשובות הגאונים ז"ל, וכן כתב הרב ר' יהודה ז"ל בר נתן ורבינו שמואל בשם רש"י ז"ל ע"ש, וראה בשו"ת מים עמוקים (חלק א' סי' ל"ט) ד"ה ואוסיף על רבים מהגאונים שמחמירים איכא למימר אילו היו אותם הגאונים בזמן הזה היו מקילים כי מידי יום ביום נשכח מהם טיב ע"ז ומשמשיה. וכן משמע מלשון המרדכי וכו', עכ"ל.

אולם בשו"ת רבי אליהו מזרחי (הרא"ם סי' נ"ז) ד"ה על מה וכו', כתב "ואף על גב דחזינן דנוצרים האידנא עובדי עבודה זרה הן כדפסק הרמב"ם ז"ל, מיהו לא רגילי לנסך על גבי עבודה זרה והוה להו לענין ניסוך כאילו אינם יודעים בטיב ע"ז ומשמשיה", וראה בשו"ת ישכיל עבדי (חלק א' יו"ד סי' ד') שכתב "ואחז"ר זיכני ה' וראיתי להרא"ם ז"ל בתשובה (סי' נ"ז) שכתב על דעת רשב"ם בשם רש"י וזה לשונו, ואע"ג דחזינן דנוצרים האידנא עובדי ע"ז הם כדפירש הרמז"ל, מיהו לא רגילי לנסך ע"ג ע"ז והוה להו לענין ניסוך כאילו אינם יודעים בטיב ע"ז ומשמשיה", עכ"ל. ולפי זה לאו לכל ענייני ע"ז נקטינן שאין יודעים, כי יש לחלק מנושא לנושא, וא"כ מהיכי תיתי שהפולחן הזה של תגלחת שערות הוא בכלל זה שאין יודעים.

אך כאשר נבוא לשפוט לפי העדויות שהגיעו לגדולי הרבנים, הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ שליט"א, נראה בעליל שבפולחן הזה גופא אין הם יודעים, אלא מנהג אבותיהם בידיהם, כי לפי טפשות אמונתם אין הם רואים סתירה בין זה שהם מביאים השערות לאליל לבין זה שהשיער נמכר בשוק לכל המרבה במחיר, "שעצם אמונתם היא שהאליל היה צריך להינשא ולשם כך לוהה הכל והתחייב להחזיר את ההלוואה בריבית, ומכיוון שקשה מאוד להחזיר כ"כ הרבה, וצריך הרבה ממון להחזיר, לכן הם בנתינתם עוזרים לו לממש את הבטחתו ולפרוע את חובו, והוא גומל להם וכו', דלפ"ז הרי הם בגוף עבודתם לאליל מפריכים את האלילות של האליל, אליל שלא היה לו כסף בשביל להנשא, אליל שהיה צריך ללוות הרבה ממון, אליל שהתחייב להחזיר את ההלוואה בריבית, אליל שקשה לו להחזיר חובו, אליל שצריך עזרה מנאמניו שיתנו לו בכדי שהוא יוכל לממש הבטחתו ולפרוע חובו, האם אחרי שהם יודעים כל זאת אפשר לתלות בהם שהם מאמינים באליל, אין זאת אלא שמנהג אבותיהם בידיהם ותו לא, וממילא אין כאן דין תקרובת לעכו"ם, כמבואר דינים גבי יין נסך במקום הפסד.

וביותר בין נבין לפי מה שהביא הדרישה בשם מהרש"ל בטעם החילוק מתקרובת שאין לה ביטול לעצם ע"ז שיש לו ביטול, "דתקרובת הוא מקריב לאלהות עצמו, לאפוקי ע"ז כגון פסילים אינם אלא דמיונות ואין ממשות בהם" וכו', דלפ"ז ברור שבתפלות הנ"ל גם מטעם תקרובת ליתא.

וחשבתי לבאר זאת גם בדרך הדרש, דהנה בשו"ע יו"ד (סי' קל"ט) פתח המחבר, "עבודת כוכבים אסורה בהנאה וכו', בשל עובד כוכבים אסורה מיד, ושל ישראל אינה אסורה עד שתיעבד" (וראה בט"ז), ובסעיף ב' "עבודת כוכבים של ישראל אין לה ביטול, אבל של עכו"ם וכו' יש להם ביטול" וכו', ואפשר שמזה הטעם דשל ישראל אינה אסורה עד שתיעבד, ומזה הטעם עבודת כוכבים של ישראל אין לה ביטול, כי הישראלי שהוא משורש הטוב כמש"כ הרמב"ם בהא דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, שהפנימיות הוא טוב אלא דאריא רביע עליה, א"כ מצד עצמיותו אינו יכול להחל חלות האלילות אלא שעצם העבודה שהוא מלבר הוא זה שעושהו, וא"כ מהאי טעמא הוא אינו יכול לבטל חלות האלילות שנוצר ע"י העבודה שהוא מלבר מעצמיות הישראלי, ומאחר ולא העצמיות שלו החל בה החלות, אין הוא יכול לבטלו, וזהו שכתב הט"ז שאפי' ישראל מומר דינו בזה כישראל, ומאידך ע"ז דשל עכו"ם אסורה מיד, ומזה הטעם של עכו"ם יש לה ביטול, שהרי העבודת כוכבים אין בה ממש כלל, אלא ששורש הרע שבעצמיות העכו"ם יכול להחל בכח הבחירה שבו חלות האלילות ביצירתו, דבזה שפוסל הפסל עושה בו חלות האלילות, ומאחר והוא זה שעושה חלות האלילות לכן הוא יכול לבטלו, ומעתה לפ"ז מאחר וכל חלות האלילות הוא עושה, א"כ כאשר הוא עצמו סותר אמונתו באלילו כחסר יכולת וכח לעזור לעצמו, בוודאי שאין בו חלות ע"ז, והבן.

ענף ב

זאת ועוד, גם אם תיתי לן שדינם כעובדי ע"ז ממש, מכל מקום ראיתי בכל כתבי העדויות שהגיעו לגדולי הרבנים שליט"א שביקרו בהודו והם מעידים שאין דרכם להקריב ולהקטיר לע"ז הזו את השערות כלל, אלא שדרך העבודה שלהם הוא רק להסתפר לכבוד האליל, ואין להם שום ענין לכבד אותו בשערות הגזוזות, אלא רק בעצם מעשה הגזיזה, מפני שאמונת ההבל שלהם היא שכל מי שמסכים להיגזז לכבוד הע"ז הוא מראה בזה שהוא מסכים לוותר על יופיו ולנוול את עצמו כדי להראות שהוא נכנע להבל הלזה, גם בעדות שגבו הגר"נ והגר"ש שליט"א נזכר שעל הבנין של התספורת יש שלט גדול "המקום למסירה תוך כדי הכנעה של שיער אדם לאליל", וכן אמרו להם המתגלחים: "נתינה תוך כדי הכנעה", הרי שאין ענין השערות תקרובת לאליל אלא ענין הגילוח לשם הכנעה, וממילא לא שייך בזה שום חשש של תקרובת ע"ז, כי על אף שעל גזיזת השערות בכדי להראות שהם מכבדים ונכנעים לפני הע"ז חייב מיתה שנחשב עבודה כדרכה, אבל אין כאן שום תקרובת, שאין הם מתכוונים להקריב ולא להביא לפנייה שום דבר.

דענין התקרובת הוא שבזה שמביא לפניו התקרובת מהנהו, מה שאין כן בגזיזת השערות שהעבודה הוא בהכנעתו ובביטול העצמיות שלו לאליל, ולא בהנאתו של האליל מגוף התקרובת, דהפצא דאיסורא הוא עצמיות הגוי שבגזיזת שערותיו הוא מנוול עצמו ויופיו עבור האליל, והוא התקרובת לאליל, ולא עצם השערות, ולכן לא אכפת להם אם השערות ישרפו או ימכרו או ילכו לאשפה, כי לא השערות הן החפצא דתקרובת אלא הם בהסרת השערות מראשם נהפכים להיות החפצא דתקרובת, והשערות הן האמצעי בלבד, והיכן מצאנו שבכח"ג נחשב לתקרובת ויהיה אסור בהנאה, ומגרע גרוע מע"ז עצמה שגם ביטול לא יועיל.

ענף ג

גם אם תיתי לן לדחות שני הנימוקים הנ"ל, ונחליט גם שהם עובדי ע"ז ממש, וגם שיש כאן ענין של תקרובת, מכל מקום נראה דאין זו תקרובת האסורה בהנאה שאין לה ביטול.

דהנה הטור ביו"ד (סי' קל"ט) כתב, "ע"ז האסורה בהנאה, היא ותשמישיה ונויה ותקרובתה בין של נכרי בין של ישראל וכו', ותקרובתה משהביאו לפנייה ועשה ממנה תקרובת נאסר (ובבית יוסף דכל שלא הביאו לפנייה לא מקריא תקרובת ע"ז וכו'), ע"ז ותשמישיה ונויה של גוי יש להן ביטול ותקרובתיה אין להן ביטול וכו', והיכי דמי נוי והיכי דמי תקרובת, נוי כגון שמדליקין לפנייה נרות וכו', ותקרובת כל שכיו"ב קרב על המזבח כגון כל מיני מאכל וכו' אם עשה ממנו תקרובת שהניחו לפנייה לשם תקרובת נאסר מיד, אפי' לא עשה ממנו כעין עבודת פנים וגם לא הקטירו ממנו כלום אלא נתנו לפנייה לתקרובת נעשה זבחי מתים, אבל בדבר שאין

מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר, אלא אם כן עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת והיא דרך לעבדה באותו דבר אע"פ שאין דרך לעבדה בזה הענין, כיצד, ע"ז שעובדין אותה במקל, פירוש שמקשקשין לפניה במקל, ושבר מקל לפניה, נאסר, ששבירת המקל דומה לזביחה ששובר צוואר הבהמה וכו', וכן הוא בשו"ע (בסעיף ב' וג') ע"ש.

המבואר מזה שיש שני דינים בתקרובת, האחד אם הוא מהדברים הקרבים ע"ג המזבח כגון כל מיני מאכל וכו', ואף אם אינו דבר מאכל אך הוא עובד בה דרך עבודתה ועשה בה כעין זביחה, אזי גם זה נכלל בכלל תקרובת, וכן מבואר בשמעתתא דע"ז (דף נא.) שבכדי שיאסר כתקרובת ע"ז חייב להיות כעין פנים, וברש"י ד"ה כעין (בדף נ.) רק אם מקריבים כמותו בבית המקדש כגון בשר או סולת או שמנים נעשה תקרובת לע"ז, דכתיב זובח לאלוקים יחרם כי אם לה' לבדו. ומה שאמרו שגם במקל ושברו שדומה לזביחה שג"כ אסור כתקרובת, גם זה מבואר בגמ' וברש"י שם (נא.) דשבירת מקל דומה לשובר צוואר בהמה.

ולפ"ז מתעוררת השאלה באלו השערות שמגלחים לע"ז, דלכאורה אינו בכלל הדברים הקרבים למזבח, שהרי השערות אינן משמשות כקרבן בבית המקדש, ומה שהנזיר מתגלח אינו בכלל עבודת הקרבנות במקדש, שהרי בעצם הגילוח מן הדין שאסור לו לגלח כנגד פתח העזרה משום בזיון המקדש (כמבואר ברמב"ם בפרק ח' מהלכות נזירות הלכה ג'), ואינו קרבן לה' אלא פעולה של טהרה לנזיר, ומה שמביא השיער לבית המקדש אינו להקרבה ולהקטרה ואינו מביא אותו למזבח, אלא שכך הוא מצוות שריפתו שמשליכו תחת הדוד שמתבשלים בו השלמים בלשכת הנזירים שבעזרת הנשים.

וגריעי היא מנרות, שהבית יוסף הביא שם הא דנסתפקו התוס' והרא"ש בנרות שמדליקין לפני ע"ז אי הו נוי או תקרובת, וכתבו דא"ל דהו תקרובת מותר להנות מהם בלא ביטול משום דלא דמו לתקרובת מזבח, ואת"ל דהו נוי צריכה ביטול וכו', וכתב הבית יוסף שלכן כללו הטור עם דברים שהם לנוי, להחמיר שבלא ביטול אינו נותר, גם הב"ח הביא דבריהם והקשה הלא אם הנרות תקרובת נמי לא מהני ביטול, שהרי הכהן היה מדליק הנרות בפנים בכל יום, ותירץ דלענין ביטול בעינן דוקא דבר מאכל, כדכתיב קרא ויאכלו זבחי מתים, דמיניה ילפינן דתקרובת ע"ז אין לה ביטול, ודוקא בתקרובת כעין זביחה כדכתיב זבחי מתים, ולכאורה לפי זה בשערות שאינן דבר מאכל גם אם יש לו דין תקרובת מועיל ביטול.

אך יש לדון בדברי הב"ח, שבפשטות צ"ל שהוא דכתב שלענין ביטול בעינן דוקא דבר מאכל לאפוקי נרות, אין זה אלא כי בנרות ליכא כעין זביחה, ובעינן לדנו מטעם שהכהן היה מדליק הנרות בפנים, על זה כתב שזה אינו אלא בדבר מאכל, אבל בכעין זביחה אפשר דמודה דלא בעי דבר מאכל, כי כן מבואר בשגרת לשון הטור והבית יוסף, דעל זה שכתב ותקרובתה אין לה ביטול, כתב ואיזהו תקרובת וכו', ומסיק גם על מקל ושברו, הרי שגם באינו דבר מאכל נאסר בכעין זביחה.

ולחידודא חשבתי דאפשר שהדבר תלוי בטעם הדין שבתקרובת אין לה ביטול, דהט"ז (בסק"ד) כתב "ותקרובתה אין לה ביטול דכתיב זבחי מתים, מה מת אין לו ביטול לעולם אף ע"ז כן. ונראה לי הטעם דתקרובת גרע, דאליל עצמו ונוי תלויין בשלימותו דכל זמן שהוא שלם הוא פלח ליה, וכן מחזיק אותה לנוי, אבל אם נפסל בטל ממנו מחשבה זו. משא"כ בתקרובת, דאפי' דבר מועט שאינו חשוב מקריב לפניו, נמצא דלא פקע איסור אם נפסל" (וראה בדרישה בשם מהרש"ל שעל הסמ"ג טעם נוסף לחלק בין ע"ז עצמה שמועיל ביטול לתקרובת שלא מועיל ביטול, ע"ש). ולכאורה תמיהא מילתא טובא, וכי הט"ז בא לדרוש טעמא דקרא, ותו הרי הט"ז עצמו בסק"א בדשקיל וטרי בדין מומר כתב "ודבר פשוט נראה לי, דאפי' ישראל מומר לע"ז נקרא ישראל, ודינו עד שיעבוד, דאע"פ שחטא ישראל הוא וכו', וכן לענין ביטול שאין יכול לבטל אליל כמו ישראל וכו', ודלא כמש"כ בדרישה בהג"ה (סי' קמ"ה) דישראל מומר לעכו"ם דינו כעכו"ם דהא ילפינן לה כאן מקראי קדש דעשה הבדל בין עכו"ם לישראל. ואין לדרוש לטעמיה דקראי אלא גזירת המלך הם דישראל אינו אוסר עד שיעבוד", וא"כ היאך בסעיף ד' הוא עצמו בא לדרוש טעמא דקרא.

וביותר בעי עיונא כי נפק"מ רבתי יש בין הכתוב לטעמו, כי לפי הכתוב אי אפשר למילף אלא בדבר מאכל כדברי הב"ח הנ"ל, ואף הנרות שהיו במקדש לא נחשב לתקרובת לענין ביטול, כי אינם דבר מאכל ואינם בכלל הדרש של "ויאכלו זבחי מתים", ואם אכן כן הוא, נוכל לומר שהב"ח לשיטתו שכתב בשו"ת הב"ח (הישנות) בסי' קי"ב שמאחר והתורה אסרה בהנאה בסתם ואין לנו קרא המלמד להתירו מאיסורו הרי הוא אסור לעולם, וכמו כן בתקרובת שאין לנו קרא להתיר ממילא היא אסורה, אלא הואיל והתורה התירה ע"ז ומשמשיה כשבטלה, ס"ד אמינא דהוא הדין תקרובת ע"ז יש לה ביטול, לכן בעי קרא המלמדנו לאסור, ע"ש, ולפ"ז ליכא למילף איסורא אלא דומיא דקרא והיינו בדבר מאכל.

ואילו לפי הטעם שכתב הט"ז, פשיטא שאין נפק"מ בין דבר מאכל לשאינו מאכל, שהרי בכל תקרובת מקריב לפניו גם דבר מועט שאינו חשוב וממילא לא בטיל, ואולי זהו הטעם של הרמב"ם שבאמת אינו מחלק בין דבר מאכל אלא בכל ענין שנמצא במקום עבודתה אסור ולית לה ביטול כמבואר בש"ך (בסק"ג).

והגר"ח ווייס שליט"א העיר דאפשר שמה שהט"ז נתן טעם לדבר הוא כי מצד הכתוב הוא אמינא שרק בתקרובת שהקריבו אין לה ביטול, קמ"ל בטעם הדבר שגם בהבאה שהביאה לשם תקרובת כבר נאסר ואין לה ביטול.

ולענ"ד עדיין לא ארווח לן, כי הקושיה במקומה עומדת, דמאחר וקיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא היאך אפשר לחדש זאת מעצמנו ע"פ סברא בעלמא.

והנראה מכאן שדעת הט"ז דתקרובת ע"ז אחר הביטול נאסרה בהנאה מדרבנן, שהתוס' (בבבא קמא עב:) נסתפקו אי האיסור הנאה של תקרובת אסור מהתורה או רק מדרבנן, והרמב"ם (בפ"ז דע"ז ה"ב) פוסק "ע"ז ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה, שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך, וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שנים, אחת משום ולא תביא ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", ועיין בספר המצוות (מצווה קצ"ד) וברמב"ן שם, וראה בגמ' עבודה זרה (לד:) ובירושלמי (פ"ה הלכה י"ב), אולם הרשב"א בקידושין (נח.) כתב שאינו אלא איסור דרבנן, דאיסור הנאה מתקרובת ע"ז ילפינן בעבודה זרה (נ.) מדכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים ודברי קבלה הן ואסמכתא דרבנן, וע"ש בריטב"א שמסיק דאסור מהתורה (וראה בשער המלך פ"ה דאישות מה שהביא מהרשב"א בחידושו לסנהדרין מז: גבי הא דאמרינן משמשינן ממשמשינן גמרינן, שהקשה מעורו של מת דטמא רק מדרבנן, דמי גרע מתכריכין דאסור מהתורה, דהא ע"ז ילפינן ממת ותקרובת ע"ז אסור בהנאה מהתורה), ומעתה לפ"ז י"ל דזהו הטעם שהט"ז הוסיף בסברא דלא מועיל ביטול, דעד כאן לא פליגי הראשונים אם הוא מהתורה או מדרבנן אלא על עצם האיסור הנאה, דאי ילפינן מקרא ודלא תביא וכו' ולא ידבק וכו' הרי זה מן התורה, ואי ילפינן מ"ו יאכלו זבחי מתים" אינו אלא מדרבנן, אבל לגבי זה דלא מועיל ביטול לכ"ע ילפינן ליה מקרא ד"ו יאכלו זבחי מתים", וזה בוודאי דברי קבלה ואסמכתא דרבנן, לכן הוסיף הט"ז בטעם ובסברא ואינו ענין להא דלא דרשינן טעמא דקרא.

ענף ד

אך לכאורה יש לאסור, דאיברא שאינו בכלל תקרובת הקרבים למזבח, מכל מקום בגילוח השיער הוא דרך זביחה, דלא גרע ממקל ושברו שדומה לזביחה שגם כן אסור כתקרובת, כמבואר בשו"ע דשבירת מקל דומה לשבר צוואר בהמה, וא"כ אפשר שגם גילוח השערות יהיה כעין שבירת הצוואר.

אולם זה אינו, דשבירת המקל הוא ששובר גוף המקל עצמו ודומה לזביחה ששובר גוף הבהמה, אבל בגילוח השיער אינו אלא כמפריד השערות מהראש, והרי זהו דרכו וטבעו של האדם ושרו, שמסתפר ומתגלח מזמן לזמן ואינו ענין לשבירה וזביחה.

אך יש לדחות מהמבואר בגמ' עבודה זרה (נא.) מצא בראשו וכו' פרכילי ענבים ועטרות של שבילים וכו', וכל דבר שכיו"ב קרב ע"ג המזבח אסור וכו', ופריך בגמ' פרכילי ענבים ועטרות של שבילים לא כעין פנים איכא ולא כעין זריקה משתברת איכא, אמר רבא אמר עולא כגון שבצרן מתחילה לכך, וברש"י שבצרן מתחילה לצורך עכו"ם ובבצירותן עבדה לעכו"ם דהוי כשבר מקל לפניו דדמי לזביחה. וא"כ לכאורה הוא הדין בשערות שגולחו לשם ע"ז, כי מה לי בצירה ומה לי גילוח.

אולם זה אינו, כי מזה שבשו"ע נזכר מקל ולא נזכר בצירה, הלא דבר הוא (והרי הבית יוסף עצמו בכסף משנה פ"ז מהלכות ע"ז הלכה ט"ז הביא מהרמ"ך שהקשה למה לא הביא הרמב"ם הא דפרכילי ענבים שבצרם מתחילה לכך, כמו שהביא בפרק ג' הלכה ד' דין המקל שנאסר), וכבר עמד בזה החזון איש ביורה דעה (סי' נ"ו ס"ק י"א) וכתב שהגם שבשו"ע לא נזכר דין פרכילי ענבים, אנו למדין אותו מהגמ' ע"ש.

והנה הר"ן פירש בפרכילי ענבים דהו כעין פנים כיוון שהיו באים במקדש לביכורים, ואע"ג שאין בהם עבודה לגבוה כעין פנים מקרי וכו' (וראה בתוספות יום טוב בפרק ד' דעבודה זרה משנה ב') וכן כתב הרמב"ם, ולפ"ז ברור שזה אינו בגילוח, שאינו כעין עבודת פנים שאינו מביאו למקדש כנ"ל.

אך יש לסתור, שהרי דברי הר"ן על שיטת רש"י קאי, דעל מה שרש"י סובר שאין המקל נאסר ע"י שבירתו אם אין עובדין את הע"ז בקשקוש מקל, הקשה הר"ן דא"כ למה נאסרו פרכילי ענבים ועטרת שבלים, הרי גם אם בצרן מתחילה לכך מכל מקום הרי בע"ז של מרקוליס עסקינן ואין דרכה של מרקוליס בכל אלו כלל, ותירץ שבמקל דליכא שום תקרובת מקל בפנים, בעינן שתהא עבודתה במקל, אבל בפרכילי ענבים וכו' שיש במינם קרב בפנים בביכורים שפיר מתסר, ומעתה לפ"ז גם לרש"י וגם לר"ן לא בעינן לטעמא שכיו"ב הוה בא לפנים בביכורים אלא בע"ז שאין דרכה לעבודה בכל אלו, אבל במקל דמיירי בדרך העבודה אזי גם אם אין כיו"ב בא לפנים כל שהוא דומה לזביחה נאסר. ולפ"ז בשערות, הגם שאין כיו"ב בא לפנים, מכל מקום אפשר שדרך העבודה הוא בזה שמתגלחת וגם דומה לזביחה.

והנה הרא"ש (בריש פרק ד' דע"ז) פירש דכיוון דמידי דמיכל הוא וראוי לעשות ממנו יין וסולת הקרבים בפנים, תלינן דלשם דורון ותקרובת הובאו לשם, וכתב החזון איש (שם) דהרא"ש לא ניחא ליה בטעם הר"ן שכתב שהיו באים למקדש לביכורים, כי ביכורים אין עולין למזבח, לכן פירש משום שראויים ליין (ולפ"ז צ"ל שפרכילי ענבים הם בכלל בשר או יין או פירות שהזכיר הרמב"ם בהלכה ט"ו, אך שם התנה איסורם בהקרבה לפני ע"ז דייקא, שלא די בזה שהכניסו אותם לבית הע"ז, כי לא נחשב לתקרובת אלא כשהביאום והקריבום לע"ז).

אולם הרשב"א בד"ה אלא פרכילי ענבים וכו' פתח בקושיה "ואם תאמר פרכילי ענבים עבדי מינה חמרא וראוי למזבח הוא, זאת אינה קושיא דדרכן של פרכילי ענבים אינם ראויים לפנים וכל אימת נמי דמיקרו ענבים לא חזו, וכי עצרינן להו לאו היינו פרכילין אלא מין אחר דעד השתא ענבים והשתא יין, וכן סלת וחטים שני מינים מיקרו, אלא הא קשיא לי דפרכילי ענבים גופייהו ודאי כעין פנים נינהו שהרי מקריבים אותם לפנים בכורים, ואם תתרץ כיון דהוה סלקא דעתין השתא דלא בצרן מתחלה לכך אלא שהביאן מן הבצור לאו כעין פנים נינהו שהרי בכורים לשם בכורים בוצרין אותם ואין מביאין אותם מפירות שלקח בשוק וכעין פנים ממש בעינן וכו', ומשום הכי פריק רבא בר עולא כגון שבצרן מתחלה לכך דהוה ליה כעין פנים

בבכורים, וניחא בין למאן דאמר בעינן כעין זביחה (שבצירתן לשם ע"ז היא לה כשבירת מפרקת של בהמת פנים) בין למאן דאמר בעינן כעין פנים ממש (דכיון שבצרון לשם כך, היא לן כעין ביכורים)."

ואולי גם לפי הרא"ש יש לומר דהא דאמרו שבצרון מתחילה לכך בא ליישב הטעם שנחשב כראויים לפנים, אף שכל אימת שנקראו ענבים אינם ראויים לפנים, מכל מקום כיוון שבצרון לעשות ממנו יין ולהקריבן בפנים, אפשר דכעין פנים נחשב, וחל עליו שם יין. עכ"פ בעינן השערות ברור שאינו כעין פנים, ולפנינו הספק אם די בזה שיהיה נחשב כעין זביחה, ויהיה אסור גם כשאינו כעין פנים.

ענף ה

והנה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בקונטרס תשובות והנהגות יו"ד (סי' תי"ד) כתב שורש האי דינא בע"ז (נא). דפירות שבצרון לע"ז נאסרו בכך שהבצירה דומה לשחיטה, וא"כ הכי נמי בגזז שערות ראשו להקטיר לע"ז הוה כשחיטה ונאסר בהנאה מהתורה כדין תקרובת עבודה זרה, דמאחר שעבודתם בהשערות, והוא גזז לע"ז, דומה לשחיטה ואסור. אך להרמב"ם לא נאסר בכה"ג, שהרמב"ם בפ"ג דע"ז (ה"ד) סותר לכאורה דברי עצמו שם, שבשיבר מקל לפניו פוסק דנאסר דדומה לשחיטה, ובשחט חגב או בהמה בעלת מום פוסק דלא נאסר שאינו דומה לקרבן ע"ש, ותמוה דאטו שחט בהמה בעלת מום גרע משיבר מקל לע"ז דנאסר אף שאינו כקרבן, וכן תמה בהשגת הראב"ד (שם) וב"אור שמח" (שם) תירץ דשחיטה הוא כהכנה לדבר שעולה אחר כך להקטרה, ואין כאן משום תקרובת ע"ז אלא משום שעובד בה לע"ז, ולכן במחוסר אבר או בחגב שאין בהו הגדר שחיטה כבהמה פטרינן, ולא חשיב מעשה עבודה דע"ז, אבל הקטיר או הקריב חגב לע"ז נאסר משום תקרובת ע"ז, דלא גרע מספת לה צואה או ניסך לה מי רגליים דנאסר ע"ש. ולפי זה בצר פירות לעבודה זרה דנאסר, צ"ל לדעתו שאינו דומה לשחיטה, שאין אחר בצירת הפירות שום עבודה, רק מניחה בבית האלילים, ולכן הבצירה לחוד היא העבודה ואינו כשחיטה שקודם להקטרה וסגי בהכי לאסור, ומעתה בנידון דידן שגוזזין השערות כדי להקטיר אחר כך, דומה לשחיטת בהמה להקטיר שאפילו בבעל מום פטור, וכל שכן בשערות שלא נאסרו בכך, ולא דמי לשבירת מקל בפני ע"ז שעובד בכך לחוד וסגי ולכן נאסר כתקרובת ע"ז, ולפ"ז לכאורה יש לנו סמך להקל שאין בשערות אלו איסור תקרובת, עכ"ד. אולם לענ"ד לפי העדויות שהגיעו מהשליחים שנסעו להודו ברור לכל שאין מקטירין השערות, וא"כ להנ"ל לכאורה דמי לבצירת פירות ושבירת מקל.

והנה הגר"מ ש"ש שליט"א עצמו כתב שיש לדחות באופן אחר, "חדא דהכא גזיזת השערות עצמה נחשב אצלם לגוף העבודה זרה, ומה שמוסרים לומר להקטרה ושריפה הוא לייקר האלילים, וא"כ לא דמי כלל, ותו דשיטת הרמב"ם אפשר לפרש כפשוטו, ששחיטת חגב מבואר בסוגיא שצווארו דומה לבהמה, וכן בעל מום שדומה לבהמה הוא דבעינן דוקא דומיא

לה בבהמה כשרה, ולכן בחגב או בעל מום לא נאסרו, מה שאין כן בגזיזת שערות הא לא שייך כלל לשחיטת בהמה, ונראה דלכ"ע נאסר בכך. וכן משמע כהאי פירושא שהרמב"ם סתם בשחט חגב שלא נאסר, ולא פירש דמייירי דוקא בנתכוין להקטיר אחר כך, ולדברי ה"אור שמח" היה צריך לפרש בחגב שלא נאסר דוקא כה"ג שדעתו להקטירו אח"כ. וביותר נראה דאפילו לביאור האור שמח גופא יש לאסור, דכל דבריו דוקא בבעלי חיים כמו בהמה וחגב הוא דפוטר בשחיטה כשאנו ראוי וצריך עוד הקטרה, אבל בשערות אין עלייהו תואר קרבן כלל, וע"כ דומין תמיד למקל נמצא דגם לאור שמח חייבין כה"ג (ולא דמי לנזיר ששורפין שערותיו תחת הדוד וכמו שנבאר להלן), ועוד דהלא הרא"ש השיג על הרמב"ם וכן הר"ן חולק וסבירא להו שלדידן דשיבר מקל חייב הוא הדין בבעל מום וחגב, ולפי כל זה פשוט שאין להתיר איסור תקרובות מסברא הנ"ל, דלענין חיוב משום עבודה זרה חייבין בכל אופן שהוא כדרכה, ורק לענין איסור שיהא התקרובת אסור בהנאה בעינן כעין פנים, וכמבואר בסוגיא שם, ומעתה י"ל דפירות דהוא כעין פנים חייבין שלא בפניה אף בשלא כדרכה ובשיבר מקל".

ענף ו

אולם לענ"ד אחר העיון נראה שאין תגלחת דומה לבצירה, כי התינח אם פרכילי ענבים היה הפירוש מה שתולש הענבים מן הזמורה היה דומה לשערות שמגלחן מראשו, אבל הפירוש פרכילי ענבים הוא כמש"כ בתוספות יום טוב "כשהענבים כרותים עם הזמורות נקראים פרכילי ענבים, כך פירוש הרע"ב במשנה ג' פרק קמא דעוקצין", וכן פירש בתפארת ישראל "בלשון לאטיין (=לטינית) נקראו זמורות ענבים משולבות כשרשרות במעשה אומן, פרגולה", ואפשר שהחיתוך הזה הוא כעין זביחה ושבירה ששובר הדבר עצמו, מה שאין כן בחיתוך שערות.

ענף ז

אלא שאף על זאת יש מקום לחוש באלו השערות, לפי מה שכתב הרמב"ם (בפרק ז' מהלכות ע"ז הלכה ט"ז): "אם מצאן בפנים, בין דרך כבוד בין דרך בזיון בין דבר הראוי למזבח בין דבר שאינו ראוי כל הנמצא בפנים אסור וכו'", ובשער המלך (הלכות לולב פרק ח') הביא מתלמידי רבינו יונה שגם בדבר שאינו קרב בפנים ולא נעשתה בו עבודת פנים, אם הקריבו אותו לפני הע"ז נאסר בהנאה, וכתב שגם הבית יוסף (בסי' קל"ט) ס"ל כן בדעת הרמב"ם, וראה בכנסת הגדולה (בהגב"י ג') בשם הרמ"ך שהובא בכסף משנה (פ"ח מהלכות ע"ז ה"ט) ע"ש, וא"כ לכאורה גם אלו השערות בכלל.

אך זה אינו, כי השער המלך שם כתב בכה"ג יש לזה ביטול שאינו חמור מע"ז עצמה שיש לה ביטול, כי רק בתקרובת גמורה חידשה התורה בגזירת הכתוב שיהיה יותר חמור מע"ז עצמה ולא מועיל לזה ביטול, מה שאין כן בתקרובת שאין לה דין תקרובת ונאסרת רק כמו

ע"ז עצמה לזה מועיל ביטול, וכן מפורש במאירי בשם י"א שבתקרות באה בפנים ולא נעשתה בה עבודת פנים אסורה בהנאה אבל יש לה ביטול, כדין ע"ז עצמה, ע"ש.

ולפ"ז באלו השערות אם נגדירה כאינה באה בפנים ולא נעשתה בה עבודת פנים, אזי גם לרמב"ם וסיעתו יועיל בה ביטול, ובוודאי שאין לך ביטול גדול מזה שהגוי מכרו למסחר.

ענף ח

אולם הש"ך (בסי' קל"ט ס"ק ג') כתב שלדעת הרמב"ם "אפי' נרות שאין בהם דרך זביחה מ"מ אם הכניסום במקום עבודתם, תקרובת ניהו ולית להו ביטול, ודבריו נכונים וכל בעל נפש יש לו להחמיר, ולאו דוקא נרות אלא בכל הדברים שהיו בבית תרפותם איכא משום תקרובת עכו"ם דשמא נכנסו במקום עבודתם ואין להם ביטול כלל להרמב"ם", ונראה שדייק לומר ולאו דוקא נרות וכו', שלא נטעה לומר דוקא נרות כי היו במקדש כקושיית הב"ח הנ"ל, בזה מחמיר הרמב"ם גם כשאנו דרך זביחה, מה שאין כן בדברים שלא היו במקדש קמ"ל שכל שהיו בבית תרפותם איכא משום תקרובת עכו"ם כנ"ל, ולפ"ז גם באלו השערות היה אפשר לומר שכל בעל נפש יש לו להחמיר לחוש לשיטת הרמב"ם.

ונראה שגם לפי שיטת הש"ך אפשר לחלק מהנידון ברמב"ם ובש"ך אל הנידון בתגלחת השערות, כי אם להחמיר כשיטת הרמב"ם אתאנו הרי זה אינו אלא אם התקרובת הוא במקום עבודתו, והוא לפנים מהמחיצה של מקום פולחנם, כלשון הטור "אם מוצאין אותו בפני ע"ז או שמוצא אותו לפנים מהמחיצה הפרוסה לפניו וכו', ואכן אם היו מביאים השערות במקום עבודתה היה מקום להצריך לכל בעל נפש להחמיר כרמב"ם, אך לפי העדויות שהגיעו לבית דינו של הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ש וואזנר שליט"א המציאות הוא שיש בית ע"ז, ובנפרד יש בנין ענק בן כמה קומות שבו מתגלחים, וסביבות לזה הוקמו בתי הארחה ומלונות בכדי לקבל את הבאים, כל הבאים מודעים לכך שהמנחות שהם מביאים נלקחים ע"י עובדי המקום ונמכרים והן או חליפיהן משמשות לצרכי המקום והסביב לו, לפני שנכנסים למקום חולצים הנעליים ונכנסים לאולמות התספורת, אשר שם יושבים ספרים והם מגלחים את הבאים, בחדרי התספורת אין ע"ז או תמונות של הפסל, ואין רואים במבט החוצה את הפסל שבחוץ, אך בבנין הזה בקומת התספורת התחתונה ישנו אולם קטן על כמה מן הע"ז שלהם והוא מיוחד לתיפלה, בעת הגילוח ישנם כאלו שמשננים את שם הע"ז שהם מאמינים בו, וישנם שחושבים על שמו בעת התגלחת, והיתר מתגלחים מבלי התיחסות כלשהי, יש כלי המכונה כלי ההונדי אשר שם מכניסים את השערות, והמתגלחים מיחסים אל הכלי כוחות והשפעות, ע"כ תוכן העדויות בקיצור.

ומעתה לפ"ז כאשר התגלחת היא במקום מרוחק מבית ע"ז, ובגזיזת השערות לא הקריבו את השערות לפני האליל עצמו, ורק שהחיתוך היה בבית השייך לע"ז, ומיד אח"כ שמים את

השיער בכלי של ע"ז, ואז לוקחים אותה לאריזה ולשיווק, באופן זה מאן יימר שזה נקרא תערובת לפנים מהמחיצה הפרוסה, וגם אם נאמר שהם מייחסים לכלי ההונדי כוחות והשפעה, הרי ברור שאין הם רואים בכלי את האליל עצמו אלא כצינור השפעה ולא כעצם דבר, ומהיכי תיתי שבפני הכלי יחשב כלפני הע"ז עצמה (אולם ראה שבאבן האזל, שכל שהקריבוהו לשם קרבן לפני הע"ז יש לו דין תקרובת שאסורה בהנאה ואין לה ביטול, למרות שאינו קרב בפנים וכו', משא"כ בדבר שלא הובא לע"ז אלא נעשה בו מעשה לכבוד ע"ז במרחק קצת ממנה שאינו נאסר אלא אם הוא דבר שקרב בפנים או שנעשתה בו עבודת פנים, ע"ש).

וראיתי בספר תשובות והנהגות מה שכתב הגרמ"ש שליט"א וזה לשונו, "שוב אמרתי עוד סברא לדייק בלשון הגמ' דמסיק שיבר מקל בפניה חייב, משמע שיבר בפניה דוקא, ויש לומר כיון שאין שבירת מקל כשחיטה ממש רק דומה לה, לא אסרינן אלא בפני האלילים דוקא, ובבצר פירות שנאסרו אף שלא בפני הע"ז, היינו טעמא דפירות הוו מילי דקרבן כביכורים וכמבואר בר"ן ולהכי נאסרינן אף שלא בפניו, אבל שערות שאינם מילי דקרבן, דבנזיר נמי אינה עבודה כמו שכתבנו, אין לחייב אלא בפני האלילים, אבל לא מצאתי ראיות להאי סברא, ועוד שלא נתברר לי אם באמת מגלחין תמיד שלא בפני האלילים דוקא. וביותר יש לומר ולחלק שדוקא בשיבר מקל נאסרת רק אם שיבר בפניה, והיינו כשאין עבודתה בכך, והא דחייבין עליה מפני שהיא כעין עבודת פנים דהוי כשחיטה ולכן מתחייב רק כשהיה בפניה דאז הוי כעין פנים, אבל בהודו שדרך עבודתה הוא בגילוח השערות להקטרה, בזה אין צריך שיהא כעין עבודת פנים ולא צריך בפניה, ונאסרו השערות שגילחן לע"ז שדרכן בכך לע"ז אף דהוי שלא בפניה, דהוה בכך כקרבן ממש. ועוד נראה דאפילו נימא דלא חשיבא עבודתה בכך ואין נאסר משום תקרובת ע"ז, מ"מ כיון דבכעין פנים בכל גווני נאסר משום תקרובת ע"ז, הנה שערות שמקטירים לע"ז חשיבא כעין פנים, דלענין הקטרה אין צריך בע"ח ואפי' קרבן עצים שמקטרים במזבח חשיבא קרבן, ולכן גם הקטרת שערות דינו כעין פנים, דאפי' יתברר ששריפת השערות בהודו אינה נעשית במזבח או בבמה ולא דמי כלל להקטרה אצלנו, בע"ז סגי בכעין פנים לחוד, שבניסך נאסר אפי' מי רגלים, ושבר מקל נמי חייב בזביחה, וכאן נמי שריפה לחוד נאסר כיון דדמי להקטרה דילן, ונראה דכיון דחייבין בכעין פנים מחשבין נמי מעבודה לעבודה ולכן גם בגילוח השערות הוא כעין שחיטה כדי להקטירם לע"ז, ועל כן אוסר כתקרובת ע"ז ודו"ק היטב. וביותר נראה עוד סברא לאסור, דכאשר מביאים את השערות לבית אלילים הלא אפילו לא מקטירים נאסר הכל, שרק בהכניסום להקטרה ועדיין לא הקטירום הוא דלא נאסרו ע"ש, וכדמשמע להדיא ברמב"ם (פ"ז דע"ז הלכה ט"ו) ועיין היטב בב"ח וש"ך (קל"ט ס"ק ג') דראוי לאסור מהתורה כה"ג, ואולי הטעם דהוה נוי וכבוד לבית האלילים ונויי ע"ז אסור בהנאה, וכ"ש בעניננו שעבודתה נמי בכך וצ"ב. ובלאו הכי הר"ן מפרש שאם מקטיר אפי' מקצת נאסר הכל בהנאה, ועכ"פ פשוט שאין להקל כלל בשערות אלו וראוי לאוסרן כתקרובת ע"ז ממש".

ולענ"ד מאחר וכל המהלכים לאסור בנויים על ההנחה שהשערות עומדין להקטרה, ומקטירין מקצתן וכיו"ב, לכן כאשר התברר בבירור מוחלט שבזמננו אין הן עומדין כלל להקטרה אלא למסחר מה שראוי והיתר לאשפה, נפל היסוד נפל הבנין, והדרינן להיתרא דשלא בפניה כנ"ל.

ענף ט

ועתה תיתי לן בזה לצטט מתוך תשובתו של הגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות סי' ע"ז (בכסלו תש"נ), במכתבו להר"א סטפנסקי שיחיה, "והנה בע"ז דף נ', עכו"ם שעובדים אותה במקל שבר מקל בפניה, וכן בדף נ"א שבר מקל בפניה חייב ונאסרת, וכן הוא לשון הרמב"ם (פ"ז מהלכות ע"ז) ובשו"ע (סי' קל"ט). אלא דבעבודה זרה (דף נ"ט) פליגי בזה תנאי אי בעינן ניסוך בפני ע"ז דוקא, ועכו"ם שניסוך יינו של ישראל שלא בפני עכו"ם אסור, ור"י בן בבא ור"י בן בתירא מתירין משום שני דברים, שאין מנסכין יין אלא בפני עכו"ם, וקיי"ל כרבנן דנאסר אפי' שלא בפני עכו"ם. מכל מקום יש לומר דזה דוקא בניסוך והוא הדין שחיטה זריקה הקטרה דדבר הנעשה בפנים, אבל דברים שלא שייכים בפנים ורק דנאסרים בגלל דדמי שבירה לזביחת בהמה ששובר מפרקתה, זה דוקא כאמור לעיל באופן שעובדין אותה בקשקוש מקל, וזה לשון הריטב"א שם, דכיון דליכא עבודת מקל לפניה היכי חשבינן לה כעין זביחה, אלא דכיון שבכך עבודתה במקל הוא מקל לדידה כבהמה בפנים, ומעתה הויה שבירת מקל זה כזביחת מפרקת בהמה וחשיבא ליהוי תולדה דידה. ובזה ובכיו"ב שפיר י"ל דבעינן שתהיה דוקא בפניה, ועיין ריטב"א (ע"ז דף נ"ט) דמסתבר טעמייהו דר"י בן בבא ור"י בן בתירא שאין מנסכין אלא בפני הע"ז. ולפ"ז במקרה דנן הרי אין מתגלחים אלא מחוץ לבית ע"ז. אכן בע"ז דף נ"א גרסינן בשלמא יינות שמנים וסלתות איכא כעין פנים ואיכא כעין זריקה המשתברת אלא פרכילי ענבים ועטרות של שבלים לא כעין פנים איכא ולא כעין זריקה המשתברת איכא, א"ר כגון שבצרן מתחילה לכך. ופרש"י שבבצירתן עבדה לעכו"ם דהוי כשבר מקל לפניה דדמי לזביחה. הרי לכאורה גם בהני לא בעינן שיהיה בפני ע"ז. אכן בלאו הכי הקשו הראשונים על שיטת רש"י הסובר שאין המקל נאסר ע"י שבירתו אם אין עובדין את הע"ז בקשקוש מקל. ולמה א"כ נאסרו פרכילי ענבים ועטרות שבלים גם אם בצרן מתחילה לכך, מ"מ הרי בע"ז של מרקוליס עסקינן ואין דרכה של מרקוליס בכל אלו כלל, ותירץ דהתם ליכא שום תקרובת מקל בפנים בעינן שתהא עבודתה במקל, אבל הכא שכיוצא בו הוה בא לפנים בבכורים שפיר מתסר מדאורייתא אליבא דרב". ולפ"ז אכתי לא שמענו במילי אחריני כגון שבירת מקל שיאסר אם שבר מחוץ לבית ע"ז.

שוב ראיתי בספר עבודת עבודה להגאון מהר"ש קלוגר זצ"ל, וזה לשונו: "כגון שבצרן מתחילה לכך, הנה כיון דנקט תחילה שיבר מקל לפניה, משמע דאם לא היה בפניה פטור, וא"כ צ"ל דלמאי דמשני עכשיו שבצרן מתחילה לכך, דעיקר איסורו מצד הבצירה, א"כ צ"ל

שהיה הכרם נטוע לפני ע"ז, ובצרן לפניה לעבודתה ולכך מתסרו, אך אפשר לומר דמאי דנקט תחילה שבר מקל לפניה הוי רק דאז בסתמא אף שאינו מפרש דהוי לעבודתה מסתמא הוי לעבודתה וחייב, אבל שלא בפניה אינו חייב בסתמא, אבל אם פירש דהוי לעבודתה חייב, וא"כ שוב י"ל דמיירי כאן שלא בפניה רק שבצרן מתחילה בפירוש לכך". ותירוצו השני צ"ע, דלכאורה משנה שאינה צריכה היא, דאטו סלקא דעתך באחד שבר מקל ולא אמר מידי שיאסר משום תקרובת ע"ז, גם אם שבר בפניה סתם לעבודתה בקשקש מקל פשיטא דסתמא כפירושו" [עכ"ל הגרי"ש אלישיב].

ענף י

עוד זאת אדרוש להקל שאין בה משום תקרובת, לפי מה שכתב הרמב"ם (הלכות ע"ז פרק ז' הלכה ט"ו): "בשר או יין או פירות שהכינום להקריבן לע"ז לא נאסרו בהנאה אע"פ שהכניסו אותם לבית ע"ז עד שיקריבום לפניה", ובשו"ע (סי' קל"ט): "משהביאו לפניה ועשה ממנו תקרובת נאסר", וכתב הט"ז (שם ס"ק ב'): "שעשה ממנו תקרובת, הפירוש בהבאה שהביאה לשם תקרובת", כמש"כ בס"ג אם הניחו לפניה לשם תקרובת, וכן בס"ו מה שרואין שמכניסים אותו לאילילים של עכו"ם ועדיין לא נכנס מותר שעדיין לא נעשה תקרובת, וא"כ כאן שכלל לא חשבו להקריב את השיער בפועל רק לגלח ולמכור בוודאי דשרי, והדברים מוכחים מהפרסומים של בית הע"ז עצמה המפרטים כל פרטי העבודה בענין השערות ולא מוזכר כלל ענין הבאת השערות עצמן או הקטרתן לפני הע"ז וא"כ למה שיאסרו השערות, זולת אם נאמר שזהו שמכניסין השערות בהונדי הוא ההבאה, וצ"ע.

ענף יא

והנה ראיתי מי שכתב להתיר מהטעם שהמתגלחת אינה עושה מעשה התספורת, רק מרכינה ראש, ויש לה דין מסייעת, וציין לשו"ע הרב (הלכות שבת סי' ש"מ סעיף ב') ובמג"א (שם) בשם נקודות הכסף, ובחכם צבי (סי' פ"ב) ע"ש, וכתב דלפ"ז לא איכפת לן במה שהמתגלחת חושבת שמקריבה לאיליל, מאר והמגלח יודע שהשערות הולכות למסחר להחזקת המקום, וא"כ הרי זה בכלל זה מחשב וזה עובד, ודינו כמבואר בהלכות שחיטה (בסי' ד' סעיף ג') דישראל ששחט בהמה של עכו"ם אפי' חישוב העכו"ם לע"ז כשירה, וכתב הש"ך (בס"ק ג') שאפי' שמע השוחט שהעכו"ם חשב, דזה מחשב וזה עובד לא מהני ע"ש.

וראיתי שכבר שקל וטרי בזה הגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות הנ"ל וזה לשונו, "והנה קי"ל ביו"ד (סי' קל"ט סעיף ב') דבר שאין מקריבין ממנו בפנים אינו נאסר מדין תקרובת אלא אם כן עשה ממנו כעין זביחה או כעין זריקה המשתברת, והוא דרך לעבדה באותו דבר אע"פ שאין דרך לעבדה בזה הענין. כיצד, ע"ז שעובדים אותה שמקשקשים לפניה במקל ושיבר מקל לפניה נאסר, מפני ששבירת המקל דומה לזביחה, אבל אם אין עובדים אותה

במקל כלל אינו חייב ולא נאסר. לפי האמור, אין עובדים ע"ז שלהם בהקרבת שערות כלל, ואם כן גם אם היה מתכוון המתגלח לעבוד בזה את הע"ז שלו, אכתי לא נאסר וכנ"ל. והנה המגלחים הלא יודעים שהשערות הולכות לאשפה או עומדות למסחר, והא קיי"ל דאין הכל הולך אלא אחר העובד, וישראל ששחט בהמתו של גוי אפי' חישב הגוי לע"ז כשרה (יו"ד סי' ד' סעיף ג'), אך בנדון דידן גם הניקף מסייע, וקיי"ל (מכות דף כ') אחד המקיף ואחד הניקף לוקה. אכן לדעת הש"ך בנקודות הכסף (יו"ד סי' קצ"ח) מסייע אין בו ממש, ורק בלאו דלא תקיפו מדאפקיה רחמנא בלשון רבים משמע דאתרי אזהר רחמנא וגם ניקף בכלל. ודלא להוי כלאו שאין בו מעשה בזה סגי במה שהוא מסייע, דבמעשה כל שהוא סגי. והא כדאמרין בעלמא עקימת פיו הוי מעשה וכ"כ הריטב"א (מכות כ'), ואף להט"ז החולק ע"ז וס"ל דבזה שמטה עצמו אליו להקיפו יחשב מעשה (וזה כתירוצ' קמא בריטב"א הנ"ל) אכתי יש לדון אם בסיוע של הניקף יחשב כעובד שיאסר משום תקרובת. ועיין סד"ט (סי' קצ"ח סקל"ט) ועיין בריטב"א (מכות כ') בהדיא בשם ר"מ כדברי הש"ך, ואף שכתב שם עוד תירוצ', נראה מדבריו שתירוצ' זה שכתב בשם הר"מ הוא עיקר, וכן נראה מתוס' בפרק המצניע וכדברי המג"א בסי' ש"מ".

אלא שכל זאת אינו אלא אם המגלחים אינם מאמינים בשטותם ויודעים שכל הענין הוא מסחרי וכלכלי להחזקת המקום, אבל בתקציר מהתרשמות הרבנים מעדויות שהתקבלו בפני הגר"נ והגר"ש הנ"ל הם כותבים שהמגלחים הם אנשים מאמינים בשטותם העושים הכל ע"פ הדרכה שקיבלו אך לא ידוע אם עושים על דעת המתגלח או על דעת כללי המקום שהוא אדוק בע"ז ביותר, עוד זאת העידו העדים: "באופן כללי כל הבאים מודעים לכך שהמנחות שלהם נלקחות ומשמשות הן או חליפיהן לצרכי המקום והסביב לו, התשובות שקבלנו בקשר לכך היו בנוסח: אנחנו נותנים זאת לפסל, ומבחינתנו אנחנו נותנים זאת אליו ובזה הסתיים חלקנו". ובתשובה לשאלה העיד העד 'ההבנה הכללית של כולם היא שכל מה שנותנים וכו' נמכר או משמש את צרכי הפסל ומה שמסביב לו ישירות, הם חזרו ואמרו לי שמבחינתם הם נותנים זאת לפסל ובזאת הועבר לשליטת הפסל והסתיים תפקידם, ואנשי המקום הנחשבים לשלוחי הפסל הם המשתמשים בזאת לכל הצרכים הרבים של המקום". ולפ"ז מסופקני אם אפשר להגיע להיתר של זה מחשב וזה עובד, וכמו כן יש לעיין אם מסייע אין בו ממש, מכל מקום בכדי להחל חלות המחשבה שלו אפשר שדי בזה שמטה אליו להקיפו, ומכל שכן כאשר נוגע לשערותיו שלו.

ענף יב

עוד זאת עלינו לברר האם יש בזה היתר של שינוי מעשה, כי לפי עדות כל המומחים העוסקים בדבר, חקרתי ודרשתי היטב ומצאתי כי השערות הבאות מהודו עוד לפני שמשווקים אותן הן עוברות תהליך של שינוי מעשה, שבלי שום ספק הוא בגדר של שינוי שאינו חוזר לברייתו, בשלב ראשון שורין אותן באמבטיה עם חומרים כימיים להוריד כל

השומנים מהן, ובשלב ב' מעבירין אותן לשריה כימית נוספת שמקלפת מהן כל שכבות הקשקשים הדבוקים בהן, ובהמשך לתהליך הזה יש שמוציאין מתוכן כל הפרגמנטים הטבעיים, ואחר כך הן עוברות את תהליך הצביעה, ורק אחרי עיבוד השערות מתחיל תהליך אריגת השיער על רשת הפאה. כל התהליך הזה הוא שינוי מוחלט כמבואר בבבא קמא (בפרק הגזול), ומעתה עלינו לדון אם באיסור תקרובת מועיל שינוי מעשה להתיר, או לפחות אחר הביטול אם מהני השינוי למעשה.

ולכאורה יש לומר דשאני תקרובת ע"ז מאתנן, שעל אף שבאתנן קיי"ל כבית הלל דהן ולא שינוייהן, וטעמם שבשינוי מעשה נעשה כדבר חדש, ומה שהיה אתנן הוה כנאבד ואינו, כמש"כ בתוס' (בבא קמא סה:), מכל מקום בע"ז אפשר שלא יועיל, דבתקרובת ע"ז שגם חילופיהן אסורין כמבואר בקידושין (נח. וביו"ד קמ"ה) אפשר שגם הדבר החדש שנולד מהתקרובת לא עדיף מחילופיהן דאסירי. תדעה דהרי אפרן אסור, ואין לך שינוי גדול מזה.

אולם בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' מ"ב) שקיל וטרי בנרות של בית ע"ז שהותכו, אם מותר להשתמש בהם בבית הכנסת, שאינו דומה לצמר לעשות מהן ציצית דקיי"ל באו"ח (סי' י"א סעיף ח') דאין שינוי ההוא מתרת, וכן בנרות שעווה שנשתיירו מהדלקתן לפני ע"ז דמאיס כמבואר באו"ח (סי' קנ"ד סעיף י"א, ובמג"א שם ס"ק י"ז, וביו"ד קל"ט סעיף ג), דבנרות שהותכו הוי שינוי טפי, וציין לחוות יאיר (סי' קס"א וקס"ב) שמחלק בין שינוי תפירת כלים לשינוי ההיתוך, ומסיק שהמיקל לא הפסיד והמחמיר תבוא עליו ברכה, ע"ש, הרי שגם לדבר מצוה דחמיר משום דמאיס כמבואר בשו"ע, מ"מ מצא צד להקל בשינוי של היתוך, דהוי כפנים חדשות. ובשו"ת מהרש"ם (חלק ד' סי' מ"ו) מביא בשם בנו שהעיר מתוס' זבחים (צה.) דבגד שנקרע וחזר ותפרו הוי בגד חדש וכלי חדש כאילו אינו ראשון, ע"ש. ואם כן בתהליך העיבוד של השערות, שלפי דעת המומחים הן עוברות שינוי מוחלט גם בקילוף הקשקשים וגם בשאיבת הפרגמנטים מהשיער, ואח"כ בהחזרת הצבע ובתפירה, לכאורה פשיטא שלהדיוט שרי.

והנה במהרש"ם הנ"ל הקשה על החתם סופר מהא דבע"ז (מ"ז) בעיא היא דלא אפשריטא אם בע"ז יש שינוי לנעבד להתיר לגבוה, וקיי"ל לחומרא, ותירץ ע"פ האבני מילואים (בסי' כ"ז) דלגבי דין בית הכנסת הוי ספיקא דרבנן ולהקל ומהני שפיר שינוי ע"ש, וראיתי מי שהעיר שאפי' לגבוה דעת הרמב"ם (בפ"ג מהלכות איסורי מזבח הלכה י"ד) לקולא, וכן בשו"ע או"ח (סי' י"א סעיף ח') קיי"ל דהמשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית שהרי נשתנה, וא"כ כשר להדיוט, גם בשו"ת מחזה אברהם (סי' כ"ז) שקיל וטרי בדברי החתם סופר ופשוט לו מהא דקיי"ל באו"ח (סי' י"א, ובמג"א שם) שאפי' שינוי מפשתן לחוטי ציצית כשר דחשיב שינוי ע"ש, וראה גם בחזון נחום (סי' ס"ג אות כ"ו) בזה, ע"ש.

אך אפשר לחלק, שבנרות שהם לנוי שמועיל ביה ביטולו של הנכרי בזה, כל ששינה שנעשה דבר חדש בוודאי שהוא למעלותא וגם למצוה, אבל בתקרובת שלא מועיל ביה ביטולו של הנכרי אזי גם בשינה ונעשה דבר חדש, אפשר דלא מועיל להתירו.

ומן הנראה שגם אם תיתי לן שתקרובת חמור יותר מע"ז עצמה, מ"מ כאשר הנכרי ביטלו ואחרי זה נעשה בה שינוי מן הדין שיועיל, דהתורה לא מיעטה מויאכלו זבחי מתים שלא יועיל ביטולו אלא בכמות שהוא, ולא כאשר נעשה דבר חדש, דמאחר ואחרי הביטול הוסיף בזה ששינה ונעשה כאילו התקרובת כבר אינו וזהו דבר חדש ואינו זה שהיה בתקרובת, לא מסתבר שיהיה אסור.

ענף יג

היוצא מדברינו לסיכום, דלכאורה יש מקום להתיר בהנאה אלו השערות, מהטעמים דלהלן:

א. דאפשר דקיי"ל בעכו"ם האלו שאין הם יודעין בע"ז, רק מנהג אבותיהם בידיהם, דלפ"ז אין כאן איסור תקרובת, כמו שביארנו בארוכה באות א'.

ב. גם אם תיתי לן שהם עובדי ע"ז ממש, מ"מ אפשר שאין עצם השערות תקרובת, כי אין הם מתגלחים בשביל להביא את השערות כמנחה לאליל, אלא בשביל הכנעתם לאליל בזה שהם מנוולים יופיים עבורו, וא"כ החפצא של התקרובת היא הם עצמם, כמו שביארנו בארוכה באות ב'.

ג. גם אם תיתי לן שהשערות הן התקרובת עבור האליל, מ"מ מאחר ואין הוא מהדברים הקרבים ע"ג המזבח כגון כל מיני מאכל וכו', ואינו כעין פנים, כי אין מקריבים כמותו בבית המקדש, ואינו בכלל תקרובת לע"ז דילפינן ליה מ"זובח לאלוקים יחרם כי אם לה' לבדו", וגריעי היא מנרות שכתב הב"ח דאע"ג שהכהן היה מדליק הנרות בפנים בכל יום, מ"מ לענין ביטול בעינן דוקא דבר מאכל כדכתיב קרא "ויאכלו זבחי מתים" דמיניה ילפינן דתקרובת ע"ז אין לה ביטול, ודוקא בתקרובת כעין זביחה כדכתיב זבחי מתים.

ד. וגם אם תיתי לן שגם אם אינו דבר מאכל מ"מ אם הוא עובד בה דרך עבודתו ועשה בה כעין זביחה גם כן נכלל בכלל תקרובת, כמבואר בקשקשה במקל ושברו שדומה לזביחה שגם כן אסור כתקרובת, דשבירת מקל דומה לשובר צוואר בהמה, מ"מ בשערות יש לומר שאינו דומה לשבירת המקל, ששם הוא שובר גוף המקל עצמו ודומה לזביחה ששובר גוף הבהמה, אבל בגילוח השיער אינו אלא כמפריד השערות מהראש והרי זהו דרכו וטבעו של האדם ושערו, שמסתפר ומתגלח מזמן לזמן ואינו ענין לשבירה וזביחה.

ה. וגם אם תיתי לן להוכיח מפרכילי ענבים וכו' שבצרן מתחילה לצורך עכו"ם ובבצירותן עבדה לעכו"ם, דשיטת רש"י הוא דהוי כשבר מקל לפניו דדמי לזביחה, דלכאורה הוא הדין בשערות שגולחו לשם ע"ז, כי מה לי בצירה ומה לי גילוח, מכל מקום זה אינו, דלא מבעיא לפי מה שכתב הרא"ש (בריש פ"ד דע"ז) דכיוון דמידי דמיכל הוא וראוי לעשות ממנו יין וסולת הקרבים בפנים, תלינן דלשם דורון ותקרובת הובאו לשם, דלפ"ז ברור שזה אינו בגילוח שאינו כעין עבודת פנים שאינו מביאו למקדש כנ"ל, ואפי' לפי שיטת הרשב"א דזה שראוי לעשות ממנו יין וכו' אינו נחשב כעין פנים כי לפי מה שהוא עכשיו אינו ראוי למזבח, מ"מ גם הוא מודה בפרכילי ענבים שהוא כעין פנים שמקריבים אותם לפנים בכורים, והא דקאמר שבצרן מתחילה לכך היינו דאל"כ לאו כעין פנים ניהו, שהרי בכורים לשם בכורים בוצרין אותם ואין מביאין אותם מפירות שלקח בשוק וכעין פנים ממש בעינן וכו', וניחא בין למ"ד בעינן כעין זביחה (שבצירתן לשם ע"ז היא לה כשבירת מפרקת של בהמת פנים) ובין למ"ד בעינן כעין פנים ממש (דכיון שבצרן לשם כך היא לן כעין בכורים), וזה מה שכתב הר"ן שפרכילי ענבים הוו כעין פנים כיון שהיו באים במקדש לבכורים ואע"ג שאין בהם עבודה לגבוה כעין פנים מקרי וכו', וכ"כ הרמב"ן, ולפ"ז אינו ענין לתגלחת השערות כי אף אם תיתי לן דהוה כשבירת מפרקת של בהמה מ"מ אינו כעין פנים כנ"ל.

וגם אם תיתי לן שדוקא בפרכילי ענבים שאין דרך עבודתה של העכו"ם בכך בעינן שיהא במינם קרב בפנים בביכורים, אבל במקל ובשערות דמיירי בדרך העבודה אזי גם אם אין כיו"ב בא לפנים כל שהוא דומה לזביחה נאסר, מ"מ ברור לי מילתא שאין תגלחת דומה לבצירה, כי פרכילי ענבים אין הפירוש מה שתולש הענבים מן הזמורה אלא כמש"כ בתוספות יו"ט כשהענבים כרותים עם הזמורות נקראים פרכילי ענבים, וכן פירש הרע"ב (במשנה ג' פ"ק דעוקצין), וכן פירש בתפארת ישראל "בלשון לאטיין (=לטינית) נקראו זמורות ענבים משולבות כשרשרות במעשה אומן, פרגולה", ואפשר שהחיתוך הזה הוא כעין זביחה ושבירה ששובר הדבר עצמו, משא"כ בחיתוך שערות.

ו. ואף אם תיתי לן לחוש למה שכתב הרמב"ם (בפרק ז' מהלכות ע"ז הלכה ט"ז) "אם מצאנן בפנים בין דרך כבוד בין דרך בזיון בין דבר הראוי למזבח בין דבר שאינו ראוי כל הנמצא בפנים אסור" וכו', ובשער המלך הביא כן מתלמידי רבינו יונה שגם בדבר שאינו קרב בפנים ולא נעשתה בו עבודת פנים אם הקריבו אותו לפני הע"ז נאסר בהנאה, וכתב שגם הב"י (בסי' קל"ט) ס"ל כן בדעת הרמב"ם, מ"מ אפשר שביטול יועיל בה כמש"כ שם בשער המלך שבכה"ג אינו חמור מע"ז עצמה שיש לה ביטול, כי רק בתקרובת גמורה חידשה תורה בגזירת הכתוב שיהיה יותר חמור מע"ז עצמה ולא מועיל לזה ביטול, משא"כ בתקרובת שאין לה דין תקרובת ונאסרת רק כמו ע"ז עצמה, לזה מועיל ביטול, וכן מפורש במאירי בשם י"א שבתקרובת שאינה באה בפנים ולא נעשתה בה עבודת פנים אסורה בהנאה אבל יש לה ביטול כדין ע"ז עצמה, ע"ש, ולפ"ז באלו השערות אם נגדירה כאינה באה בפנים, ולא נעשתה בה עבודת

פנים, אזי גם לרמב"ם וסיעתו יועיל בה ביטול, ובוודאי שאין לך ביטול גדול מזה שהגוי מכרו למסחר.

ז. ואם אם תיתי לן לחוש לשיטת הש"ך (בסי' קל"ט ס"ק ג') שכתב לדעת הרמב"ם שאפי' נרות שאין בהם דרך זביחה מ"מ אם הכניסום במקום עבודתם תקרובת נינהו ולית להו ביטול, וכתב שכל בעל נפש יש לו להחמיר, ולפ"ז גם באלו השערות היה אפשר לומר שכל בעל נפש יש לו להחמיר לחוש לשיטת הרמב"ם, מ"מ אפשר לחלק מהנדון ברמב"ם ובש"ך אל הנדון בתגלחת השערות, כי אם להחמיר כשיטת הרמב"ם אתאנו הרי זה אינו אלא אם התקרובת הוא במקום עבודתו, והוא לפניו מהמחיצה של מקום פולחנם, כלשון הטור "אם מוצאין אותו בפני ע"ז או שמוצא אותו לפניו מהמחיצה הפרוסה לפניו" וכו', וכן הוא הלשון בשו"ע בסעיף ה', "לפנים מהמחיצה הפרוסה לפניו" וכו', ואכן אם היו מביאים השערות במקום עבודתה היה מקום להצריך לכל בעל נפש להחמיר כרמב"ם, אך לפי העדויות שהגיעו לבית דינו של הגר"נ קרליץ שליט"א והגר"ש וואזנר שליט"א המציאות היא שיש בית ע"ז, ובנפרד יש בנין ענק בן כמה קומות שבו מתגלחים, ובחדרי התספורת אין ע"ז או תמונות של הפסל, באופן זה מאן יימר שזה נקרא תקרובת לפניו מהמחיצה הפרוסה, וגם אם נאמר שהם מתייחסים לכלי הונדי אשר שם מניחים את השערות ככלי שיש בו כוחות והשפעה, הרי ברור שאין הם רואים בכלי את האליל עצמו אלא כצינור השפעה ולא כעצם דבר, ומהיכי תיתי שבפני הכלי יחשב כלפני הע"ז עצמה.

ח. ולא זו אף זו, שאין בה משום תקרובת, לפי מה שכתב הרמב"ם שגם אם הכינים להקריבן לע"ז והכניסו אותם לבית ע"ז אינו נאסר עד שיקריבום לפניו, ובשו"ע מבואר משהביאו לפניו ועשה ממנו תקרובת נאסר, וכתב הט"ז (שם ס"ק ב') שעשה ממנו תקרובת, הפירוש בהבאה שהביאה לשם תקרובת, כמש"כ בסעיף ג' אם הניחו לפניו לשם תקרובת, וא"כ כאן שכלל לא חשבו להקריב את השיער בפועל רק לגלח ולמכור בוודאי שרי, והדברים מוכחים מהפרסומים של בית הע"ז עצמה, המפרטים כל פרטי העבודה בענין השערות ולא מוזכר כלל ענין הבאת השערות עצמן או הקטרתן לפני הע"ז וא"כ למה שיאסרו השערות, זולת אם נאמר שזהו שמכניסין השערות בהונדי הוא ההבאה, וצ"ע.

ט. אם המגלחים יודעים שתכלית השערות הוא לדמיהן, ואף שהמתגלחים מתכוונים לתקרובת, שקיל וטרי בזה הגרי"ש אלישיב שליט"א אם הוא בכלל זה מחשב וזה עובד שאינו אוסר.

י. ואם אם תיתי לן לחלוק על כל הנ"ל, ונחליט לדונו כתקרובת, מ"מ לפי תהליך העיבוד של השערות מהודו יש כאן שינוי מעשה מוחלט שאינו חוזר לברייתו, ואף אם נניח ששינוי מעשה לא מועיל להתירו בהנאה, מ"מ אם ביטלו פשיטא שיועיל, דלא ילפינן בתקרובת שאין

לה ביטול אלא כשהוא נשאר אותו דבר שהקריב, אבל כשהוא חדש מהיכי תיתי שאין לה ביטול.

מחמת כל הלין נראה לי שגם אם לא נפסוק בוודאות שאין בה חשש איסור, מ"מ אין באיסורו אלא כספק או ספק ספיקא ותו לא, ונפק"מ לגבי ספק אם השערות הם מהודו, שלענ"ד מותרים כמו שיבואר להלן בעזרת השם יתברך.

וכמו כן נפק"מ על העבר, על אלו אשר נשאו פאות בשערות מהודו ולא ידעו שיש בהן חשש של תקרובת ע"ז, שאל יפול רוחם בקרבם לחשוב שנכשלו ח"ו בעוון תקרובת ע"ז החמורה, כי לנכון דקדקו גדולי הרבנים הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ שליט"א בלשונם בכרוז שהוציאו ברבים, אשר משם יראה כל רואה בקיצורן של דברים את אשר העלינו כאן בארוכה, שעל בדיעבד בחוסר ידיעה ברור שגם נדנוד עבירה אין כאן, והרי גם על השימוש בעתיד דקדקו בלשונם שנמנעו מלכתוב בלשון איסור, כי ג' חילוקים נאמרו בלשונם הזהב, האחד הוא שאין לקנות פאה מהודו, והשני למי שכבר קנה פאה שהיא מהודו ישתדל מאוד להחליפה בפאה שאין בה חשש, ויפה שעה אחת קודם, והשלישי הוא שכל זה כאשר הוא בחזקת פאה שבאה מהודו, ומכלל הן אתה שומע לאו שאלו שהן בחזקת אירופאיות לא אמרו בהוראתם דבר ולא חצי דבר.

ענף יד

ועל כך ועל אלו הספיקות נישא וניתן בזה בדברי הגרמ"ש שליט"א על מה שמתייחס בדיני הספיקות, וזה לשונו: "אמנם נתבונן בנדון דידן בשערות אירופה, אי נימא דאינו אלא ספק בעלמא אי מעורב שם משערות הודו או לא, ולפי מה שביארנו הדין דלא בטל אינו אלא מדרבנן דדבר חשוב לא בטל או ע"ז לא בטלה, וא"כ לכאורה בספק נימא דהוה ספק דרבנן לקולא, והיה אפשר להתיר היום בהנאה השערות מאירופה מטעם דספק דרבנן לקולא, אבל באמת נראה דאי עבודה זרה לא בטלה דחמירא דאוסרת במשהו, א"כ הלא דומה לחמץ לדידן דאוסר בכל שהוא בפסח ואינו בטל, וכשם שבחמץ שלא בטל משום דחמיר דאוסר בכל שהוא גם בספק לא שרי, וכמבואר ברמ"א (או"ח תס"ז) ובאחרונים שם, וכן הסכימו כל הפוסקים דגם בספק משהו חמץ לא בטל, דהתם מחמירין במשהו ועל כן אסרינן נמי מספק, ולכן סוכר אוסר שם בפסח במשהו שמא עירבו הפועלים שם משהו דחמץ, וכל שכן עבודה זרה דתועבה וכדכתיב לא תביא תועבה אל ביתך ואסור במשהו, ודאי דראוי לאסור נמי מספק. וביותר נראה לדמות להדין ביורה דעה (סי' צ"ח) דלכאורה יש שם סתירה בדברי השו"ע, שלגבי נתערב מין במינו ונשפך וספק אם היה שם שיעור ששים קיימא לן להקל, דמין במינו דבעינן שישים היינו רק מדרבנן דמהתורה בטל ברובו ולכן אזלינן בספיקו להקל, ולגבי מין בשאינו מינו ואיסורו מדרבנן, בגוונא דאיכא ספק לפנינו אם יש ששים לא מקילינן שאי אפשר לעמוד על שיעורו מטעם דספק דרבנן לקולא, דמן התורה הא ליכא איסורא כלל,

וע"ש בש"ך (ס"ק ט') בשם הר"ן שמחלק שבנשפך הוי ספק במקרה ובוה אזלינן לקולא, אבל בביטול הספק אי יש כשיעור, אי נימא דספק לקולא, כל אחד ישער בעיניו ויסמוך שספק דרבנן לקולא, וע"כ לא שרינן בהכי ע"ש, ולפ"ז בספק במקרה מקילינן ואמרינן ספק לקולא, אבל להתיר בתמידיות לכל ישראל את הפאות מטעם שספק דרבנן לקולא אין להתיר, ובפרט שנראה שיש אפשרות שחכמי הדור כאן ובחוץ לארץ יכנסו לעובי הקורה לדרוש ולחקור היטב במומחים עד שיבררו הענין היטב, ויהיה אפשר לברר הדבר ולדרוש שיעשו בהשגחה דוקא, ולא להסתתר מאחורי ההיתר דספק דרבנן לקולא, ומכל טעמים אלו אין להתיר השערות מאירופה אף שספק דרבנן לקולא". עכ"ל.

ולענ"ד דברי הגרמ"ש אינם אלא בדין של לכתחילה, כי מה שהביא החילוק מהכרעת הדין מכח הספק לספק במקרה, אין זה אלא שלא להתיר לכתחילה, אבל כל שיש לה פאה מכבר, פשיטא שדינו כספק במקרה, וכן גם מה שהביא מהרמ"א באו"ח (סי' תס"ז) שלאכלן בפסח גם ספק ספיקא אסור, אין כוונתו אלא בכדי לאסור לכתחילה לקנות, אבל בדיעבד במקום הפסד ודאי דשרי, כמבואר במשנה ברורה (ס"ק י"א) שהאחרונים הסכימו דאין להחמיר בזה רק במקום שאין הפסד בשהייתן אחר הפסח, אבל במקום הפסד או מניעת שמחת יו"ט יש להתיר אף באכילה, ובשער הציון ציין מהט"ז וח"י והגר"ז וח"א, וכתב שכן הסכים הפר"ח דמדינא מותר אף באכילה מטעם ס"ס, וכתב בשם הגר"א בטעם הרמ"א שהחמיר לענין אכילה דהוה דבר שיש לו מתירין ולא מהני בזה ספק ספיקא כדאיתא ביו"ד (סי' ק"י) ע"ש, וא"כ לפ"ז בתקרובת ע"ז שאין לו מתירין פשיטא דמהני ספק ספיקא, וכן מפורש בטור (בסי' ק"מ) דאף דאסור במשהו מ"מ בספק ספיקא מותר, אך מיניה וביה ומוכח שבחמץ ובע"ז בספק אחד אסור.

אך אפשר שבתקרובת ע"ז אין הספק נאסר אלא קודם הביטול, דאפשר דס"ל שאיסור הנאה בע"ז הוא מן התורה, וספיקא דאורייתא לחומרא, אבל אחר הביטול אף שמדרבנן לא מהני מ"מ מן התורה הוכחנו דמהני, דקרא דויאכלו זבחי מתים אינו אלא מדברי קבלה ואסמכתא בעלמא הוא כנ"ל, וא"כ גם בספק אחד יהא מותר ככל ספק דרבנן.

וראה בט"ז (סי' קמ"א ס"ב) שכתב "דאע"פ דספק ע"ז לחומרא, מ"מ כל שיש סברא להיתר ולאיסור ראוי להקל, דהא קיי"ל בכל דוכתי דלא מחזקינן איסורא מספק ואין מחמירין מספק אלא במקום דאיתחזק איסורא כבר" ע"ש, דלפ"ז כל אשר יש לדון ולהחמיר הוא רק במקום דאיתחזק איסורא, ועל כך בפרק שלפנינו בעזרת השם יתברך.

ולכאורה יש להביא ראיה מהא דמבואר בטור יו"ד (סי' ק"מ), האליל ומשמשיה ותקרובתה אסורין בכל שהוא, כגון וכו' שנתערבו אפי' באלף כולן אסורות, אבל ספק ספיקא מותר כמו בשאר איסורין, לפיכך אם אחד מתערובת הראשון נתערב בשני אחרים, מותרין וכו', וכ"כ המחבר ע"ז, ומשמשיה ותקרובתה אסורים בכל שהוא, שאם נתערב אחד מהם אפי' באלף

כולן אסורות וכו', אולם ברמ"א (סי' קל"ד סעיף ב') נראה שיש דין ביטול לעבודה זרה, ורק בדבר חשוב לא בטל, ודעת הגר"א (ביו"ד ריש סי' ק"י, וסי' קל"ד ס"ק ח' בשם הרמב"ן והר"ן ע"ש) שאין ביטול כלל לעבודה זרה, וכתב בדרכי תשובה בשם שבילי דוד דאף דע"ז מן התורה בכל שהוא וכו', מ"מ מן התורה בטל, ורק דבר שבמנין לא בטל כמו בכל מקום מדרבנן, ובהגהות חכמת שלמה בהשמטות כתב לחלק בין ע"ז של נכרי שאינה בטילה רק מדרבנן, דמן התורה בטילה מין במינו, משא"כ של ישראל שמן התורה אינה בטילה במין במינו ע"ש.

ונראה דהא דנחלקו אם מועיל ביטול או לא, וכן הא דבעינן לתערובת של תערובת ולספק ספיקא להתיר, כל זה אינו אלא בדלא ביטלו העכו"ם, דאז חיישינן לדעת הרמב"ם (בפרק ז' מהלכות ע"ז הלכה ב', ובספר המצוות מצווה קצ"ד) שהאיסור הנאה הוא מן התורה, מדכתיב "ולא ידבק בך מאומה מן החרם", ובתוס' (בבא קמא עב:) נסתפקו אי אסור מהתורה או רק מדרבנן, דלא כרשב"א בקידושין (נח). שאינו אלא איסור דרבנן, דאיסור הנאה מתקרבט ע"ז ילפינן בע"ז (ג.) מדכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים ודברי קבלה הן ואסמכתא דרבנן, ומדחיישינן שהאיסור הנאה הוא מהתורה לכן בספק אחד אסור, אבל אחרי שהנכרי ביטלו דלכ"ע ילפינן ליה מקרא דויאכלו זבחי מתים וכו' וזה אינו אלא מדברי קבלה, בזה סגי בספק אחד להקל, ככל ספיקא דרבנן לקולא.

ולפ"ז יש לדחות גם מה דשקל וטרי הגרמ"ש שליט"א שגם בפאות אירופאיות צריך לחוש לתערובת השערות, ולהנ"ל גם אם נתערב ליכא למיאסר בהנאה מאחר וכבר ביטלו הנכרי ולאחר ביטולו אינו אלא דרבנן, ולכ"ע בטל בתערובת, ומכל שכן שאין ענין התערובת אלא ספק, שבוודאי מותר.

ענף טו

וכעצה טובה לבירור הדברים בכל חד וחד, אחרי שנתבאר באר היטב בדרישה וחקירה אצל המומחים לפאות ושערות ואצל היבואנים, שיש הבדל הניכר בין שערות הודו לשערות אירופאיות מטורקיה ומאוקראינה, והוא שהשערות מהודו הן עבות יותר, ובדרך כלל ארוכות, והן עוברות תהליך של עיבוד כימי המוריד מהם את השומנים ואח"כ מקלפים הקשקשים בעיבוד כימי נוסף (ובתהליך הזה יש שמוציאים מהשערה כל הפרגמנטים שלה), וצבען שחור כהה, זולת אלו שצובעין אותן, אך הצבועות ניכרין באחידות הצבע מתחילת השערה ועד סופה, משא"כ באירופאיות שהן בצבען הטבעי ניכר הבדל בצבע ממקום צמיחתן לקצהן, וכמו כן האירופאיות הן דקות ובדרך כלל קצרות, ובמיקרוסקופ אפשר לראות בהם את הקשקשים הדבוקים בהם (שקשה להפרידם מהשערות מבלי להרוס את השערות עצמן מחמת דקותן), ואף כי לא כל אחד מומחה להכיר בכל השינויים הנ"ל, בכל זאת בידו של כל אחד לברר על הפאה שלו, ע"י שיפנה לשני סוחרים שערות ותיקים (מאלו שלא קנה אצלם הפאה) וישאלם, ואם זה כרוך בשכר טרחה כלשהו, ישלם לו, ויהיה לו הבירור המוחלט.

ולמשגיחי כשרות שרוצים לברר על העבר, על פיאנית זו או אחרת, אם היא סוחרת באירופאיות או בהודיות, בנוסף על נאמנות הפיאנית באופנים שהיא נאמנת, או גם כשאינן לה הנאמנות הראויה, בכל זאת יכולים הם לבקש לראות תעודות ייבוא, או תעודות משלוח מהיבואן, של לפחות שנה אחת, וישער אם הכמות מתאימה להיקף המסחרי של פיאנית זו, ויכולים גם להרחיק לכת ולחקור את היבואן עצמו, ושמעתי מפייהם של סוחרים פאות שהם מוכנים להציג פספורטים של היבואנים שלהם, על כל יבוא שהביאו להם מאירופה יחד עם תעודות משלוח, ואם אכן כן הוא, אין ספק שלאור כל האמור לעיל במצב הזה זה יוצא מכלל ספק וספק ספיקא לכל הדעות.

ובוודאי שכל זאת עדיף יותר מלהפקיר ממונם של ישראל, אשר לפעמים דמים בדמים נגעו, ומכל שכן שבעקיפין יכולים באיסורים מוחלטים כהנה לגרום המכשלה גם בגדרי האמונה בחכמים וגם בגדרי הצניעות, וד"ל, ולכן מן הראוי להתאמץ בזה ביתר שאת לברר הדברים ויפה שעה אחת קודם.

מילות סיום

ועתה לסיומא דהאי פירקא אימא בה מילתא. לאלו אשר כחץ לשונם, ומנצלים לדבר גבוהות במלאכי אלוקים אשר נשותיהם ובנותיהם חבשו וחובשין פאות נכריות, וגם להמוני העם היראים ושלמים ההולכים בדרכם ורואים בפאה ככיסוי ראש מעולה לנשותיהם, נגד כל אלו פצחו פיהם זה עידן ועידנים, ואבן מקיר תזעק במודעות אשר כל כולן רפש וקיא, ומפעם לפעם נתלין באילן גדול זה או אחר ומעוותים דבריהם, ועתה קפצו על המציאה כמוצא שלל רב לנגח ולהכפיש את המוני בית ישראל להאשימם בע"ז רח"ל, מי שמכם שר ושופט על כלל ישראל, ומה לזבוב כי ישרוק בין האריות והכפירים, הרי במשנתנו המסורה מדור דור שנינו כי אלו ואלו דברי אלקים חיים, וכל אחד במסורת אבותיו ורבותיו היא כיתד בל תמוט בעבורו, זה במטפחתו וזה בפאתו, והרי כל מה שניתן לראות בעיניים החומריות אינו אלא כאפס קצהו מתוך מבטם של גאוני וקדושי ארץ אשר באור הגנוז ראו אור יקרות במבט מקיף על כלל ישראל לזמנם ולדורות, ואם נעים זמירות ישראל, רגל רביעי במרכבה, ביקש העבר עיני מראות שוא, ומאידיך ביקש גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, מי אנחנו שנתיימר לומר שיש לנו המבט הנכון בהליכות עולם לו, אין לנו אלא דברי בן עמרם, וכל מה שנשאר בידינו אינו אלא להיות כתלמיד הדן לפני רבותיו, ולא להיות בגדר מורים את מוריהם.

אמר המעתיק: וכן פסק הגאון רבי יצחק רייטפארט שליט"א, ראש הכולל מצויינים בבורו פארק ודיין בבית הדין בקראון הייטס, בפסק דין שפירסם ערב חג השבועות תשס"ד. ובסיכום דבריו כתב בזה הלשון: "אשר על כן אני אומר שמצד הלכה לענ"ד אין בפאות המגיעות מהודו שום חשש הנאה מתקרובת עכו"ם ח"ו... והנח להן לישראל אם אין נביאים הם בני נביאים הם (פסחים

ס"ו), וכשרות וצדקניות הן, ולא יכשלו בשום איסור, ומוותר ללובשם לכתחילה. כך נראה לענ"ד, וכל מורה צדק יראה וישפוט לבני קהילתו כפי ראות עיניו".